नं. १११ सौंदर्यलहरी

सौंदर्यलहरी नं. १५६५

२०

5966

F- 186

Complete

[illegible]

सौ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ नमो वाग्देव्यै भवान्यै ॥

टी॰ ऐंवारंवारमुदारसारमितमुखः शिक्षोपरिस्थापितं.

१ ह्रांरंह्रारमुल्लूखलोपरिगतैर्हैयङ्गु.वीनंदधात् श्रा

यान्तीभुवतोऽवलोकजननीमाऽऽदायपर्यंकरेधावं

धावभिरप्रकाशितभयः पायात्स्वमायार्भकः ॥

कल्हारोत्पलकैरवाम्बुजदलन्माकन्दसन्मञ्जरीः को

कोदंडंकरपंकजेनदधतीं पुण्ड्रेक्षुदण्डोद्भवम् सौव-
र्णाङ्कुशपाशपाणिमरुणामारक्तवस्त्रावृतामालाम्बा
म्बुजसंस्थितांत्रिनयनांचन्द्रार्धचूडांभजे प्रणम्यशंक
राचार्यचरणाः स्फुरद्धृदयं आनन्दलहरीस्तोत्रं विस्फु-
पदैःऽपिलक्षये नवभवानीपक्षे नतुहरिहरविरिञ्चादि
देववृन्दमुपास्य किमितिकात्यायनीस्तुतेराः चरणामि

सौ
टी
२

निशिष्याशंकामपनिनीषुराह ॥ शिवः कल्याण
ॐ शिवः शङ्क्याशुभो यदि भवति शक्तः प्रभवितुं नैव
देवं देवो न खलु कुशलः स्पन्दितुमपि अतस्त्वामा
राध्यां हरिहरविरिञ्च्यादिभिरपि प्रणन्तुं स्तोतुं
वाकथमकृतपुण्यः प्रभवति ॥ १ ॥
रूपः सदाशिवः
अविद्यानन्तकोर्यापार्जितजन्ममरणाद्यनेक ॥

क्लेशरूपासंगलरहितत्वात् शक्ताकर्तुमःकर्तुमःन्य
थाकर्तुं शक्तया त्रिगुणात्मकप्रकृत्या अविद्यापरना
मधेययायदियुक्तःपरिच्छिन्नोभवति तदाप्रभवितुंप्र
भुत्वंविधातुंशक्तः समर्थोभवति अविद्याविच्छिन्न
स्यैवब्रह्मणोजगन्निर्माणेशक्तत्वादितिभावः नतु
स्वतः प्रयोजनाभावात्कथंतस्यसृष्ट्यादौप्रवृत्तिरित्य

मो
टी
२
3

तस्माद्वृ देवइति देव्यतिक्रीडतीति इति देवः तथाचक्री

डार्थमेव प्रवर्तते भगवान्दृष्टादौ तच्चनःप्रयोजनशून्य

इत्यभिभावः नचैवं तथाचेनयुक्तः तदास्यान्नितंचलि

तमःऽपि न कुशलः न तमः तस्यस्वतोनिर्धर्मकत्वादि

ति तदुक्तं शाक्त्याविनाशिवेसूक्ष्मेनामथामनविद्यते

इति एतेननिर्गुणस्यसृष्ट्यादिकर्तृकत्वाद्गुण।

त्रयात्मकमायानुग्रहापेक्षोक्ता इदंचवेदान्तमते अ
न्यमतेऽपि ॐरूपस्यशिवस्यभवानीरूपशक्तिसंयोगादे
वजगत्कर्तृत्वं नान्यथेत्युक्तं तेनचशिवःशिवशब्दःश
क्त्यापकारेण अकार इकारात्मकेनयदियुक्तोभवति
तदाप्रभवितुं सकार्यजगद्रूपांस्थितिंकर्तुंशक्तोभव
ति नचेदेवंदेवःस्पन्दितुमऽपि ओष्टपुटविभागमऽपि

सौ कर्तुं न शक्तः शकारवकारयोर्निःस्वरयोरुच्चारयितु
टी मशक्यत्वात् अतएव शम्भावि नाशिवेत्यनेनामथाम
४ न विद्यते इत्यत्र नामपदमनुच्चार्यमाणत्वार्थकमित्यप
रंचोपात्तं अथवा शिवःककारादिलकारान्तपंचत्रिंश
द्वर्णात्मकः शक्तयाअकारादिविसर्गान्तषोडशस्वररूप
याऽयुक्तो यदि भवति ॥ नद्यप्रभवितुं.

वेदादिरूपतयाव्यक्तीभवितुंशक्तोभवति नचेदेवंतदा
स्यान्दित्वमःऽपि नालोष्ठपुटस्यान्दमःऽपिकर्तुंनक्षमाः
नतमः तदुक्तं शारदाटीकायां विनास्वरैस्तुनान्येषां
जायतेव्यक्तिरञ्जसा शिवशक्तिमयान्याऽस्तस्माद्ध ।
र्णान्मनीषिणःइति मातृकाहृदयेऽपि ककारादितर्क
रान्तवर्णास्तेशिवरूपिणः समस्तव्यस्तरूपेणषड्विं

मौ
टी
५
5

शान्तत्वविग्रहाः अकारादिविसर्गान्तस्वराः षोडशाशा-
क्तयः नित्याः षोडशाकात्मानः परस्परसमाश्रुताः शिव
शक्तिमयावर्गाः शब्दार्थप्रतिपादकाः शिवोस्वरः
परोधीनोनस्वतन्त्रः कदाचन स्वराः स्वतन्त्राज्ञायत्तेन
शिवस्तुकदाचनेति अथवा शिवोहकारः शक्तावा
त्तृतीयवीजरूपया तेनप्रसादपरामन्त्रोद्धारः ॥

अथबिन्दुमेवचन्द्ररूपतांगतंशक्तः यद्वा शिवोबिन्दुः शा
क्त्याविसर्गेणगतेनानुत्तरमन्त्रउक्तः तदुक्तंशिवदृष्टौ
अहंबिन्दुर्विसर्गस्तुभावयोर्योगतःपरः प्रकाशपर
मार्थत्वात्स्फुरत्तालहरीयुतात् प्रकाशितोऽनुत्तरा
ख्योवर्गोवर्णेषुतत्रवसति योगिनीहृदयेऽपि शू
न्याकाराद्विसर्गान्ताद्बिन्दुप्रस्पन्दिसंविदः प्रकाश

सौ
टी
६

परमार्थत्वात्स्फुरत्तालहरीयुक्तात् प्रसरनविस्वलह
रीमात्रस्यानवयात्मकमिति एतेन शाक्तः प्रभावितुमि
त्यः पिव्याख्यातं अथवा शिवहंकारः शक्त्याप्रका
रेणेति ह्यत्र वाग्वादिनीमन्त्रउक्तः अनन्तोलङ्गले
शाम्भविद्यावाग्वादिनीमतेति विद्याप्रकाशिनीति
वचनात् अथवा चैवपंचाः लंगोहरो यथा ।

6

शिवः शिवशब्दः शक्त्या पकारेण नमः पदेन च युक्तः
शिवः शक्तिः कामइत्यादावेकारस्य भगवोबीजमा
ख्यातं नमः शक्तिरुदीरितेत्यादौ नमः पदस्य शक्ति
पदार्थत्वाप्रतिपादनात् पकारेण चतुर्थ्येकवचनं
ङे इत्यस्योक्तिः ङकारलोपात् प्रभवित्वं मन्त्ररूपेण
भीष्टादिफलमाहर्तुं नचेदेवमित्यादेः प्रतिपादक

सौ मात्रस्य मंत्ररूपभावेन तद्यत्किञ्चित्फलदानेप्यस
टी मर्थ्यशत्यर्थ्योज्ञेयः यतःशिवस्यापि सामर्थ्यं न दा भ
वती अतोहतोस्त्वां प्रणन्तुंसोढवा अकृतपुण्यो
नुपार्जितसुकृतः कथं प्रभवति समर्थो भवति किं
तु केवलं पंचब्रह्मान्तर्गतसदाशिवसेवत्वस्यापेक्षा
पितब्रह्मानुत्तरस्यापीत्याह हरिहरविरिञ्च्यादिभिरपि

विष्णुशिवब्रह्मादिभिः आराध्यां समर्चनीयामित्य-
र्थः पाशाद्यन्तराभिप्रायेण वा योजनीयमिदं पद्यं
यथा द्वितीयार्थे अतः त्वाम् आमा आराध्यामिति पदच्छे-
दः तेन शिवः शक्त्याभिन्नः परमात्मा आमा आकारेण
पाशबीजेन शक्त्या भुवनेश्वरीबीजेन हरिहरविरिञ्च्या-
दिभिः क्रौंकारेण यदिगुरू इत्यत्र यतः हरिपदेन ॥

सौ॰ ॐकारस्य हर पदेन रेफस्य विरिंचिपदेन ककारस्यो क्तं

टी॰ श्च वैपरीत्येन योजने तद्बीजलाभादिति यतः पंचद-

८ शीविद्यान्तर्गतमध्यबीजात्मकमभून्मनीबीजमूर्धेति

8 शिवइति शिवोहंकारः शाक्तासकारेणाहरिहरविरि

ञ्च्यादिभिः लकारहकारककारैश्चवैपरीत्येन यादृशु

क्तः प्रोक्तः शाक्तिपुत्रोभुवनेश्वरी प्राप्त इत्यर्थः ॥

यहा सकल श्री विद्यामंत्रमूलभूतनवार्णवसेरूमंत्रोद्वा
रोऽज्ञेयः यथा शिवोऽहंकारः शक्ता अकारेण पकारे
णच हरिहरविरिञ्चादिभिरपिदुष्कः हरिर्लकारः हरो
विन्दुः अहंविन्दुर्विसर्गस्त्वभिन्नकेः विरिञ्चिः ककार ः
आदिपदेन रेहादिस्तदाप्रभवितं नानाश्रीविद्यामन्त्रं
तामुपगन्तुंशक्तः समर्थः नचैदेवं तदास्पन्दिबमप्य

सौ
टी
५
9

मंत्रतामप्युपगतं तं नजभावः तदुक्तं ज्ञानार्णवे मूलवि
द्यां स्मृत्वा ऊं भौ फे सकलामव्यये शिवे भूमिश्चन्द्रः शिवोमा
या शक्तिः कृष्णाध्वमादनौ अर्धचन्द्रश्च बिन्दुश्च नवार्णो
मेरुरुच्यते महात्रिपुरसुन्दर्या महामेरुसमुद्भवः इति से
गोपनार्थं वाचार्यैर्ज्ञानार्णवीयक्रमेणोक्तः इति सेयं
यद्वा शिवपदेन ककारहकाररेफाः ॥

शक्तिपदेन पकारादिकारमायाबीजानि प्रभवितं पंच
दशीमन्त्रतां गमनंतं अतएव ब्रह्मोमायाभिः पुरुरूपईय
ते इतिश्रुतिर्निश्चयमेवार्थमाह यद्वा शिवो गोपाला
द्वादशाक्षरः शक्तिः पंचदशी अष्टादशाक्षरपंचदशी
भ्यां सुन्दरीगोपालमन्त्रो द्वाराभ्यामितिव्याक्रमः अथ
वाशिवशब्देनोर्ध्वमुखत्रिकोणचतुष्टयं शक्तिशब्देना

सौ० धोऽग्रत्रिकोणपंचकमुच्यते उभयं मिलित्वा श्रीच-
क्रं ज्ञेयं यदुक्तं चतुर्भिः शिवचक्रैश्च शक्तिचक्रैश्च पंच-
टी० भिः शिवशक्त्यात्मकं ज्ञेयं श्रीचक्रं शिवयोर्वपुरिति
१० प्रभवितं सृष्ट्यादिकर्तृ श्रीचक्रादेव सृष्टिस्थिति सं-
10 हृतयो भवन्तीत्यागमवित्तमाः तदुक्तं कामिके
त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिधातवः शक्तिमूलकाः ॥

मज्जाशुक्रप्राणजीवधातवः शिवमूलकाः नवधात्वयं
देहो नवयोनिसमुद्भवः नवयोनिचक्रं स्वयं च करा
चिदाघाललिताङ्गरूपा क्रमविग्रहा वेणुनादसमार
म्भादकरो हि विश्वं जगदिति तन्त्रराजवचनात्क्रमसमाः
पिकान्यायनीरूपतन्मरतयापि व्याकृमैः नन्त्रमीमांस
कादिमते जगत्कर्तुरीश्वरस्याभावान्निर्विषयिणीयं तु

सौ
टी
॥

त्रिविस्याशंकापनयनार्थं तानुपहसन्ति शिव इति शी
ङ्. स्वप्ने इति धातोर्निष्पन्नमायोऽपि यद्वाऽप्यसौ सर्वत्वा
त्. शिव ईश्वरः शक्त्या शरीरेन्द्रियादियुक्तः स्यात्तदा प्र
भवितुं सृष्ट्यादिकर्तुं शक्तः स्यात्. तथा च क्षित्यादि
कं सकर्तृकं कार्यत्वाद्घटवदित्याद्यनुमानं तदा वेद
कतयाऽलं शरीरीजन्यत्वेम रणोनोक्तः नचेदेवम्

शरीरयुक्तोनचेन्नदास्यान्दितमपिनकुशलः शरीरव्यति
करेणघटादावपिनतस्यानिमित्तकारणत्वं यतोघटादि
केह्निकर्त्तकसिन्द्यपिपरास्तं ग्रतोयुक्तेस्वांमरणान्तुस्तेवं
वाग्रक्षृतत्ररणयोमीमांसकादिः कथंप्रभवतिसमर्थो
भवति ग्रांविस्मयेसम्बोधनेवा हरिहरविरिञ्च्यादिभि
रपि इन्द्रशिवब्रह्मादिभिरप्याराधनीयसमर्चनीयहे

सौ इति भगवत्सम्बोधनं प्रोक्तश्लोकेन हरिहरब्रह्मादी
टी. नामऽपि त्वत्सापेक्षतेति । हरिहरविरिञ्च्यादिभिर
१२ प्याराधनीयामित्युक्तं सा च केन प्रकारेणेत्याशंका
यामाह ॥ तनीयांसमिति ॥ ॥

तनीयांसं पांसुं तव चरणपंकेरुहभवं वि
रिञ्चिः संचिन्वन्विरचयति लोकानविकलं.

वहन्त्येनं शौरिः कथमपि सहस्रेण शिरसां हरः संक्षुभ्यैनं भजति भसितोद्धूलनविधिम् ॥ २ ॥

तनीयांसं पांसुं तव चरणपंकेरुहभवं तत्पादाम्बुजोत्थं पांसुं पंचभूतरजःकणं विरिञ्चिः ब्रह्मा संचिन्वन्नेकीकुर्वन्लोकांश्चतुर्दशभुवनानि अविकलं समस्तं विकल्परहितं यथास्यात्तथा विरचयति सृजति एवं पा

सौ सं चतुर्दशभुवनतया परिणतं शौरिर्विष्णुः शेषरूपः शि
टी रसां सहस्रेण फणानां सहस्रेण कथमपि कष्टेन वहति बि
१२ भर्ति हरः संहर्ता एनं पांसुं चतुर्दशभुवनतया परिणतं
संक्षुभ्य चूर्णीकृत्य भसितोद्धूलनविधिं भस्मस्नानं भज
ति करोति अत एव अग्निरिति भस्म मन एतानि चक्षूंषि
भस्मानीति भस्मस्नान मन्त्रेषु।

13

भूतादीनां भस्मतोक्तिः भवानीपतेस्तु चरणाश्चत्वारः
शुक्लरक्तमिश्रनिर्गुणाख्याः सत्वप्रधानः शुक्लः रजः
प्रधानो रक्तः तमःप्रधानो मिश्रः गुणातीतो निर्गुणः
शुक्लरक्तयोराज्ञावक्रं मिश्रस्य हृत्कमलं निर्गुणस्य
सहस्रदलं स्थानं शुक्लो विष्णुः रक्तो ब्रह्मा मिश्रो रुद्रः
निर्गुणः सदाशिवः तथा च रक्तचरणपंकेरुहभवं पां

सौ सुं रजोगुणं संश्रित्य विरिंचिर्लोकान्सृजति शुक्लाचरणप
टी ङ्केरुहभवं पांसुं सत्वगुणं संश्रित्य विष्णुरवति मिश्रचर
१८ णपङ्केरुहभवं पांसुं तमोगुणं संश्रित्य हरः संहरति तद्
14 क्तं दनाद्ध्येयेण भ्रूमध्यगो विधिहरी नवरक्तशुक्लौ पा
दौ रजोमलगुणौ नवसेव्यमानौ सृष्टिस्थिती वितन्वते
हृदये तनीयमद्भिः भजंस्तव हरोस्ति निरस्तविघ्नम्

त्वर्यंतवैवचरणं निरुपाधिबोधंसंज्ञा
मतं शिवपदे सततंनमामीति तत्रस
र्वत्तजडतस्याद्दूरूहतया बहुकालसा-
ध्यतया प्राज्ञसंबुद्धिपूर्निचिरजीविसा

सौ ध्यत्वादनम्राह ॥ अविद्यानामिति ॥

टी अविद्यानामःन्तास्तिमिरमिहिरोद्दीपनकरी

१५ जडानांचैतन्यस्तवकमकरन्दस्रुतिसिरा

दरिद्राणांचिन्तामणिगुणनिकाजन्मजलधौ

15

निमग्नानांदेहिनामुद्धरणेत्रवराहरूपभवती ॥ ३ ॥
तथाच त्वद्रूपात्सर्वमद्भुतमनमितिभावः अविद्या
नांविद्याधर्मप्रतिपादकंशास्त्रं तद्रहितानामन्धानांतिमि
रस्याज्ञानरूपान्धकारस्यमिहिरोज्ञानं तदुद्दीपनकरी
तत्प्रकाशिकामिहिरदीपनगरीतिकेषांचित्पाठः यत्र
द्वादशादित्या युगपदुदयंप्राप्नुवन्ति तादृशीदीपनग

सौ रीभवतीत्यर्थः जडानामचतुराणांशास्त्रीयज्ञानरहि
टी· तानांचैतन्यं ज्ञानंतेनस्तवकञ्जनरोमवस्फूर्तिसम्पर्कले
१९ नमकरन्दस्तुतिः विद्वज्जनचमत्कारथारासम्पातः न
16 धादविज्ञाणांधनरहितानांतृप्तिपासातुराणांवि·
न्तामणिगुणनिका मनोवथातिगसकलकाम
नाविथात्री जन्मजलधौ संसार सागरे।

निमग्नानां भूरविभुवराहस्य विषाणदूपादिवराहस्यदं
ष्ट्रा उद्धारकरी भवतीत्यर्थः अत्र विशेषणचतुष्टयेन
धर्मकामार्थमोक्षजनकत्वं भगवत्याः प्रतिपादितम्
धर्मस्य तत्त्वाः सज्ञानसाक्षित्वात्तत्प्रदानं प्रथमेनो
क्तं कामस्य चार्थसाध्यतया तत्प्रदानं द्वितीयेनो-
क्तं तृतीयतुर्यमोक्षदानार्थकत्वस्य स्पष्टत्वमेवेति

सौ देयं प्रथच फलदानदानद्वारावाग्भवबीजात्मकत्वं
टी भगवत्याःसूचितं तदुक्तं त्रिपुरार्णवे हृदन्यज्ञानमत्तं
१२ नाज्ञडिमानमतःपुनः अतःकामान्वितत्वेनकेवलेक
17 त्पयाविधेः वाग्भवंप्रथमंबीजंवेदानांपुरतोयतः
त्रिपुरासंज्ञयाभद्रे त्वद्रूपंविश्वविग्रहम् वाच्यवाच
कद्रूपेणव्याप्नोतिमिन्त्वैभवमिति ॥

मदन्यो दैवतगणः किं न स्पृयते इत्यत आह त्वदन्यः
(पाणिभ्यामिति ॥
त्वदन्यः पाणिभ्याम् अभयव
रदो दैवतगणस्त्वमेका नैव प्रकटितवराभीत्य
भिनया भयात्त्रातुं दातुं फलमपि च वाञ्छासमधि
कं शरण्ये लोकानां तव हि चरणावेव निपुणौ
त्वदन्यो दैवतगणः पाणिभ्यामेवाभयवरदो भय वरद

सौ मात्रमुद्राधारकस्त्वं पुनरेकाम्रकदिनवराभीत्योऽभिन
ही यो यथा तथानास्ति तवाभिनयमात्रधारणेनाऽ
१८ स्ति अपितवराभयप्रदात्वमपि तत्र हेतुमाह भयेँ
18 दिति यतोभयाज्ञातुं वाञ्छासमधिकं फलंच दातुं
तवचरणावेवनिपुणावित्यन्वयः यद्वा त्वमेवै
काम्रकदिनवराभीत्यऽभिनयासि ॥

अपि तु वरदत्वोपि दैवतगणः पाणिभ्यामभयवरदः
एतावता साम्येपि वैलक्षण्यं पतत्तोपि भगवत्या इत्याह
भयादित्यादि अथवा पाणिभ्यामभयवरददैवतगण
त्वमेकानासि अपि तु त्वमेव कीदृशीत्वं प्रकटितवरा
भीत्यभिनया तथाऽपि भयात्त्रातुं वाञ्छासमधिकं फलं
चदातुं तवचरणावेव त्वच्चरणत्वेनोपास्थितावेवनिपु

सौ रेणो समर्थावित्यन्वयः ममप्रभावः कुत्रदृष्टइत्यतआह
टी हरिरिति ॥
५ हरिस्त्वामाराध्यप्रणतजनसौभाग्यजननीं पुराना
19 रीभूत्वापुररिपुमपिक्षोभमनयत् स्मरोपित्वांनत्वार
तिनयनलेह्येनवपुषा मुनीनामप्यन्तः प्रभवति
हिमोहायमहताम् ५ ॥

प्रागमृतमन्थानान्तरं हरिर्विष्णुस्त्वां प्रणतजनसौ
भाग्यजननीमाराध्य नारीभूत्वा मोहिनीरूपं विधाय
स्मरहरमपि क्षोभं मदनाधीनतामनयत् येन स्मरो
ऽपि भस्मीकृतः स तदधीनतां त्वत्प्रसादेनैव अन्य
था असंभावितेति भावः यद्वा हे प्रणतजनसौभाग्य
जननि ई ईकाररूपां त्वामाराध्येत्यन्वयः स्मरोऽपि ने

सौ नैनैवम्प्रकारेणत्वांनत्वावपुषा शरीरेणमहतांमुनीना
दी मन्तरेवमोहायाज्ञानायप्रभवतीत्यन्वयः वपुषाकीदृ
५ शेनरतिनयनलेह्येन रतिःकामस्त्रीतन्नयनाभ्यामा-
२० स्वादनीयेन प्रतिसुन्दरेणेत्यर्थः तदुक्तं वामकेश्व
रतन्त्रे एतामेवपुराराध्यात्वाविद्यांत्रैलोक्यमोहिनीं त्रै
लोक्येमोहयामासकामारिं भगवान्हरिः कामदेवोऽपि

देवेशिमहात्रिपुरसुन्दरी समाराध्याभवल्लोकेसर्वसौ
भाग्यसुन्दरइति नैत्तिरीयश्रुतिरपि जनकोहवैदेहकः
अहोरात्रैःसमाव्रजदिति जनकपतद्विधाप्रवर्तकः विदे
हदेशेभवोवैदेहः अहोरात्रैरहोरात्रात्मकैः पंचदशात
रीमंत्रवर्णैः प्रतिपदादिपूर्णिमान्तकालात्मकैः समा
जगामतंमंत्रमाहृतवानित्ययं तदर्थः नन्वत्रकथमनारी

सौ
टी
२१
21

दृपयरहस्यं नार्यावापुरुषदृपयरहस्यमाश्चार्यजनवकास्ति
ति भवतु ऊचमत्वस्मादोपयोगः तथाच सामग्री नैता
दृशीति भावः कन्दर्पस्य तु त्रिमोहकत्वस्य सामग्री सप
त्वेव भविष्यतीत्यनत्राह धनुःपौष्पमिति ॥

धनुःपौष्पं मौर्वी मधुकरमयी पंचविशिखा
वसन्तः सामन्तो मलयमरुदायोधनरथः ॥

तथाप्येकः सर्वं हिमगिरिसुतेकामम् अपिकृपा
म् अपाङ्गात्तेलब्ध्वा जगदिदमनङ्गोविजयते ६ ॥

धनुः पौष्पं पुष्पमयं सुकुमारं नवज्रोपमम् इत्यर्थः मौर्वी
ज्यामधुकरमयी भ्रमरमयी मधुकराणामाकर्षणादि
कालेस्थैर्यमेवनोपपद्यते विशिखाः बाणाः पंचैव न
त्व् अधिकाः वसन्तपन्तः कदाचित्कः सामन्तः महायद

सौ हिनोपि मलयमरुदतिरणानिलोमन्दगमनः श्रायोथ
टी नरथ्यः पुहमाथनरथः स्वयमभ्येकोहितीयश्चेनरसहा
२२ यरहितोनङ्गः शारीरेणापिशून्यः तथापि हे हिमगि
२२ रिसुते तेतवापाङ्गात्तेत्रप्रान्तात्कामप्यनिर्वचनीयांकृ
पांलब्ध्वा इदंसर्वमेवयात्किंचित्जगत्संसारवर्तिप्राणिग्रस
मूहंविजयते स्वीकरोतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

भगवतीस्वरूपमाह ॥ क्वणदिति ॥

क्वणत्कांचीदामा करिकलभकुम्भस्तननता परि

क्षीणा मध्ये परिणतशरच्चन्द्रवदना धनुर्बाणा

न्पाशं सृणिमपि दधाना करतलैः पुरस्तादास्तांनः

पुरमथितुराहोपुरुषिका ॥ ७ ॥

क्वणत्क्षुद्रघण्टिकाकांचीदाम तद्वत्कटिकास्तवक यस्या

सौ टी २१ सा तथा करिकलभः करिशावकः तत्कुम्भाविव स्तन
भरो यस्यास्सा करिशब्दश्चात्रोपरञ्जकैः करिप्रकंप्र
काशं लभते इति करिकलभः करिश्रेष्ठ इति केचित्
मध्ये उदरे परिक्षीणा कृशा परिणतः परिपूर्णः शा
रत्कालीनश्चन्द्रस्तद्वदङ्कं मुखं यस्यास्सा तथा करत
लैः धनुः कोदण्डं बाणान् पाशान् ॥

23

पाशं वज्रविशेषः सृणिमङ्कुशं दधाना धारयन्ती नो
स्माकं पुरस्तादग्रे आस्तां तिष्ठतु कीदृशी पुरमथितुराः
हो पुरुषिका आहो पुरुषोहमित्यभिमानरूपा आहो
पुरुषिकादर्पो यस्यात्मभावनात्मनि इत्यमरः । अत्र
पाशायुधयोरूर्ध्वाधोवामकरयोर्ध्यानं अङ्कुशबाण
योः ऊर्ध्वाधोदक्षिणकरयोर्ध्यानं केचित् दक्षिणोर्ध्व

सौ करेपाशंवामेचोर्ध्वकरेऽङ्कुशं धाक्षीनामिधाने ग्रन्थयन्त्र

टी रैतत्त्वंवाणागरक्तकमलनीलकमलकल्हारकैरवसह

२४ कारमञ्जरीरूपास्तन्त्रराजादावुक्ताः अङ्कुशंनानारत्न

24 खचितसुवर्णमयंपाशोरक्तपट्टसूत्रनिर्मितइति ॥

स्वरूपमुक्त्वास्यास्थानंनिरूपयति ॥ सुधासिन्धोरिति ।

सुधासिन्धोर्मध्येसुरविटपिवाटीपरिवृते,

मणिद्वीपेनीपो पवनवति चिन्तामणिगृहे शिवा
कारेमञ्चे परमशिवपर्यङ्कनिलयां भजन्ति त्वां धन्या
कतिचनचिदानन्दलहरीम् ॥ ८ ॥

सुधासिन्धोः अमृताम्बुधेर्मध्ये सुरविटपिनां कल्पवृक्षा
णांयावाटी तया परिवृते वेष्टिते मणिद्वीपे नवरत्नरचित
द्वीपे नीपोपवनवति कदम्बोपवनवति परमरमणीये

सौ न्तामणिगृहे चिन्तामणिरत्नरचितकुट्टिमसम्भादित्रि·
टी· क्रमन्दिरे शवपवपर्यङ्काकारे शुभ्रे शिवानां ब्रह्मवि·
२५ ष्णुरुद्रेशानानामाकारेण ये ताद्दशे मञ्चे खट्वारूपे पर
25 मशिवः सदाशिवपवपर्यङ्कः कशिपुतया स्थितः
तस्मिन्निलयो वसथानं यस्यास्तां ॥ ब्रह्मविष्णुरुद्र
रुद्रश्च ईश्वरश्च सदाशिवः एते पंचमहाप्रेताः ॥

पादमूलेव्यवस्थिता इतिवचनात् तदुक्तं रुद्रयामले

यस्मात्पश्चिमंजन्मस्वयंयोनमहेश्वरः नतस्माप्नोतिप

रमांदशपंचात्तरीमिमामिति एतादृशींत्वांकतिचन

धन्याःपश्चिमजन्मानःस्मरंति कीदृशींविदानन्दलह

रींविज्ञानस्वरवतरंगात्मिकामित्यर्थः रहस्यान्तरंतु

गुरुमुखादवगन्तव्यं क्वणत्कांचीत्यादिनास्थूलं

सौ ध्यानं चिदानन्दलहरीमित्यनेन परमं ध्यानमुक्त्वास्थू
टी लं ध्यानमाह महीमिति ॥ महीं मूलाधारे कम
२९ पि मणिपूरे हुतवहं स्थितं स्वाधिष्ठाने हृदि मरु
26 तमाकाशमुपरि मनोऽपि भ्रूमध्ये सकलमपि
भित्त्वा कुलपथं सहस्रारे पद्मे सह रहसि पत्या विहरसि ॥
मूलाधारे चतुर्दले महीं पृथ्वीं स्वाधिष्ठाने (९ ॥

कंजलंमणिपूरेनाभिचक्रेस्थितंअनवहं स्वाधिष्ठा
नमणिपूरयोस्संज्ञाव्यत्ययः प्रागुक्तमनेनेति वा
स्वघनाहतेमरुतंवायुं उपरिकण्ठेविशुद्धिचक्रे
आकाशंभ्रूमध्येआज्ञाचक्रेमनोन्तःकरणं एवंस
कलमपिकुलपथंषट्चक्रंभित्वा सहस्त्रारेद्वादशा
न्तेकैलाससंज्ञकेपत्याकान्तेनशिवेनसहरहसि

मो प्रकान्तेविहवसीत्यर्थः यदुक्तं सिद्धसोपाने कु
टी ण्डलिन्यामहीभेदे योगीत्यजति मेदिनीं सलिल
२० स्थानभेदेनजलेचरति योगवित् वह्निभेदेजल
मिव स्पृशत्यः ग्निंज्वलाच्छिखं मरुद्भेदेशीघ्रगति
र्यातिकोशघातंतरगात् व्योमभेदेखेविचरतिमनो
भेदेमनोगतिः यत्रकामयतेतत्रयातिलोकत्रयेऽपिच
२८

संयोजयन्शिवपदे शिवपदप्रजायते कर्त्ता हर्त्ता च सर्वत्र
स्वतास्वतन्त्र इति सिद्धविशेषोपक्रमः उण्डलि
नीरूपापित्वमेवेति उण्डलिन्यास्तावद्भूमिकात्रयम्
तत्रैकोनीयभूमिकामहीमित्यादिनोक्ता अन्वयभूमिकां
प्रत्याहृतिभूमिकां चाह ॥ सुधाधारासारैश्चरण
युगलान्तर्विगलितैः प्रपञ्चं सिञ्चन्ती पुनरपि रसा

सो आयमहसा अवाप्यस्वां भूमिं भुजगनिभमध्युष्टव
टी॰ लयं स्वमात्मानं कृत्वा स्वपिषि कुलकुण्डकुहरिणि ॥ ९ ॥

॥ १० ॥

१८

सुधाधारासारैश्चरणयुगलान्तर्विगलितैः प्रपञ्चं सिञ्चन्ती पुनरपि रसाम्नायमहसः ।

सुधाधारासारैरिति सुधाधारासारैः चरणयुगलान्तर्विगलितैः भ्रूमध्यगतसहस्रारकवराणमध्यमार्गतो निःष्पन्दमानैः प्रपंचमानस्याप्यानादि ॥

षट्चक्रनूपंकुलपद्मं सिंचन्तीत्यनेनान्वयभूमिकोक्ता
मत्याहन्निभूमिकामाह उनरपीति वसाम्नायाः षडा
म्नायाः पूर्वदक्षिणपश्चिमोत्तरोर्ध्वानुत्तराख्याः शांकरा
म्नायाः स्थानानि पार्थिवाप्यानलवायव्यनाभसमा
नसाः शांभवाम्नायाः एतेषां स्थानान्यनुत्तरादिक्रमेण
भूमध्यादि मानसादिक्रमेण वा एतेषां सहस्रा एषां

सौ षस्मां प्रकाशेनतेजसास्वां भूमिं मूलाधारमवाप्यलब्ध्वा
टी॰ स्वात्मानंस्वस्वरूपंभुजगनिभंसर्पाकारमध्युष्टवलयंसा
२१ र्धत्रिवलयंकृत्वाकुलकुण्डेमूलाधारान्तर्गतचतुर्दल
21 पद्मकर्णिकामध्यवर्तित्रिकोणेकुहरिणि कुहरं
रन्ध्रविशेषस्तद्वति शुभ्रस्थलेस्वापिषि शेषे तदङ्के मू
लादिब्रह्मरन्ध्रान्तरकोरगतन्तुसन्निभाम् ॥

कुलकुण्डलिनीं नित्यां विद्युद्वल्लीसहस्रकं मृणालि
कुलकाङ्कारसदलसरनिनादिनीं उन्नीयोनीयचक्रेषु
क्रमान्द्यान्दितवैभवां ॥ अनुत्तरपदंगत्वापीत्वाकुल
परामृतं अकुलात्कुलकं भूयः कुलादकुलकं पुनः
एवंमांमन्तरीध्यायेत्तत्सध्यानंप्रकाशितमिति ॥
अधुनाश्रीचक्रमुद्धरति ॥ १ ॥

सौ चतुर्भिः श्रीकण्ठैः शिवयुवतिभिः पंचभिरथः
टी प्रभिन्नाभिः शंभोः नवभिरथमूलप्रकृतिभिः
३० त्रयश्चत्वारिंशद्वसुदलकलाश्रत्रिवलय त्रिरे
खाभिः सार्धं नवभवनकोणाः परिणताः ॥

श्रीकंठैः शिवैः ऊर्ध्वमुखत्रिकोणैश्चतुर्भिश्चतसंख्याकैः ।

तथा शिवयुवतिभिरधोमुखत्रिकोणैः पंचभिः पंचसं-
ख्याकैः अधःप्रभिन्नाभिः सम्बद्धाभिरित्यनेनप्रकारेण शं-
भोर्नवमूलप्रकृतिभिः श्रीचक्रकारणभूताभिः नवयोनि-
भिः यद्वा मूलप्रकृतिभिः प्रपंचस्य मूलकारणैः यदुक्तं
कामिके त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिधातवः शक्तिमूलकाः
मज्जाशुक्रप्राणजीवधातवः शिवमूलकाः नवधातरयं

सौ देहो नवयोनिसमुद्भव इति नवयोनिः श्रीचक्रं त्रयश्चत्वा
टी रिंशत्कोणाः वसुदलमष्टदलं कलाश्रं षोडशदलं त्रि
३१ वलयं भूपुरत्रयं त्रिरेखाभूविम्बरेखात्रयरूपभिः सार्धं त
३१ वभुवनकोणाः परिणताः तच्चक्रं विन्दुत्रिकोणवसु
कोणदशारयुग्ममन्वस्रनागदलसंगतषोडशारं भूपुर
यं च धरणीसदनत्रयं च श्री चक्रराजमुदितं परदेवताया

इति प्रस्तारवशात्त्रिकोणस्यादिस्थितकोणद्वयकोण
मार्गतत्वाद्विचत्वारिंशात्वं अस्योद्धारक्रमस्तु हृतंकृते
ष्टमानेनसूत्रंपूर्वापरायतं विन्यस्यविभजेदष्टचत्वारिं·
शद्विभागतः षष्ठेषष्ठेपंचमेचतृतीये ऽप्यतृतीयके
चतुर्थेच तृतीयेच षष्ठेषष्ठांचकेक्रमतः विभज्यनववि
ष्ठानितेषुसूत्राणिपातयेत् नवयाम्योत्तरायाणिते

सौ षाड्भयथायतः प्राघन्टतीयतुर्याणां भवपंचमषष्ठ
टी यो अष्टमेशुनयोर्विह्वानशिभान्दुकलांशकान् दुवाए
३२ ह्याष्टवेदाग्निसंख्याशान्मानयेत्क्रमात् शनिमध्येरवे
32 रन्ते चन्द्रान्ते केतुमध्यतः मङ्गलान्ते हूतमध्ये बुधांते
राहुमध्यतः शुरोरन्ते भौममध्ये शुक्रान्तः सोममध्यतः
शान्यन्ते बुधमध्ये तु राक्रान्ते रविमध्यतः केत्वंते बुधमध्ये तु

हृजयेत्क्रमतोऽथ: मध्यबाह्यिः स्थितं च्यश्रमष्टाहि
दशवाह्यकं चतुर्दशकलोपेतं श्री चक्रंज्ञायतेप
रं तद्बहिर्वसुपत्रं बहिःषोडशारं चतद्बहिः हृत्त्रिवयसं
शोभितंत्रिरेखान्वितभूरद्वारात् स्थितामनिलयंद्वारत्व
चतुष्टयसुशोभितं सर्वतेजोमयंदिव्यंसोमसूर्या
नलात्मकामिति ॥ १ ॥ हेतुर्हिनगिरिक

सौ
टी
३३

त्वदीयं सौन्दर्यं तुहिनगिरिकन्ये तुलयितुं
कवीन्द्राः कल्पन्ते कथमपि विरिंचिप्रभृतयः
यदालोकौत्सुक्यादमरललना यान्ति मनसा
तपोभिः दुष्प्रापामपि गिरिशसायुज्यपदवी ॥१२॥

हे त्वदीयं सौन्दर्यं तुलयितुं उपमानोपमेयभावेन वर्ण-
यितुं विरिञ्चिप्रभृतयो ब्रह्मादयः कवीन्द्राः कथमपि

कल्पान्तेसाहस्रपापनयाद्रूपमानाभावादितिभावः
अमरललनादेवाङ्गनाः अमराणांललनेविलासोपे
यांतेसाथका इतिवा ओमस्तुकारादोन्करणाद्यस्मोत्त्वयं·
मनसाः लोकध्यानवानपोभिर्दुष्प्रापांगिरिशमस्तु·
ज्ञपदंवीयान्ति आप्नुवन्तीत्यर्थः एतेनध्यानसंभो
गमोत्तमदत्तमत्तुलंभवति ॥२॥ वर्षीयांसंहृदंनय

श्लो ३४

नवंवर्षीयांसनयनविरसंनर्मसज्जं न
वापाङ्गालोके पतितमनुधावन्ति शतशः
गलद्वेणीबन्धाः उचकलशा विस्रस्तसिचया
हठाद्भ्रस्यत्काञ्च्यो विगलितदुकूला युवतयः ॥

नविरसंकुरूपं नर्मसकामक्रीडासज्जं मनभिज्ञं पता
दृशमपिनंरमनुषंनवापाङ्गालोके अपाङ्गः न.

यदालोकनं नस्मितिनं नड्डाजनं शात्रशेगुवत
योद्भावन्ति कीदृशाः गलद्धेरगीवन्धाः विगलित
कवरीभाराः क्षुचकलषाहिस्तस्त्राभ्रष्टाः सिचयाः
कञ्चुलिकायासांताः हठात्रिष्क्रावरणात्रुसत्कांच्याः
छिन्नाः त्रुड्दघटिकायामालाः विगलितडूकूलाःप्र
छोत्तरीया इत्यर्थः ५८ ॥ अथरशिमचक्रं स्तूयते ।

सौ क्षितौ मूलाधारे षट्पंचाशद्दले पार्थिवतत्वानि च

टी क्षितौ षट्पंचाशाद्द्विसमधिकपंचाशदुदके

३५ हुताशे द्वाषष्टिश्चतुरऽधिकपंचाशदनिले

35

दिवि द्विःषड्त्रिंशन्मनसि च चतुष्षष्टिरिति ये

मयूखास्तेषामप्युपरि तव पादाम्बुजयुगं १४

पंचतन्मात्राणि पंचभूतानि पंचज्ञानेन्द्रियाणि पञ्च

कर्मेन्द्रियाणि अन्तःकरणचतुष्टयं कालः प्रकृति
पुरुषमहत्तत्त्वादीति अष्टाविंशति शिवशक्तिसंबं
धभेदेनहिविध्यतितेनषट्पंचाशत् ५६ अष्टाविं
शति शिवशक्तिरूपाणां नामान्यग्रे वक्ष्यन्ते उदकेम
णिपूरेद्विपंचाशद्दलेअप्यतत्त्वानिषड्विंशतिःपंच
भूतानिपंच तन्मात्राणि पंचज्ञानेन्द्रियाणिपंचक

सौ मैन्द्रियाणि षड्विंशातेषां मनश्रतिशेवशक्तिभेदाद्द्वि

टी पंचाशत् ५२ ज्ञताशेस्वाधिष्ठानेद्वाषष्टिदलेतैजस

३९ तत्वानिपकत्रिंशात् शिवशक्त्योर्विभागेद्वाषष्टिः ६२

अनिलेअनाहतेचतुष्पंचाशद्दलेवायव्यतत्वानि

सप्तविंशति महत्तत्वान्तपार्थिव तत्वानिशिवश

क्तिविभागेनचतुष्पञ्चाशत् ॥ ५४

36

दिविविशुद्धिचक्रेहिसमनिदलेव्योमतत्त्वानिषड्विं
शत् शिवशक्तिसदाशिवेश्वरशुद्धविद्यामायाक
लाकालरागनियतिपुरुषप्रकृत्यहंकारबुद्धिम
नोज्ञानेन्द्रियकर्मेंद्रियशब्दस्पर्शरूपरसगंध पंच
भूतानीतिशिवशक्तिविभागेनह्रासमतिः १२
मनस्याज्ञाचक्रेचतुःषष्टिदलेमानसतत्त्वानिद्वात्रिं

मो
टी
५२

ष्ठात् तथाहि परावतर्विपा परापश्यंतीमध्यमा
वैखरीति श्रुष्ठापंचधा कर्तृकारयितृमपकर्तृश
तिकर्तृश्रद्वामितृमिति ज्ञानंहिविधंसालम्बनंसा
लम्बनंनिविधं ज्ञातृज्ञेयज्ञानमिश्रूपेण निरालम्ब
नमपि ॥ त्वमऽहं त्वदीयंमदीयमिति च
तुर्विधं क्रियासमथा श्रृंशृतंसाध्यायोजपः

ष्ठानपोदानमिति कुण्डलिनीभूमिकाभेदेन चतुर्विधा
तद्रूपोलयः प्रत्याहृतिर्विश्रान्तिरिति मातृकाष्टधा वर्गा
ष्टभेदात् एवं द्वात्रिंशद्भिर्वर्णशक्तिविभागेन चतुःषष्टिः ६४
एवं पार्थिवादितत्त्वरूपाः षष्ठ्युत्तरत्रिंशतं मरीचयः शांभ·
वाः तदुक्तं कुब्जिकानन्दे आद्योपरा चतुर्धा स्याद्द्वितीये·
च्छापि पंचधा तृतीयं द्विविधं ज्ञानं चतुर्थी समया क्रिया।

सौ
टी
३८

38

पंचमीकुण्डलिनीह्रींह्रींच्छष्टीसान्मातृकाष्टधा पर
तोजायतेहंसा साचव्योमगतिःस्मृता षड्विंशत्यावि
काःप्रोक्ताःकण्ठस्थानसमाश्रयः षष्ठाज्जायतेज्ञा
नान्साचवागोरथीश्वरी सप्तविंशतिरश्मीनांपतिस्मा
नाहृताश्रया ज्ञानादभूक्तियाव्यक्ता साचवाक्रीस्मृ
तातथा एकत्रिंशद्रश्मिपतिःस्वाधिष्ठानेसमाश्रिता ।

क्रियातः कुण्डलीचक्रासास्यात्सलिलनायिकास
प्तविंशतिरश्मीनां मणिपूरसमाश्रया कुण्डल्यामा
र्त्तकाज्ञानासातित्तेरीघरीमता अष्टाविंशतिरश्मीना
मधिपाधारमाऽग्निना शिवशक्तिविभागेन द्विविधा
शाम्भवक्रिया षष्ट्युत्तरंचत्रिशतमेवं शांभुमरीचयः
प्रादिशक्तिभिः षड्भिर्नायकैः सहिताः पुरः द्विसप्त

मो न्यधिकजीर्णिशतान्याहुर्मनीषिणः येषांस्मरणमा
टी त्रेणजीवन्मुक्तोमहींचरेत् सर्वेषांस्मरणाच्छक्तः ष
३९ हृत्सुचैकमपिस्मरेत् येषांस्मृतिमतोलोकाःपापहा :
पूतनात्मनः लक्ष्मीवान् ध्यानतोजीवन्मुक्तोवाशिवमं
डलेवसेदिति तथानैव शिवस्यनिष्कपंचस्यपक्ष्मा
ष्टकरीपरा शाह्वानूचेपराज्ञाता पंचानांमातृरूपिणी

अन्वयानांमार्गयोगात्मेकाघोदाप्रजायते पराचेष्टा
तयाज्ञानाक्रियाकुण्डलिनीतिच मातृकाचाष्टधाप्रो
क्ताापराभेदस्ततःस्मृतः ॐकुण्डलिनीमातृकाभ्यांघोदा
भिर्नामसूचकः नानाविधंसुविततंतन्त्रमेततव
उन्वयं उत्पन्नंशंभुवंपश्चाज्जगदेतच्चराचरमिति॥
अथपार्थिवादिचक्रेश्वरीणांनामानि उड्डीश्वरो

मो उड्डीश्वरी जलेश्वरो जलेश्वरी पूर्णेश्वरः पूर्णेश्वरी
टी· कामेश्वरः कामेश्वरी श्रीकण्ठो गगना अनन्तः स्व
८० दसा शंकरो मतिः पिंगलः पातालदेवी नादाख्यो
नादा आनन्दो डाकिनी आलस्यानन्दो राकिनी म
हानन्दो लाकिनी योगपः काकिनी अतीतः शाकि
नी परो हाकिनी आधारेशो रक्षा चक्रेशश्चण्डी अंशिनी

शःकराला मदद्रेशोमदोत्कृष्णा अनादिविमलोमा
तंगी सर्वज्ञविमलःपुलिन्दी योगविमलःशार्वरी सि
द्धविमलोवायसी समयविमलःज्वालालिका नेत्रेशः
क्षान्तिः उड्डीशोलज्जा षष्ठीशः ज्वलेश्वरी चर्यानाथीश :
ज्वलज्ञा ५९ पतेपार्थिवरथ्यरश्मयः मूलाधारेषट्पं
चाशाहत्लंकमलंविचिन्त्य तत्कर्णिकायामःश्रेवत्य·

सौ मारैगेणशिवो सम्पूज्य दलेषुरथ वज्रमयः शून्याः शिवा
टी नन्दनाथ श्री पादुकां पूजयामि इति योज्यं शक्ति-
४। स्वामिपादुकां च पूजयामीति योज्यं एवं सर्वचक्रेषु
४१ अथवा मूर्त्तिषट्कोणं विचिन्त्य पश्चिमादितो वशमी
स्सम्पूजयेद्यत्नादष्टाविंशतिकक्रमात् चतुष्कं पंचकं
षट्कं चतुष्कं पंचकं पुनः चतुष्कमिति संभिन्नाः

क्रमात्पार्थिवरश्मयः भूमावपिविलिख्यमध्यनो श्र
घहृदिपंचाशद्रश्मयोमणिप्रदेशांभवक्रमेणस्वाधिष्ठान
मणिपूरयोर्वंत्ययः तेच सद्योजातोमाया वामदेवः
श्रीः श्रघोरःपद्मा तत्पुरुषोम्बिका श्रनन्तोनिर्वृत्तिः
श्रम्यःप्रतिष्ठा जनाश्रितोविद्या श्रचिन्त्यःशान्ता श
शिवोत्सवराउमा नीत्रोगंगा माणिवाहः सरस्वती श्रत्र

मो वाह्नोविद्याकमलातेजोधीशः पार्वती विघ्नघावामे॰
टी श्वरः विश्वीचन्द्रविघ्नेश्वरः सुकमलःउमा गन्धेश्वरो
५२ मन्मथा हृस्मेश्वरः श्रीः श्रीकंठेलया अनन्तःसती
श्रीः शंकरोमेखला पिंगलोयशोवती संख्याख्यो
हंसनादा परिदिव्योघोवामा मारदिव्योज्येष्ठा पी
ठेघोरौद्री ॥ सर्वेश्वरः सर्वमयी ॥

पत्रेष्वाद्यन्वरश्मयोमातृणि द्विषट्दलेचतुष्कादिक्रमेण

ष्टुताः तदङ्कं पञ्चवाह्निन्यां चतुष्कंचचतुष्कं ष्टुयषट्त्रि पिव

ष्ककं पंचकंत्रिकमित्येवमभिन्नाज्जलमरीचयइति तन्त्रा

न्तरेह्यपिपंचाशद्दलसंचिन्त्य तत्रषट्जनतुकं अथपीतेन

स्तत्रमयः परापरश्चंडेश्वरी परमश्चन्द्रमती तत्परो

गुह्यकाली अपरः संस्कर्त्री चिदानन्दस्त्वीतस्ता अथो

सौ अघोरोगम्भा समरसोरमा तुलितःसया स्वच्छःस
टी० र्गा भूतेश्वरःशाम्बा आनन्दोडाकिनी आलस्यः रत्नडा
७३ किनी प्रभानन्दश्चडाकिनी योगानन्दःपद्मडाकि
नी कुलकौलेश्वरःपावनी कुलीश्वरःसमया श्रीकं
43 ठःकामा अनन्तोदेवनी शंकरोज्वाला पिंगलःकरा
ला महाख्या कालिका कालरात्रिगुरुःपरा सिद्धगुरुः

शंगान्यतीता स्पर्शागुरुःशान्ता शिवगुरुविद्या मेलगुरु :

प्रतिष्ठा समयगुरुःनिवृत्तिः एतेस्वाधिष्ठानेदशदलेप

श्चिमादिनवदलेषुषट्क्रमेणदशमदलेष्टकेपूजयेत्प

श्चवाद्धिर्ध्यांतु पंचकं पंचकं षट्कं चतुष्कंत्र्यकेपुनः

षट्कंचेति क्रमाद्भिन्नाश्लेजसाः क्रमरश्मयइतिषट्

कोणपूजनमुक्तं अथवायव्यमरीचयः खगेश्वरोभद्रा

सौ क्रूर्मेश्चाधारा मेषाशोका मेनोमल्ली ज्ञानोविमला
महानन्दः शार्वरी नीद्रोलीला प्रियः ऊगुदा कालि॰
टी कोमेनकी डमरोडाकिनी रामोराकिनी लोमालाकि
८४ नी कामदः काकिनी समयः शाकिनी ह्रामरोह्राकि
44 नी श्राधारेशोराका चक्रेशोविभुः ऊरः ऊलाः समुद्देश
कुब्जिका हृदीशः कामकला गिरीशः ॥

कुटिलदीधितिका शिखीशः कर्बुराः वर्मीबडनपाः

श्रम्बेशोमहत्तश्रीश्रणगुरूर्मंगला पत्रादिगुरुः केसटा

श्रुगुरुर्गमा पत्रेनाहूतेहादशदले पश्चिमादितः पू

ज्याः तृतीयषष्ठिनवदलेषट् षट् अन्येषु चतुष्कं च

तुष्कं पश्चवाहिन्या चतुष्कं पंचकं षट्कं चतुष्कं पं

चकं त्रिकं इतिक्रमेणाभिन्नाः सर्वायवीयामरीचयश्च ते

मौ षट्कोणभूजनमुक्तं अवनाभमा: हृदय: लौकिकी
टी थर:कर्ता भोगोविशेषी भयोयोगिनी हंस:ब्रह्मसा
९५ रा शार्वः शार्वरी इभः कालिका रसमुष्टखंडाली मो
ह: अघोरेशी मनोभवः हेला शोकोमहारक्ता ज्ञान
शुम्रः जम्भिका खरः डाकिनी ज्वलनोराकिनी महा
ज्वलोलाकिनी भियोज्वलःकाकिनी नैनःशाकिनी,

मूर्धाकोह्याकिनी वाग्रः पापघ्नीकुलः सिंहाः संहारः कु
लाम्बिका विम्बदःकामा कौटिलः कूर्ममाननागालवःकं
काली व्योमव्योमा घसनेनादा खेचरोमहादेवी बा
कुलोमहन्तुरी लानःकुलिनी कुलातीतः कुलेशी
ब्रजः इन्धिका मननोदीपिकारोप्पः नीचिका शेषः
मोदिका परमःपरा परःचित् पतेविशुद्धोषोडशदले

मै ग्राघन्तयोः षट्कंषट्कं अन्येषु चतुष्कं चतुष्कं पञ्च
टी वाह्नित्यो षट्षट्कं पुनः षट्कं षट्कं षट्कं पुनश्चतत
४९ इतिक्रमात्समुद्दिष्टानाभसादिव्यरश्मयइति षट्कोणे
46 पुनश्चक्रं प्रथमानसरश्मयः परःपरा भरः भ्रमरी
चित्तंचित्परा महामायः महामायापरा निरोधः निरो
धपराशक्तिपरःशक्तिः इच्छापरःइच्छा सृष्टिपरः ॥

स्मृतिःज्ञानंज्ञानपरः सत्यःसती असत् असत्यपरा स
दसत् सदसदतीता क्रियःक्रियापरा आत्माआत्माप
रा इंद्रियाश्रयः इंद्रियाश्रयपरा गोचरः गोचरपरा॰
लोकख्यालोकख्यपरा दैवतं दैवतपरा संवित्
संवित्परा कुण्डलिनी कुण्डलिनीपरा सौषुम्नः सौषु
म्नपरा प्राणसूत्रः प्राणसूत्रपरा स्पन्दःस्पन्दपरा

सौ मातृका मातृकापरा स्वरोद्भवः स्वरोद्भवपरा संयोगजः
संयोगजपरा मन्त्रविग्रहः मन्त्रविग्रहपरा एतेष्वाज्ञायां
टी द्विदलेष्वस्याः चतुष्कचतुष्टयं वामदले चतुष्कचतुष्टयं
४७ दक्षिणे पश्चवाहिन्यां चतुष्कं पंचकंचैव चतुष्कं समं
47 कंपुनः चतुष्कमष्टकंचेति क्रमान्मानसरश्मयः ॥

इति षट्कोणसृजनमुक्तमिति ॥

पञ्चवाहिन्यास्तुक्तानि दशमिनामानि मिथुनमालायांवे
तेषांनामान्तराण्युक्तानि यथा त्रिपुरसुन्दरी त्रिपुरसु
न्दरः हृदयदेवीदेवः शिरोदेवीशिरोदेवःशिखादेवी
शिखादेवः कवचदेवी कवचदेवः नेत्रदेवीनेत्रदेवः
अस्त्रदेवी अस्त्रदेवः कामेश्वरी कामेश्वरः भगमालि
नीभगमाली नित्यक्लिन्ना नित्यक्लिन्नः भेरुण्डा भेरु

सौ एउः वक्त्रिवासिनी वक्त्रिवासी महावज्रेश्वरी महाव
टी ज्रेश्वरः शिवाहूती शिवाहूतः त्वरितात्वरितः कुलसु
४८ न्दरी कुलसुन्दरः नित्यानित्यः नीलपताकीनीलपता
कः विजया विजयः सर्वमंगला सर्वमंगलः ज्वाला
48 मालिनी ज्वालामाली विचित्रा विचित्रः महानित्या
महानित्यः परमेश्वरी परमेश्वरः ॥

सिद्धेशमयी सिद्धेशमयः षष्ठेशमयी षष्ठेशमयः
उड्डीशमयी उड्डीशमयः चर्यानाथमयी चर्यानाथमयः
पत्नेपार्थिवश्रमयः प्रथाप्यवशमयः लोपामुद्रमयी
लोपामुद्रमयः अगस्त्यमयी अगस्त्यमयः कालताप-
नमयी कालतापनमयः धर्माचार्यमयी धर्माचार्यम
यः मुक्तकेशेश्वरमयी मुक्तकेशेश्वरमयः दीपकला

सौ नाथमयीदीपकलानाथमयः विम्बदेवमयी विम्ब
टी. देवमयः प्रभाकरदेवमयी प्रभाकरदेवमयः तेजो
४९ देवमयीतेजोदेवमयः कल्याणदेवमयी कल्याण
देवमयः मनोदेवमयी मनोदेवमयः वास्तदेवमयी
वास्तदेवमयः रत्नदेवमयी रत्नदेवमयः रामानं-
न्दमयः ॥ अणिमासिद्धिः ॥

अणिमासिद्धः लघिमासिद्धिः लघिमासिद्धः महिमा
सिद्धिः महिमासिद्धः ईशित्वसिद्धिः ईशित्वसिद्धः व
शित्वसिद्धिः वशित्वसिद्धः प्राकाम्यसिद्धिःप्राकाम्य
सिद्धः भुक्तिसिद्धिः भुक्तिसिद्धः इच्छासिद्धिः इच्छासि
द्धः प्राप्तिसिद्धिः प्राप्तिसिद्धः सर्वकामसिद्धिः सर्वका
मसिद्धः ब्राह्मीब्रह्मा माहेश्वरी माहेश्वर असितांगभैरव

सौ प्रमथः अष्टैश्वर्यसरप्रमथः कौमारी कौमारः वैष्णवी
री विष्णुः वाराही वाराहः माहेन्द्री महेन्द्रः चामुण्डा चामु
५० ण्डः महालक्ष्मी महालक्ष्म्या सर्वसंक्षोभिणी सर्वसंक्षो
भनः सर्वविद्राविणी सर्वविद्रावणः सर्वाकर्षिणी
50.
सर्वाकर्षणः सर्ववशीकरणी सर्ववशीकरणः स
र्वोन्मादिनी सर्वोन्मादनः सर्वमहाङ्कुशा.

सर्वमहांकुशा: सर्वखेचरी सर्वखेचर: सर्ववीजा सर्व
वीज: सर्वयोनि: सर्वयोनि: सर्वत्रिखण्डासर्वत्रिखंड:
त्रैलोक्यसंमोहनचक्रस्वामिनी त्रैलोक्यसंमोहनचक्र
स्वामी प्रकटयोगिनी प्रकटयोगी कामाकर्षिणी॰
कामाकर्षण: बुद्ध्याकर्षिणीबुद्ध्याकर्षण: अहंका
राकर्षिणी अहंकाराकर्षण: शब्दाकर्षिणीशब्दक

सौ
टी
५।
51

र्षणः स्पर्शाकर्षिणीस्पर्शाकर्षणः रूपाकर्षिणीरू
पाकर्षणः रसाकर्षिणीरसाकर्षणः गन्धाकर्षि॰
णीरसाकर्षणः चित्ताकर्षिणी चित्ताकर्षणः धैर्या
कर्षिणीधैर्याकर्षणः स्मृत्याकर्षिणी स्मृत्याकर्ष
णः नामाकर्षिणी नामाकर्षणः बीजाकर्षिणीबी
जाकर्षणः इतितैजसरश्मयः अथवायव्यमरीचयः

आत्माकर्षिणी आत्माकर्षणः अमृताकर्षिणी अमृ
ताकर्षणः शरीराकर्षिणी शरीराकर्षणः सर्वाशा
परिपूरकचक्रस्वामिनी सर्वाशापरिपूरकचक्रस्वामी
गुप्तयोगिनी गुप्तयोगी अनङ्गकुसुमा अनङ्गकुसुमः
अनङ्गमेखला अनङ्गमेखलः अनङ्गमदना अनङ्गम
दनः अनङ्गमदनातुरः अनङ्गमदनातुरः अनङ्गरे

सौ एवा अनंगरवः अनङ्गवेगिनी अनङ्गवेगः अनंगाङ्कुशा
ही अनंगाङ्कुशः अनङ्गमालिनी अनङ्गमाली सर्वसं-
५२ क्षोभनचक्रस्वामिनी सर्वसंक्षोभनचक्रस्वामी गुप्ततर-
52 योगिनी गुप्ततरयोगी सर्वसंक्षोभिनी सर्वसंक्षोभनः
सर्वविद्राविणी सर्वविद्रावणः सर्वाकर्षिणी सर्वाकर्षणः
सर्वाह्लादिनी सर्वाह्लादनः सर्वस्तंभिनी सर्वस्तंभनः सर्वजृंभिणी

सर्वजृम्भणः सर्ववशंकरीसर्ववशंकरः सर्वरञ्जनीस
र्वरञ्जनः सर्वोन्मादिनीसर्वोन्मादनः सर्वसाधनीसर्व
साधनः सर्वसम्पत्तिपूरिणी सर्वसम्पत्तिपूरणः ॥
त्र्यश्रनाभसाः सर्वमन्त्रमयीसर्वमन्त्रमयः सर्वद्वंद्व
क्षयङ्करी सर्वद्वंद्वक्षयंकरः सर्वसौभाग्यप्रदायकचक्र-
स्वामिनीसर्वसौभाग्यप्रदायकचक्रस्वामी सम्प्रदाययो

सौ णी सर्वसिद्धिप्रदा सर्वसिद्धिप्रदः सर्वसम्पत्प्रदा सर्वस
टी म्पत्प्रदः सर्वप्रियङ्करी सर्वप्रियंकरः सर्वमंगलकारि
पर णी सर्वमंगलकारी सर्वकामप्रदा सर्वकामप्रदः
सर्वदुःखविमोचिनी सर्वदुःखविमोचनः सर्वमृत्युप्र
53 शमनी सर्वमृत्युप्रशमनः सर्वविघ्ननिवारिणी सर्व
विघ्ननिवारणः सर्वाङ्गसुन्दरी सर्वाङ्गसुन्दरः ॥

सर्वसौभाग्यदायिनी सर्वसौभाग्यदायी सर्वार्थसाध
कचक्रस्वामिनी सर्वार्थसाधक चक्रस्वामी ऊलकौ
लयोगिनी ऊलकौलयोगी सर्वज्ञासर्वज्ञः सर्वश
क्तिः सर्वशक्तिः सर्वैश्वर्यप्रदासर्वैश्वर्यप्रदः सर्वज्ञा
नमयी सर्वज्ञानमयः सर्वव्याधिविनाशिनी सर्वव्या
धिविनाशनः सर्वाधारस्वरूपासर्वाधारस्वरूपः स

सौ वैपापहरा सर्वपापहरः सर्वाऽनन्दमयी सर्वानन्दम
टी यः सर्वान्तरस्वरूपिणी सर्वान्तरस्वरूपी सर्वेप्सितफ
५४ लप्रदा सर्वेप्सितफलप्रदः सर्वरक्षाकरचक्रस्वामि
नी सर्वरक्षाकरचक्रस्वामी निगर्भयोगिनी निगर्भ-
54
योगी वशिनीवशी कामेश्वरी कामेश्वरः मोहिनी
मोही विमलाविमलः अरुणा अरुणः जयिनीजयी

सर्वेश्वरी सर्वेश्वरः कौलिनीकौली ॥ प्रथमानसा
मरीचयः ॥ सर्वरोगहरचक्रस्वामिनी सर्वरोगहरच
क्रस्वामी रहस्ययोगिनी रहस्ययोगी वाणिनीवा
णी चापिनीचापी पाशनीपाशी अङ्कुशिनी अं
कुशी महाकामेश्वरी महाकामेश्वरः महावज्रेश्वरी
महावज्रेश्वरः महाभगमालिनीमहाभगमाली म

सौ ह्रात्रिपुरसुन्दरी महात्रिपुरसुन्दरः सर्वसिद्धिप्रदच
टी क्रस्वामिनी सर्वसिद्धिप्रदचक्रस्वामी परापररहस्य
५५ योगिनीपरापररहस्ययोगी श्रीभट्टारिकाश्रीभट्टा
रकः सर्वानन्दचक्रस्वामिनी सर्वानन्दचक्रस्वामिनी
55
सर्वानन्दचक्रस्वामी परापरातिरहस्ययोगिनीपराप
रातिरहस्ययोगी त्रिपुरात्रिपुरः त्रिपुरेश्वरी त्रिपुरेश्वरः

त्रिपुरसुन्दरीत्रिपुरसुन्दरः त्रिपुरवासिनी त्रिपुरवा
सी त्रिपुरश्रीः त्रिपुरश्रीः त्रिपुरमालिनी त्रिपुरमा
ली त्रिपुरासिद्धिः त्रिपुरासिद्धः त्रिपुराम्बिका त्रिपुरा
म्बिकः महात्रिपुरसुन्दरी महात्रिपुरसुन्दरः महामं
हेश्वरी महामाहेश्वरः महामहाराज्ञी महामहारा
जः महामहाशक्तिः महामहाशक्तः महाशमा म

सौ॰ ह्लाश्मः महामहाश्मिः महामहाश्मः महामहा
टी नन्दी महानन्दः महास्पन्दा महास्पन्दः महामहाः
५८ शया महामहाशय इतिमानसाः इत्यनेनप्रकारे
णाथेमयूखावलिंश्चाउपरिसहस्रारेतवपादाम्बुयुगं
चक्रभुक्तात्मिकात्मयोर्मन्त्रस्तु श्रीमन्महा श्रीचक्र
नगरनामाज्ञाचक्र श्रीपादुकां पूजयामिनमइति

56

एवं शश्मिक्रमं कुर्वन्साधकोविजितेन्द्रियः धनधन्यायु
रारोग्ययपाण्डित्यादिपदंलभेत् एवं श्रीचक्रदेवीनाम
न्त्ययोगोनिवेदितइति फलश्रुतिः यत्तु आधाराद्
हिचक्रे अग्निसूर्यसोमावस्थानं अत्राग्नेरष्टोत्तरशतं
किरणाः षोडशोत्तरकिरणारवेः तितावुदकेवसं
न्ति षट्त्रिंशादधिकगभस्तयः सोमस्य नभसिमन

सौ स्मिच तदुक्तं भैरवयामले अष्टोत्तरशतैर्वक्रैः षोड°
टी शोत्तरकैरवैः षट्त्रिंशदुत्तरं तेजः सोमस्य परिकी
५° र्तितमिति व्याख्यातं अथ त्रिभिः श्लोकैर्वाग्भवेपास
57 नोपयुक्तं ध्यानादिकमुच्यते तत्र सात्त्विकं ध्यान°
माघेनाह ॥

शरज्ज्योत्स्नाशुभ्रां शशियुतजटाजूटमुकुटां ।

वरदाभयाक्षमालास्फटिकगुटिकापुस्तककरां सकलत्रला
नत्वाकथमपिसन्तांसन्निदधतेमधुतीरङ्गातामधुरि·
।मधुरीणाभणितयः १५ ॥

शरत्कालीनचन्द्रिकातु
विंशशिनायुतः शशियुतोजटाजूटोजटाबन्धः तन्मयं
मुकुटंचयस्यास्तांवरोवरमुद्राक्षमालाभयमुद्रास्फटि
कगुटिकास्फाटिकीमालापुस्तकंचकरेयस्यास्तां सकृदेक

सौ. वासमपि त्वां भवती नत्वा प्रणम्य सतां सज्जनानां भणित
टी. योवाचः कथं न सन्निदधते सन्निहिता भवन्ति न कथम
५८ पीत्यर्थः कीदृश्यो भणितयः मधुक्षीरद्राक्षामधुरिम
धुरीणाः मधुवत् माक्षिकवत् आवर्तितदुग्धवत्
द्राक्षावत् मृद्वीकावत् मधुनि मधुरीणासाधुर्यप्रवा
हा इत्यर्थः ॥ विषण्ण एतेष एवंभूतां सरस्वतीमं पि

58

पुनः सहृदयैरपि न ताम् सतां भणितयः कथं सन्निदधते इत्यर्थः ।
तेनैव राजसंध्यानमाह ॥ ये सन्तः कतिचित्कियन्तः ।

कवीन्द्राणां चेतःकमलवनबालातपरुचिं
भजन्ते ये सन्तः कतिचिदरुणामेव भवतीं
विरिंचिप्रेयस्यास्तरलतरशृंगारलहरी ग
भीराभिर्वाग्भिर्विदधति सतां रञ्जनममी १९

सौ
टी॰
५९

अरुणामेवभवतींभजन्ति अमीसन्तोवाग्भिस्सतां सहृ
दयाणांरञ्जनंविदधति भवतींकीदृशींकवीन्द्राणांव
र्णयितृश्रेष्ठानांचेतांस्येवकमलवनानि तत्रबालातपरु
चिरुद्यत्सूर्यकिरणानुकारिणीं तत्प्रकाशिकामित्य
र्थः वाग्भिःकीदृशीभिः विरिंचिप्रेयस्याःसरस्वत्याः
तरुणेनरागोज्ज्वलितायाश्शृङ्गाररसलहरीकामरसप्रवाहः

59

तद्द्रुभीराभिः शृङ्गार्थप्रतिपादकाभिः यथा सर्वस्वमा
कामोद्दीपको शृङ्गारस्तथा शृङ्गार्थाभिरित्यर्थः यद्वा अमीष
तां रञ्जनं सर्वस्वत्याश्च रञ्जनं विदधाति तत्तरङ्गतरङ्गां·
स्त्रीरूपाणां तरङ्गतरा समुद्रावायाश्चङ्गरलहरीष्
गारवसन्तवक्त्रः तयागंभीराभिरित्यर्थः विस्तृपतेभव
तित्वयिवदंके· विभ्रमाणां श्रीलक्ष्मीर्येभजन्ते इत्यर्थः

सौ
टी
१२

कवीन्द्राणामित्यादिलक्ष्मीविशेषणं शेषंसमानम् ॥

सावित्रीभिर्वाचां शशिमणिशिलाभंगरुचिभिः
वशिन्याद्याभिस्त्वां सहजननिसञ्चिन्तयतियः
सकर्त्ताकाव्यानां भवतिमहतांभङ्गिसुभगैः
वचोभिर्वाग्देवी वदनकमलामोदमधुरैः १७

हेजननिवाचां सावित्रीभिर्मातृकाभिःशशिम-

60

णिशिलाचन्द्रकान्तमणिपाषाणः नखभंगः भत्र
मानचन्द्रकान्तमणिरित्यर्थः वृद्धोभिहितइतिन्याया
त् नहद्वचिः कान्तिर्यासांताभिर्वशिन्याद्याभिः वशि
नीवशीकामेश्वरीमोहिनीविमला अरुणाजयिनी
सर्वेश्वरी कालिनीप्रभृतिः सहयत्त्वा संविन्नयति
समहतांकाव्यानांमहाकाव्यानांकर्ताभवति केवं

सो टी द्वी

चोभिः कीदृशैर्भङ्गिः सुभगैः नानाविधशब्दरचनावैदग्ध्यविशेषभंगयः ताभिः सुभगैः शोभनैः पुनः कीदृशैः वाग्देवीवदनकमलामोदमधुरैः सरस्वतीमुखपद्मसौरभवन्मधुरैर्हृद्यैरित्यर्थः॥ मध्यकूटोपयुक्तं

(द्वाभ्यां ध्यानादिकमाह

तनुच्छायाभिस्ते

तरुणतरणिश्रीसरणिभिः दिवं सर्वा

61

उर्वीमरुणिमनिमग्नां स्मरतियः भवन्त्यस्य त्रस्यद्वन
हरिणशालीननयनाः सहोर्वश्या वश्याः कति कति
न गीर्वाणगणिकाः १८ ॥

तरुणतरणि श्रीसरणिभिर्बालातपकांतिरूप्या
भूताभिस्त्वत्सदृशीभिरित्यर्थः तनुच्छायाभिः शरीर
कान्तिभिः करणभूताभिः सर्वां दिवमाकाशमुर्वीं

सौ र्वीमरुणिमनिमग्नांलोहितकान्तिकवलितां यः
टी स्मरति तस्यनाकवेश्याउर्वश्यासहकानिकतिवश्या
६२ नभवन्ति अपितुभवन्त्येव कीदृशोनाकवेश्यास्तस्य
62 न्तोविभ्रान्तोयेवनहरिणागहनहरिणागह्वरादिने
षुतेषुत्रासाभावात् तद्वच्छालीनंशोभमानंनयनंयासां
ताः अनिमिषदृष्टीनांसुरांगनानांकामनृपतयानयन

माहात्म्यवर्णनमुपपन्नं ॥ कामकलाध्यानमाह ॥

मुखंबिंदुंकृत्वा कुचयुगमधस्तस्यतदधो
हरार्धंध्यायेद्यो हरमहिषितेमन्मथकलां
ससद्यःसंक्षोभंनयतिवनिताइत्यतिलघु
त्रिलोकीमप्याशुभ्रमयतिरवीन्दुस्तनयुगां

मुखंविन्दुमिति विन्दुमेकमीकारोर्ध्वंवयववद्रूपंमुख

सौ टी ८४

63

तयाध्यात्वातस्यञ्जरवस्याथः ऊचङ्गंऊचश्रुगतयाति
न्हृदंपङ्कजत्वाध्यात्वा तदथः ऊचहृयाथः हराधमथोभु
एंत्रिकोणंयोध्यायेत् हेहरमहिषिमहेमपत्निनेन
वमन्मथकलांक्लींबीजस्य ईकारद्वपंस्वरंसर्वेनिता :
संतोभंनयतीतिफलमतिलज्ञ्यानितद्धं श्रतप
वाः पिकंफलमाह ॥

रवीन्द्रलनयुगंयस्यास्तां त्रिलोकीमपि यास्त्रपीठे
भ्रमयति सोभवतीत्यर्थः यत्तदेवोक्तं चतुःशत्या वि
न्दुसंकल्पवक्त्रं तु तदधः स्यात्कुचद्वयं तदधः सहरा
र्धं तु चिन्तयेत्तदधो मुखमिति तथाच विन्दोस्तु वक्त्र
मारोप्य तदधो वा कुचयुग्मकं तदधः कुचयुग्मं तु तद
धो योनिमेव चेति त्रिलोकीमपीत्यनेन नतस्या श्र

सौ
टी
६४

यिकामकलारूपत्वेनस्फुरंभवति तदुक्तं रुद्रयामले
तन्त्रे नभोमहाबिन्दुमुखी सूर्यचंद्रस्तनद्वया सुमे
रुहार्धकलयाशोभमानमहीयदा पातालतलदे
व्यापात्रिलोकीयं तवाऽम्बिके कामराजकलारूपा
जागर्तिसचराचरेति अत्रहरार्धपदेनाधोमुखत्रि
कोणात्मिकायोनिरुच्यते हशोहकारस्तुसर्वभागेहे

64

=

लोपादिकारककारेव्यत्ययेनसंहितां
प्राप्तो इतिवो

१धोभागोयोस्याकारस्तिष्ठति अथवा हवः शिवे
ति वर्णद्वयंतस्यार्थश्चाकारवकारयोर्लोपात्संहि
तायां पठतिरूपं यद्वा हवोहंसपदंहकारसकार
योर्लोपाद्विन्दुविसर्गाभ्यांविन्दुत्रयमवशिष्यते
तत्रैवयोजना अः इति स्वरूपंध्यायेत् केनप्रका
रेणविन्दुंहकारोपरिस्थंस्तुत्वंकृत्वा तस्यार्थोवि

सौ
टी
६५

65

सर्गात्मकं बिन्दुद्वयं ऊर्ध्वमुखं कृत्वा तदधो मन्मथ
कलां योनिं ध्यायेदित्यनुषङ्गः इत्येतत्कामकलारूप
मतिगोप्यं तदङ्कं सङ्केतपद्धतो एतत्कामकला
रूपमाति, ध्यानं गुह्याद्गुह्यतरं महत् नाशिष्यायप्रव
क्तव्यं नाभक्तायकदाचन एतत्प्रकाशनं मातृरू
ह्लाटनमुरोजयोः आकृष्याच्छादनमिव,

तस्मान्नैतत्प्रकाशयेत् लोभान्मोहाच्चरार्थाद्वा वेद
ष्याद्वा प्रकाशयेत् सोऽचिरेण मृत्युमाप्नोति शास्त्रद्वं
त विषादिभिरिति तृतीयवीजेनोपवृंहतध्यानमा
ह ॥

किरन्तीमङ्गेभ्यः किरणनिकुरम्बामृतरसं
हृदि त्वामाधत्ते हिमकरशिलामूर्तिमिव यः
स सर्पाणां दर्पं शमयति शकुन्ताधिप इव ।

सौ ज्वरप्लुष्टंदृष्ट्यासुखयतिसुधाधारसिरया २० ॥
टी यःसाधकस्त्वांहृद्याधत्ते शकुन्ताधिपोगरुडइव सर्पाणां
६६ दर्पंदृष्ट्याशमयति ज्वरप्लुष्टंतज्ज्वरदग्धंसुखयति त्वांकी
दृशीं अङ्गेभ्यःकिरणानांनिकुरुम्ब तेजःसमूहःसए
वामृतरसःसुधाइवरसंकिरन्तीं कामिवहिमकर
शिलामूर्तिमिवचन्द्रकान्तमणिमूर्तिमिव ।
66

पतञ्जेनरूपंध्यानशुक्लं दृष्ट्वाकोदृश्यपास्तथासार
सिरया प्रस्तथारासंपानप्रणालिकयेत्यर्थः
शुक्लंबिन्दुमित्यादिनाकामकलाया स्थूलंध्यान
शुक्लं, प्रभुनासूक्ष्मंतद्ध्यानमाह ॥ नवकलाम्
नदिव्येत्वानन्दी नपनशशिवेध्यानरमयी
निषस्यांघस्यामगुपरिकमलानांनवक

सौ
टी
६७
67

महापद्माटव्यांमृदितमलमायेनमनसा
महान्तःपश्यन्तोदधतिपरमानन्दलहरीं २१

तिंमहान्तःसनकादयः महापद्माटव्यांसहस्रारेमन
साध्यायन्तःपरमानन्दलहरीमतिशयितसुखम
वाहंदधति धारयन्ति कीदृशेनमनसामृदितम
लमायेनमर्दितेनाशिते ॥

मलमायेमलंकामक्रोधादिमायानादिसिद्धाविद्या
घस्मतेन कलांकीदृशीं तडिल्लेखातन्वीं तडिल्ले
खावह्निधुच्छटावत्तन्वीसूक्ष्मां तपनशशिवैश्वानर
मयीं सूर्येन्दुवह्निरूपविन्दुत्रयवतीं अन्यच्चकीदृशीं
घस्मांकमलानामाधारादिसंज्ञानामुपरिसहस्रारे
निघस्मामुपविष्टामित्यर्थः तडमं कादिमते ॥

सौ इतितेगदिताकामकलायाबाह्यभावना पूर्वमेवाधु
टी नावदेभावनामान्तरालिकीं मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्त
६८ स्फुरद्विद्युल्लताकृतिं ध्यायेत्कुण्डलिनीं देवींत्वद्विधा
68 तत्त्वरूपिणीं षट्चक्रभेदिनीं तांचबिन्दुत्रयमयात्
त्मिकां तामेवार्धकलारूपांचिन्तयेत्पद्मकानने ॥
एवंभावनयाजुष्टपरमानन्दनिर्भरः ॥

संसारंसागरंधीमानोष्पदंकुरुतेशिवेइति ॥ हेभ
भवानित्वंदासेमयिवितरदृष्टिंसकरुणा
मितिस्तोतुंवाञ्छन्कथयतिभवानित्वमि
तियः तदैवत्वंतस्मैदिशसिनिजसायुज्यपद
वीमुकुन्दब्रह्मेन्द्रस्फुटमकुटनीराजितपदे २२
वानिमयिदासेत्वंसकरुणांदृष्टिंवितरप्रयच्छइति

सौ

टी

६६

69

श्रीहरस्तोत्रं वाञ्छन् भवानित्वमिति एतावन्मात्रं यः
कथयति शेषभागं यावन्नोच्चरति तदेव त्वं तस्मै निजसा
युज्यपदवीं दिशसि प्रयच्छसि कीदृशीं मुकुन्दो विष्णुः
ब्रह्माधाता इन्द्रः पाकशासनः एतेषां स्फुटयन्मुकुटं
तेन नीराजितं पदं यस्मात्तामित्यर्थः ॥ २२ ॥

त्वया हृत्वा वामं वपुरपरितृप्तेन मनसा ॥

शरीरार्धं शम्भोरपरमपि शङ्के हृतमभूत् यथाहि त्वद्रू
पं सकलमरुणाभं त्रिनयनं कुचाभ्यामानम्रं कुटिलश
शिचूडालमुकुटं २३ ॥

त्वया शंभोर्वामं वपुरहृत्वा अपरमपि दक्षिणं शरीरार्धम
पि त्वन्मनेनेच्छापूर्तिं शङ्कितेन मनसा करणे न हृतमभूदि
ति शंके तर्कयामि यथाहि तदेव प्रतिपादयामि त्व

सौ टीं ७. 70

चूडं सकलमहरणाभंदलवर्णं पूर्वसर्वमेवरक्तमासीत्
त्रिनयनेत्रिलोचनेपूर्वंत्वधनयनमासीत् अधाभ्यामान
र्धमर्क पूर्वमेककञ्चेननग्नमासीत् कुटिलशशिचूडा
लमुकुटं कुटिलोवक्रःशशीचन्द्रः आधेयत्वेनचूडा
चाधारत्वेनाविद्यतेयस्यतत् कुटिलशशिचूडालं कुटि
लशशि.

हृशलंचतन्मुकुटंचेति तद्दिघने यचेति कर्मधारयो

त्तरबहुव्रीहिः पूर्वंतवमुकुटमात्रमासीत् नशशिपु

ते ग्रथवाकुटिलोर्धमासीत् नतुसम्पूर्णःकुटिल

एशशीतिभावः॥

जगन्तूनेथातातहरिरवतिरुद्रः ति

पयतितिरस्कुर्वन्नेनत्वमपिवशीशःस्थगयति

सदापूर्वःसर्वं नदिदमनुगृह्णानिचाशिव ॥

सौ स्तवाज्ञामालम्ब्य क्षणचलितयोर्भ्रूलतिकयोः २४
ही क्षणचलितयोश्चञ्चलयोस्तव भ्रूलतिकयोराज्ञामा
१८ लम्ब्य प्राप्य धाता ब्रह्मा जगत्समस्तं सूते सृजति हरिर्वि
ष्णुरवति रक्षति रुद्रः क्षपयति कारणरूपतां प्रापय·
ति यथा घटादेर्मृदादिरूपता एतत्कारणात्मकं जग
त्तिरस्कुर्वन् स्वमपि वपुः शरीरमीशः ॥

स्थगयतिनिरोधने सदापूर्वःशिवः सदाशिवः स
र्वंतत्स्थितमनुगृह्णाति स्वात्मनिबीजभावेनस्थापय
ति पुनःसृष्टेरनुग्रहाय तदुक्तं शाम्भवदीपिका
यां सृष्टिस्थितिरूपसंहारपिधानानुग्रहात्मकं कृत्यं
पंचविधंयस्यानुक्रमःशाश्वतंशिवमिति ॥

त्रयाणांदेवानां त्रिगुणजनितानांपरशिवो ॥

सौ
टी
७२

72

भवेत्पूजा पूजा तव चरणयोर्या विरचिता
तथा हि त्वत्पादोद्वहनमणिपीठस्य निकटे २
स्थिता ह्येते शश्वन्मुकुलितकरोत्तंसमुकुटाः

हे परशिवे त्वच्चरणयोर्या पूजा विरचिता सा त्रि
गुणजनितानां सत्त्वरजस्तमोजनितानां त्रया ०
णां देवानाम् ॥

ब्रह्मविष्णुरुद्राणांपूजाभवेत् परश्रीवेश्मन्यत्रक्विभुव
नेऽस्तिकश्चित्पाठः यतस्तत्पादाम्बुहृदन्ति त्वत्पादोहृद
ं यत्मणिपीठं तस्यनिकटेशश्वन्निरन्तरमेतेस्थिता :
कीदृशाः मुकुलिताः करापवोत्तंमास्तेभृकुटे येषां
तेपतन्तिइत्यर्थः उक्तंचदेवीपुराणे विष्णुपूजासह
स्राणि शिवपूजाशतानिच अम्बिकाचरणार्चा

सौ
टी
७३
73

घाः कलां नार्हन्ति षोडशीं इति २५ हे सति यन्निवृते
विरिंचिः पंचत्वं व्रजति हरिराप्नोति विरतिं
विनाशं कीनाशो व्रजति धनदो याति निधनं
वितन्द्रा माहेन्द्री विततिरपि सम्मीलितदृशां
महासंहारेस्मिन्विलसति सति त्वत्पतिरसौ २६
अस्मिन्महासंहारे विरिञ्चिर्ब्रह्मा पंचत्वं मरणं व्रजति,

हरिविस्नुः विरतिं नाशमाप्नोति कीनाशोयमोविना
शंमरणंव्रजति धनदः कुवेरोनिधनंप्राणवियोगं
याति माहेन्द्री महेन्द्रसम्बन्धिनीदृशांचक्षुषांविततिः
परम्परावितन्द्राविगतनिद्रापिसतीसंमीलति अ
सौत्वत्पतिर्विहरतिक्रीडति तवैवायंप्रभावः २९ ॥

जपोजल्पःशिल्पंसकलमपिमुद्राविरचनं ।

सौ
टी
७४

गतिः प्रादक्षिण्यक्रमणमशनाद्याहुतिविधिः प्रणा
मः संवेशः सुखमखिलमात्मार्पणदृशा सपर्यापर्याय
स्तव भवतु यन्मे विलसितं २७ यन्मे विलसितं तत्तव सप
र्यापर्यायः पूजापरनामधेयो भवतु विलसितमेवाह
जल्पः स्वच्छन्दभाषणं जपो भवतु सकलं शिल्पं हस्त
व्यापारो मुद्राविरचनं ॥

74

भवतुगतिः स्वेच्छागमनंतवपादतिर्यक्रमणंभ
वतु प्रशनादिभोजनादितवाऽजनि विधिर्होमकर्म
भवतु संवेशः शयनंतवप्रणामोभवतु श्रावि
लेह्य एवंनिद्रादिआत्मापरागदशाभवत्वितपर्यंकः ॥
दद्यानेदीनेभ्यः श्रियमनिशमाशानुसदृशी
ममंदंसौन्दर्यप्रकरमकरंदंविकिरति ॥

सौ नवास्मिन्मंदारस्तवकस्तभगेयान्तचरणे निमज्जन्म
जीवः करणचरणैः षट्चरणतो २८

टी दीनेभ्योदरिद्रेभ्यश्चाशातुसदृशींवाञ्छासदृशीं श्रियं
७५ लक्ष्मींददानेप्रयच्छति श्रमलंभूरिसौन्दर्यमकरंलाव
ण्यसमूहमेवमकरन्दंमधुविकिरति मन्दारस्तव
रतकविषयस्तवको ।

75

गुच्छस्तद्वत्तभगेऽस्मिंस्तवचरणौ निमज्जन् निली
यास्वादमनुभवन्नहं तच्चरणौ जीवात्माकरणचर-
णौर्मनःसहितश्रोत्राद्यैर्ज्ञानेन्द्रियात्मकैस्तच्चरणौ :
षट्चरणानां षट्पदत्वं याविव्यर्थः ॥ २८

कृथामप्याखादयप्रतिभय जरामरणशामनी
विपद्घ्ने विश्वे विधि शान्तमखाद्यादिविषयः

सौ करालं यत्क्ष्वेडं कवलितवतः कालकलना

टी न शंभो त्वत्कण्ठे न वजननिताटेकमहिमा

१९ प्रतिभयं घात्यादिभयं जरावार्धकं मरणं मे शरणं च शमय

ति हरत्येनादृशीमः पितृ थास्वाद्यविधिशतमखाद्या

देवगणा विश्वे सर्वे दिविषदो देवा विपद्यन्ते म्रियन्ते यस्य

नः करालं भयानकं क्ष्वेडं समुद्रमथनोद्भूतं विषं कवलितव

तो भक्षितवतः ५

76

शंभोर्नकालेनमस्तनाकलनेयस्मन्‌ कालसमस्तो :
कलनेशाम्भिर्वीतन्मूलं तस्यकारणं हेजननितवता
टंकमहिमाकर्णालंकारप्रभवः मूलमित्यत्रनूनमि
(निकवित्पाठः २९
किरीटंवैरिञ्चं परिहरपुरः कैटभ
भिदः कठोरेकोटीरेस्खलसिजहिजम्भारिमुकुटं
प्रणम्रेष्वेतेषुप्रसभमभियातस्यभवनं,

मौ
ही
११

शिवस्याभ्युत्थानेनत्वपरिजनोक्तिर्विजयते ॥१॥

वैरिञ्चब्रह्मसम्बन्धिकिरीटंमुकुटंपुरोग्रेपरिहर प्रच·
कैटभभिदोविष्णोः कठोरेकठिनेकोटीरेमुकुटेस्खल
सि जम्भारिरिन्द्रस्तस्यमुकुटंजहित्यजजहातीत्यर्थः
कथं हन्तेर्लोट् मध्यमपुरुषैकवचनप्रयोगोऽ
यं धातूनामनेकार्थत्वात् ॥ यद्वा ॥

77

हनेर्थातोर्गमनाः र्थकनघाजहि गमयान्यतः प्रेरये·
त्यर्थः पतेश्चब्रह्मादिश्च प्रणाश्रेश्च सन्तप्रसभंहठात्
भवनंस्वगृहमागतस्यहरस्यशिवस्य भुन्यानोसति
नवपरिजनानांसखीनांशङ्किविजयतेशोभतेइत्यर्थ ॥१॥

चतः पक्षातत्रैः सकलमः भिसंथायप्रभुवनं स्थित
स्तनात्सिद्धिप्रसवपरतन्त्रैः पशुपतिः श्रुनरूद्धानिर्विवस्था

सौ दःखिलपुरुषार्थैकघटनास्वतन्त्रं तेतन्त्रं क्षितितलम (वातीतरदिदं ३१ ॥
टी वतः षष्ट्याचतुष्षष्टिसंख्याकै
७८ स्तन्त्रैः शास्त्रैः सकलं भुवनमभिसंधाय वञ्चयित्वा पशुप
78 तिः शिवः स्थितः कीदृशैस्तैस्तत्सिद्धिप्रसवपरतन्त्रैः ॥
तत्तत्सिद्धिप्रसवानां परतन्त्रैरुपदेशकैस्त्वन्निर्बंधात्पुन
स्ते तन्त्रं शास्त्रं क्षितितलमवातीतरत् ॥

ग्रवतारयामास कीदृशमाविलक्षणाभाषार्थानामर्थका

मथर्मसोतानामेकघटनायांस्वस्वप्रयोजनसाधने

स्वतन्त्रमन्यानपेतमित्यर्थः। लोपामुद्राविद्यामाह।

शिवः शक्तिः कामः क्षितिरथरविः शीतकिरणः

स्मरोहंसश्शक्रस्तदनुचपरामारहरयः अमी।

हृल्लेखाभिस्तिस्रभिरवसानेषुघटिता।

सौ
टी
७५
79

भजन्तिवर्णास्ते तवजननिनामावयवतां ३२

हे जननि अमीतेवर्णास्तवनामावयवतां त्वन्मन्त्रस्य
पवतवनामनस्यावयवतां चटकतां भजन्तेवर्णानेवाह
शिवोहकारः शक्तिः सकारः कामः ककारः क्षितिर्ल
कारः अथ शाब्दः सर्वबीजव्यवच्छेदस्सर्वका पर
बीजोपक्रमाय ॥ रविः हकारः ॥

शीतकिरणः सकारः स्मरः ककारः हंसोहकारः
शक्रोलकारः तदनुतदनन्तरमित्यापिसर्वबीजव्यवच्छे
दायपरा सकारःमारःककारः हरिः लकारः की
र्तिशाववर्णाः अवसानेषुखंउच्चयान्तरेषुतिसृभिः हृ
ल्लेखाभिःभुवनेश्वरीबीजैः हृदिलेखेवजागर्तिप्राण
शक्तिरियंपराहृल्लेखाकथ्यते तस्मान्मायावाचित्यवे

सौ भवात् अनयारहिताः सर्वैनिर्जीवामंत्रामयः अतस्तु
टी सर्वमन्त्राणामियमुद्बोधिनीमतेति स्वच्छन्दसंग्रहवचना
८० त् हृदिसम्बद्धाइत्यर्थः कामराजविद्यामुद्धरति ॥

स्मरं योनिं लक्ष्मी त्रितयमिदमाऽदौ तव मनो.
निधायैके नित्ये निरवधिमहाभोगरसिकाः
जपन्ति त्वां चिन्ता.

जपन्तित्वांविनामगरिगुरुगनिबद्धात्तवलयाः शिवा
ग्नौज्जुकन्तः स्वरभिहृतनथाराङ्गतिशानैः ३३ ॥
स्मरंककारंयोनिमेकारंलक्ष्मीमीकारं इदंत्रितयंतवमनो
मन्त्रेपूर्वोक्तेनिधाय तत्सदक्षतवत्रयंरोपयित्वासंस्थाप्यपके
ऋत्रुपाठकाः हेनित्येत्वांजपन्ति कीदृशगः निरवधिम
हाभोगरसिकाः निरवधिरवसानशून्योयोमहाभोगः

सौ ऐहिकामुष्मिकाङ्ःखाभिसंभिन्नहृखसन्तानैः तद्गसिक
टी स्तादिच्छावन्तः चिन्तामणिमातृकातद्वोयोगुणास्तन्तः
८। तत्रनिबद्धोत्तवलयोतदूपोवलयः अनुलोमप्रतिलो
मतयाककारादिवर्णरूपोवलयाकारोयैस्ते यद्वावि
८। न्तामणेगुणोयस्यासौचिन्तामणिगुणस्तच्चरणाक
मलंतत्रनिबद्धान्यत्तवलयानिशब्दरूपसमूहायैस्ते।

शिवाग्नौ शिवशक्तिरूपवागीश्वरवागीश्वरी संमील
नज्ञानवेदस्विकौस्तरभिहूतथानाऊतिशतैः गोह्य
तथावाऊतिशतैर्ज्वलन्तोहोमंसम्पादयन्तः आर्ष‧
त्वात. जुङःस्तुक. अन्तमध्येपत्तरभिहूतथाराऊति
शतंतेनेविति शिवाग्नौ महाभोगरसिकाः सुरगोऊति
रसिकाइत्यर्थः अग्नेवाशर्ववेदेसौभागपकारेऽ का

सौ मोयोनिः कमलावज्रपाणिर्गुह्यहंसोमानरेखाभ्रमि
टी न्दुः पुनर्गुह्यमसकलामाययाच पूरितेखाविश्वमातादि
८२ विद्येति ऋग्वेदेपि इन्द्रोमायाभिः पुरुरूपईयतेइन्दुः
परमैश्वर्ययुक्तोलकारः मायाभिर्ह्रल्लेखाभिर्बहुरूप
82 ईयते तथाहि हृल्लेखायाः पंचधा षोढा चतुर्या त्रिधा
विभागा भवन्ति ॥ ॥

तत्र च हकाररेफहकारविन्दुसत्तत्रुष्टिरिति पंचधा
विभागेनवाग्भवोत्पत्तिः हकारः रेफः विन्दुत्रयं तत्स
त्रुष्टिरिति षोढाविभागेनकामराजोत्पत्तिः हकारः
रेफः ईकारः विन्दुरिति चतुर्धाविभागेनशक्तिकूटो
त्पत्तिरिति एतस्याविद्यायाः पंचादशाक्षरत्वं व्याख्या
तंमानसोल्लासे दशपंचकभेदेन प्रपंचस्याविलासि·

सौ नः सादिशतीपंचाशत्वी यस्मात्तस्मात्पंचदशात्मवी
टी जायतेवर्धतेऽस्तिपरिणमतिनश्यतिनिश्यतिपंचदश ॥
८३ शरीरंत्वंशंभोः शशिमिहिरवक्षोरुहयुगं
तवात्मानंमन्येभगवतिनवात्मानमनघम्
अतः शेषः शेषीत्ययमुभयसाधारणतया
स्थितः संबन्धोवांसमरसपरानन्दपरयोः ३४

83

हे भगवति त्वं शंभोः शरीरं कीदृशं शशिमिहिरौ
चन्द्रसूर्यौ वक्षोरुहौ स्तनौ यस्य तत् । तदहं चन्द्रसू
र्यौ स्तनौ न स्यातां तावेव नयने स्तने उभौ ताटङ्कयु
गलमित्येषा वैदिकी श्रुतिरिति यथा नवात्मा
नं नवात्मानं नवव्यूहात्मकभैरवस्वरूपं मन्ये व्यूहा
श्च कालव्यूहः कुलव्यूहो नामव्यूहस्तथैव च ज्ञा

भैरो नव्यूहस्तथाविनव्यूहास्तस्मादनन्तरं नादव्यूह।
टी स्तथाबिन्दुव्यूहस्तस्मादनन्तरं ध्यात्मव्यूहस्तथाज्ञी
८४ वव्यूहः स्यादिति तेनवनवव्यूहात्मकोदेवः परानन्द
घोरात्मकः नवात्माभैरवोदेवोभुक्तिमुक्तिप्रदायकः
84 परानन्दापराशक्तिश्चिद्रूपानन्दभैरवी तयोर्यदासा
मरस्यंजगत्तत्प्रपद्यते तदेति ॥

तत्र तु कालव्यूहो निमेषादिकल्पान्ताविच्छिन्नकाल
समुदायः कलव्यूहो नीलादिरूपभेदः नामव्यूहः सं
ज्ञासमुदायः ज्ञानव्यूहो विज्ञानस्कन्दः चित्तव्यूहो
ऽहंकारचित्तबुद्धिमहन्मनः समुदायः नादव्यूहः पराप
श्यन्तीमध्यमावैखरीरूपः बिंदुव्यूहः निर्विकल्पस
मुदायः आत्मव्यूहः आत्मान्तरात्मपरमात्मज्ञानात्मक

सौ त्मरूपः जीवस्वरूपः मनुष्यपशुपक्षिसर्पादिरूपः प्र
टी तोहेतोः शेषः शेषेति सम्बन्धो गुणप्रधानभावो वा
८५ युवयोः साधारणतया तुल्यतया स्थितः कीदृशयोः
सपरमपरानन्दयोः समरसैकात्म्येन यः परानन्दः
उत्कृष्टनिर्वृतिस्तत्परयोस्तदधीनयोस्तन्निकृष्टयोर्वा न
वात्मानमित्यत्र भावात्मानमित्यपि क्वचित्पाठः नवभाववशिवः ॥

हे शिवयुवति,

त्वमनोऽन्तः करणमसि व्योमश्चाकाशंमरुद्वायुस्त्वमः

मनस्त्वंव्योमस्त्वंमरुदसिमरुत्सारथिरसि

त्वमापस्त्वंभूमिस्त्वयिपरिणतायांनहिपरं

त्वमेवस्वात्मानंपरिणमयितुंविश्ववपुषा

चिदानन्दाकारंशिववयुवतिभावेनविभृषे ३५

सि मरुत्सारथिरग्निरपित्वमसि अपोजलंत्वंभूमिः पृथ्वी

सौ त्वयि परिणतायां सत्यां परं भिन्नं कार्यं नास्ति त्वमेव भावे
टी. न लीलाविशेषेण चिदानन्दाकारमात्मानं विश्ववपुषा
८९ जगद्रूपेण बिभृषे किमर्थं परिणमयितुं परिणमं भाव
यितुं तदुक्तं चतुःशत्यां त्रिपुरा परमा शक्तिराद्या ज्ञाता
86 महेश्वरी स्थूलसूक्ष्मस्वभावेन त्रैलोक्योत्पत्तिमातृका ।
कवलीकृतनिःशेषतत्त्वग्रामस्वरूपिणी यस्यां परिणतायां

त्तुनकिंचित्परिशिष्यते इति ॥ अथमनसादिनःषडुन
न्नयशांभवानांप्रत्यभूते देवदेवोभनिचक्रांकियाङ्गिः
श्लोकैःस्तौति ॥ नवात्माचक्रस्यंवदत्यिहितनभू

नवात्मचक्रस्यंतपनशशिकोटिद्युतिधरं ।
परंशंभुंमन्येपरिमिलितपार्श्वंपरचिता
यमाराध्यन्भक्त्या रविशशिशुचीनामविषये

सौ
टी
८९
८७
87

निशालोकेलोको निवसति हिमालोकभवने २९
मध्यस्थं तपनः सूर्यः शशी चन्द्रः सूर्यचन्द्रयोः कोटिसंख्या
ककान्तियं यं परं शम्भुं परशम्भुनाथाख्यं परं विलापरवि
हम्भयापरिमिलितपार्श्वं परिधूर्जवीमभागं मध्येजाना
मि यं शंभुं भक्ताश्चाराधयन् भजयन् लोकोभक्तजनोभा
लोकभवने रश्मिलोकरूहे हिनिश्चितं वसति कीदृशो निः

प्रकाशकालोकान्तरशून्येस्वप्रकाश इत्यर्थः तथा
चश्रुतिः न तत्र सूर्योभाति न च चन्द्रतारकानेमावि
द्युतोभाति कुतोयमग्निः तमेवभान्तमनुभातिसर्वं
तस्यभासा सर्वमिदंविभाति इति अत्रकारिकायां
परशम्भुनाथश्रीपादुकांपूजयामि सम्पूज्य चतुः
षष्टिदलेषु पूर्वोक्तचतुःषष्टिरश्मयः नाथश्रीपा

सौ ड्कामस्वाश्रीपादुकांपूजयामि इत्यन्त्याःपूजनीयाः एव
ही मन्यचकेश्वपिक्रमः ॥ क्रमयामनाभसराधिमत्र्यदेवदेव्यो
८८ स्तौति ॥
विमुद्रैतेशुद्ध स्फटिकविषदंव्योमजन
कंशिवंवन्दे देवीमपिशिवसमानव्यसनिनीमुय
योःकान्त्यायान्त्याशशिकिरणसारूप्यसरणि
विधूतान्तर्ध्वान्ताविलसतिचकोरीवजगती ३७ ॥

88

तेन वाऽधिष्ठानभूते विशुद्धौ कण्ठस्य षोडशदलचक्रे
स्फटिकविषदं खेते व्योमजनकं गगनकारणं शिवं
व्योमेश्वरनामानं देवीमपि व्योमेश्वरीं वन्दे कीदृ
शीं शिवेन समानं व्यसनं व्यापारः व्योमजनानुग्रह
लोपस्थापनं यथो व्योमेश्वरव्योमेश्वर्योः कान्ताया
न्तरहितं गच्छन्त्या जगती जगद्धर्ति बीजमन्त्रं तस्य को

सौ रीवविलसति शोभते कीदृशी शशिकिरणेन सादृश्या
८९ समानासरणिः सुषुम्णापद्धतिर्यस्याः सा तया अतएवावि
भूतानर्ध्यान्तानिरस्ताबाह्यविषयव्यासंगानिमिरत्यर्थः
कण्ठकमलकर्णिकायां व्योमेश्वरनाथश्रीपादुकां
पूजयामिव्योमेश्वर्यस्वा श्री पादुकां पूजयामि
89
इति संपूज्य ।

परितोह्लाससमतिरश्मयः आनन्दनाथश्रीपादुकां पू
जयामि इति। तन्नामान्तं सम्यस्य पूजा ऽस्येतिक्रमः ॥
क्रमप्राप्तवायव्यरश्मिदेवदेव्यावा ऽऽह ॥ समुन्मी

समुन्मीलत्संवित्कमलमकरन्दैकरसिकं
भजे हंसद्वन्द्वं किमपि महतां मानसचरम्।
यदालापादष्टादशगुणितविद्यापरिणतिः

सौ यदादेनैदोषान्मुणममलमद्धाःपयश्व ३८ ॥
टी लन्तीप्रकाशमानायासंविद्धंसत्तानंतदेवकमलंपद्यंत
५. समकरन्दःपरिमलस्तद्रसिकंमहतांयोगिनांमानसमे
वमानसंतत्रचरतिइतिअतएवाकिमप्यनिर्वचनीयं
हंसहन्हंहंसेश्वरहंसेश्वरीद्वपंभजे हंसःसोऽहंस्वाहा
परमहंसहंसेश्वर्यैस्वाहा श्रीपाङ्कोह्मजयामिशते

90

तयोर्व्यञ्जनमन्त्रः हे स इत्यरः हृदयमेव वा तन्मात्रः य
हालापाद्ययोरुच्चारणात् अष्टादशगुणितानाम
ष्टादशसंख्याकानां विद्यानां वेदचतुष्टयोपवेदचतु
ष्टयषडङ्गपुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्ररूपाणां
परिणतिः प्रकाशः हे स साधर्म्यमाऽऽह यदेव,
हे स हृदन्तर्दोषाद्दोषमध्यात् गुणममलं निर्मलमादत्ते

सौ
टी
९१

अविद्यासम्पर्कजन्यं पंदोषं विना स्वपगुरुणमस्वंउहैताान
न्दरूपत्वंात्वनकीत्यर्थः अन्योजलात्मयोरुपयासिवेत्य.
र्थः सूज्ञाक्रमश्चाक्रीत्येव क्रमप्राप्तैजसम्प्रत्यदेवदेव्योा
प्राह ॥
नवस्वाःधिष्ठाने उत्नवरहमधिष्ठायविरतं
नमीऽउसंवर्ते ज्ञननिमहतीतांचसमयाम्
यदालोकेलोकान्दहतिमहतिक्रोधकलिते ।

दयार्द्रेर्दृष्टिः शिशिरमुपचारं रचयति २९ ॥

हे जननि त्वदधिष्ठिते स्वाधिष्ठाने नाभिचक्रे दशदलेशं
भवतः मेरुतः अधिष्ठानमारभ्य द्वयोः स्थलवैपरीत्ये कृत
वह्मिमग्निमधिष्ठायानिरतं स्थितं संवर्तं संवर्तेश्वरनामा
नं तं शमसिद्धं तां अशसिद्धां महतीमति शायिनां समयां महा
समयासंज्ञिकां ईडे स्तौमि यदालोके यस्य समयेश्वर

२

सौ स्मरहत्यालोकेनीलगलरललाटलोचनानलेक्रोधक
टी लितेसंनिहीर्षालतणेनकोपेनसमाविष्टेलोकांश्चतु
९२ र्दशभुवनानिदहतिसति दयार्द्रकोमलासिस्त्वंतावि
ष्ठतियावत् ते नवसमयाहपनयाम्हृष्टिः शिशिरकु
पचारंशैत्यसम्पादनेनतनरूपजीवनंकरोतीत्य
र्थः ॥ ९२ ॥

92

क्रमप्राप्तप्रशमितमहल्पे देवदेव्यावाः ३९ ॥ हे जननि

तडिद्दुर्निशाम्या तिमिरपरिपंथिस्फुरणया

स्फुरन्नानारत्नाभरणपरिणद्धेन्द्रधनुषम्

तवः श्यामं मेघं जननि मणिपूरैकशरणं

निषेवे वर्षन्तं हरमिहिरतप्तं त्रिभुवनम् ४०

मणिपूरैकशरणं षड्दलेभ्योप्येवं ह्यनिकमलमेवैकं

सौ श्चरणंगृह्णीयस्य नमोवक्तृ श्यामंकुसुंभकुसुमवर्णमिवं
टी मेघेश्वरमस्तेश्वरापरपर्यायंनिषेवे कीदृशंशाक्त्या
९३ तिमिराणामन्धकाराणामज्ञानानांवापरिपन्थिना
९३ शाकंभरीकान्तिर्यस्यास्तया तडिद्वन्तं पुनःकी
दृशंनानाभरणपरिणद्धमिन्द्रधनुर्येनतं पुनःकीदृ
शंहरवह्निरूपेणप्रागुक्तसंवर्तेश्वरेणतप्तंतापिनं ।

श्रेतभाविनव्याप्योत्तपिधानोर्निष्ठास्त्रिभुवनेत्रैलोक्यं
वर्षमंसिंचन्ते ॥ क्रमग्राममपार्थिवरविभिस्तस्मेदेवदे
। व्यावाह ।
नवाथारेमूले सहसमयधालास्य
परया नवात्मानंवन्देनवरसमहानाएडवनटं
उभाभ्यामेताभ्यामुदयविधिमुद्दिश्यदयया
सनाथाभ्यांजज्ञेजनकजननीमज्जगदिदं ४१

सौ नवत्वरधिष्ठिते मूले आधारे चतुर्दल मूलाधारचक्रे
टी लास्य शृंगाररसोचितेनन्दने नवपरयासमयाख्या
९४ भक्तासहननवात्मातं नवमूलविद्यात्मकं यद्वा श्वे
क्रनवव्यूहरूपं नवखंडनालात्मकं वा वस्तुतो नव
रसरूपं रसैर्वैरसतीनिष्क्रान्तिः नवरसा अभिनेयाय
व्रताद्दशांयन्महाताएडवं न तु विशेषः ॥

94

तस्य नटमभिनायकं वन्दे मन्येश्चति पाठोपि यताभ्या
मुभाभ्यां लास्येश्वर्यादिनवात्मशिवाभ्यामिदं जगत् ज
नकजननीमत् मातापितृरूपं कं जनेजाते कीदृशाभ्या
मुभाभ्यामुदयविधिमुद्दिश्यपदद्वयया सनाथाभ्यां महा
संहारानन्तरंजगदुत्पत्तिमनुसंधायपदद्वयापाकरणया स
नाथाभ्यांमुक्ताभ्यामित्यर्थः सिस्तोन्मीलितानुग्रह

सौ ॥ ऐ यथा शर्वेजगद्रत्नमनः स्वसन्तोषेणलाक्सतांउ

टी वस्तुत्मकाभ्यांदेवदेवीभ्यांजगदिदंमातापितृसंतति

२५ ते मातापितरावपिपुत्रेजाते सति इष्टातिशयेनतृप्य

न्ते इतिभावः। इदानीमुदाहरणाते

गीतैः ग
मालिकाभिः मा किरीटै रश्मिभि स्तोत्रैः ॥
गानमालिकाभिः चरितैः नेत्रैः दृष्टिभिः कीर्तैः धरः कः।

95

नमीडे यच्छायाणाङ्कशरणशबलं चन्द्रशकलं यन्तुः
शैलानासीरं किमिदमिति विभाति धिषणं ५२

हेहिमगिरिसुते नेतैर्हैमं स्तुवर्णाग्रघटितं किरीटकैः कीर्तयतु
तथापि नमीडे स्तोसि माणिक्यरत्नविशेषभावं गतैः मा
नैः गगनमणिभिः द्वादशादित्यैर्मित्रवरुणादिनामकैः
सान्द्रघटितमाश्लिष्टनयायोजितं यस्य मुकुटस्य च्छायया

सौ

टी

९८

कुङ्कुमरागेन कान्तिविलेपनेन शाबल्यं नानावर्णत्वं च इति शाक
लंकर्तृ शौनासीरं शुनासीर इन्द्र इत्यर्थः तत्सम्बन्धि यत्
कार्मुकं किमेतदिति धिषणां बुद्धिं विभाति जनयतीत्यर्थः ४२

96

धुनोतु ध्वान्तं नस्तुलितदलितेन्दीवरवनं घनस्निग्धश्ल
क्ष्णं चिकुरनिकुरुम्बं तव शिवे यदीयं सौरभ्यं सहजमुप
लब्धुं सुमनसो वसन्त्यस्मिन्मन्ये बलमथनवाटीविटपिनां ४३

हे शिवे तव चिकुरनिकुरम्बं अलकसमूहः नोस्माकं
ध्वान्तमज्ञानं धुनोतु नाशयतु कीदृशं तुलितमुत्फुल्लमितं
विकसितं यदिन्दीवरं श्यामकमलं तस्य वनं येन तत् पु
नः कीदृशं घनं निविडं च तत् स्निग्धं श्लक्ष्णं चेति तत् सल
मसृणं यदीयं चिकुरनिकुरम्बीयं सौरभ्यं सौगन्ध्यं सह
जं स्वाभाविकं उपलब्धुं शिक्षितुं बलम- नरन्द्रस्य

सौ रीनंदनवनं तत्रयेविटपिनः कल्पद्रुमास्तेषांयेस्तमनसः ३
टी छायाणिद्मत्रविङ्गुरनिकुञ्जमभेवसन्तीत्यहंमन्ये ५२ ॥त
९९ वहन्तीसिन्दूरंप्रबलकबरीभारतिमिरत्विषांवृन्दैर्वं
न्दीकृतमिववनवीनार्ककिरणं तनोतुक्षेमंनस्तव
वदनसौन्दर्यलहरीपरीवाहस्रोतःसरणिरिवसीम
वसीमन्तसरणिहिधाकृत। न्तसरणिः ५३

97

केशपाशमध्यरेखापद्धतिर्नोस्माकं तेमं कल्याणं तनो
त्वविस्तारयतु कीदृशीसिन्दूरंवहन्तीकामिवमवलोव
लिम्बोयःकवरीभारःकेशपाशः सएवतिमिरसन्धका
रस्तस्यतिषांकान्तीनोद्विषामिति पाठेतिमिरद्रूपशत्रू
णांवृन्दैःसमूहैः वन्दीकृतंविजित्यगृहीतंनवीनार्क
किरणमिवबालादित्यमयूखमिव पुनःकीदृशीसी

सौ
ही
१६

मनस्तरणिः नवचन्दनस्यसौन्दर्यलहरीलावण्यतरंग

स्नम्बरीवाहार्थयन्त्रोतम्नस्यस्तरणिः प्रणालिकेवपरी

वाहोनामोहृत्तजलवहिस्तरणंतेनसौन्दर्यस्यात्यन्तप

रिपूर्णातिबंधन्यते ॥ अगलेःस्वाभाव्यादलिकुलरु

कृचीभिरलकैःपरीतंतेवक्त्रंपरिभवतिपंकेरुहरु

चिम् दरस्मेरेयस्मिन्दशनरुचिकिंजल्करुचिरे।

९१

सुगन्धौ माद्यन्ति स्मरमथनचक्षुर्मधुलिहः ४५॥

अलकैः कुन्तलैः परीतं वेष्टितं ते वक्त्रं मुखं कर्तृ पंकेरुह
रुचिं कमलकान्तिं परिभवति तिरस्करोति कीदृशैरल
कैः स्वाभाव्यात्स्वभावात् अरालैः कुटिलैः चातुर्वर्ण्यादि
भ्याउपसंख्यानमिति स्वार्थे ष्यञ् वेष्टितस्यापरपरिभाव
कत्वमुचितमेवेति ध्वनिः पुनः कीदृशैः अलिकलभम

सौ
टी॰
५५

रसमूहं हसतीत्यलिकुलहसा श्रीः शोभा येषां तैः अ

लिकलभस श्रीभिरिति पाठे अलिवालकसमानका

भिरित्यर्थः यस्मिन्वङ्गे स्मरमथनस्य शम्भोः चत्तं षीव

मधुलिहो भ्रमरा आयान्ति मीहर्षादरस्मेरैईषद्विकसितै

दशनरुचयो दन्तकान्तय एव किंजल्कानि केसराणि

तैः रुचिरैर्मनोज्ञैः सुगन्धैः सौरभशालिनि ॥ ५८

११

ललाटं लावण्यद्युतिविमलितमाभाति तव यत्
द्वितीयं तन्मन्ये मुकुटघटितं चन्द्रशकलं ।
विपर्यासन्यासादुभयमपि संभूय च मिथः
सुधालेपस्यूतिः परिणमति राकाहिमकरः ४६

तव ललाटं लावण्येन सौन्दर्येण द्युत्या कान्त्या च विमलं य
द्भाति तन्मुकुटघटितं द्वितीयं शकलं खंडं मन्ये

मो
टी
२२
१००

अत्रहेतुमाह विपर्यासंन्यासात् ऊर्ध्वमुखस्यचन्द्रस्येऽ
स्य अधोमुखस्यललाटस्यवैपरीत्येनन्यासात् उभयम
पिसंभूयमिलितंयदाभवति तदास्तथालेपेनाष्टतले
पेनस्यातिरेकीभावोयत्रसताकाहिमकरः पूर्णिमाचंद्रः
परिणमतिसंपद्यतेइत्यर्थः॥

भुवोर्भयेकिंचिद्भुवनभय
भंगव्यसनिनि तदीयेनेत्राभ्यामभ्रकरतविभ्याष्टतगुणे ।

धनुर्मन्येसव्येतरकरगृहीतंरतिपतिः प्रकोष्ठे
मुष्टौचस्थगयतिनिगूढान्तरमुमे ४७

हे भुवन

भयभंगव्यसनिनिजगद्भयभंजनशीले इमेत्वदीयेभ्रुवौ
धनुःसव्येतरकरगृहीतंवामहस्तधृतंनिगूढान्तरमाच्छा-
दितमध्यंरतिपतिःकामः प्रकोष्ठेमुष्टौचस्थगयत्याच्छाद

सौ यतीति मन्ये कीदृशौ किंचिद्दुग्रैरीषद्वक्रैर्मधुकरस्तविभ्यां

टी भ्रमरवत्तल्याभ्यां नेत्राभ्यां पृष्टतो गण्डगो मौर्वीयत्वते ॥

१७ अहः सूते सव्यं तव नयनमर्कात्मकतया

५१ त्रियामां वामं ते सृजति रजनीनायकतया

101 तृतीया ते दृष्टिर्दरदलितहेमाम्बुजरुचिः

समाधत्ते सन्ध्यां दिवसनिशयोरऽन्तरचरीं ४८

तवसव्यंनयनमर्कात्मकत्वाद्धेतोरह्नोदिनंसूतेसृजतिवा
मंनयनंरजनीनायकतयाचन्द्रत्वाद्धेतोस्त्रियामांरात्रिंसृ
जति तेतवतृतीयादृष्टिर्भालगतादरदलितहेमाम्बुज
रुचिः ईषद्विकसितकमलकान्तिदिवसनिशयोर्दिनरा
त्र्योरन्तरचरीमध्यवर्तिनीसन्ध्यांसमादधेजनयतीत्यर्थः ॥

विशालाकल्याणीस्फुटरुचिरयोध्याकुवलयैः,

सौ
टी
१०२
102

कृपाधाराधारा किमपि मधुराभोगवतिका
अवन्तीदृष्टिस्ते बहुनगरविस्तारविजयाध्रुवं
तत्तन्नाम व्यवहरणयोग्याविजयते ४९ ॥

ते तव दृष्टिर्विजयत इत्यन्वयः कीदृशी बहूनां नगराणां
विस्तारस्य विशालतागुणस्य विजयाद् अभिभवात् तासांता
सां नगरीणां नामभिर्व्यवहरणं व्यवहारस्तद्योग्या बहुनगर

विस्तारविजयेतिपाठे बहूनांनगराणांविस्तारस्यावि
जयोयस्यसेतिदृष्टिविशेषणतन्नाम्नामव्यवहारणयोगि
त्वमेवदर्शयति विशालाविस्तीर्णाविशालानामनग
रीव कल्याणगुणाविशिष्टागंधर्वनगरीव स्फुटरु
चिर्व्यक्तकान्तिः कुवलयैः इन्दीवरैः पृथ्वीमंडलेस्य
अयोध्यायोद्धुमशक्या अयोध्यानामनगरीव कृपा

सौ यारायावाकारुण्यप्रवाहस्याधारभूतायारानाम नगरीव
ही किमपिमधुरा अनिर्वचनीयमनोहरगुणा मधुरानाम
१०३ हृद्यनगरीव मधुरामधुराकृत नगरीमधुनिर्मितेतिवि
श्वकोशात् भोगवतिका भोगः प्रेमतद्वती कःस्वार्थे भो
103 गवती पाताल नगरीव अवन्तीभक्तजनंरक्षन्ती ।
अवन्ती नगरीचेति ॥

कवीनां सन्दर्भस्तबकमकरन्दैकभरितं
कटाक्षव्याक्षेपभ्रमरकलभौ कर्णयुगलं
अमुञ्चन्तौ दृष्ट्वा तव नवरसास्वादतरलौ
असूयासंसर्गादलिकनयनं किंचिदरुणं

तव अलिकनयनं ललाटलोचनं कर्णकटाक्षव्याक्षेपः
अपांगस्फुरणं तावेव भ्रमरकलभौ षट्चरणबालकौ

सौ कर्णयुगलसमुंचन्नोटष्टा श्रवणासम्पर्कात् तस्यल
टी ल्लाटस्यतथाकर्णान्ततथा कर्णपर्यन्तगमनभावेने
९ र्णासम्पर्कादस्मरणं यस्यं किंस्विद्धितर्के किंचित्पापिवापा
वः कर्णयुगलंकीदृशंकवीनां व्यासादीनांसन्दर्भेवा
नुस्फःसपवस्तवकस्तत्रयोमकरन्दः शृंगारादिरसस्तैने·
कभरितंपूर्णं भ्रमरकलभोकीदृशोनवरसास्वादनतरलो

104

शृंगारादिनवरसास्वादसुलभो ॥ शिवेशंभौशृंगा

शिवेशृंगारार्द्रातदितरमुखेविकुत्सनपरा
सरोषागंगायांगिरिशचरितेविस्मयवती
हराहिभ्योभीतासरसिरुहसौभाग्यजयिनी
सखीषुस्मेराते मयिजननिदृष्टिःसकरुणा

ररसेनार्द्रातदितरमुखे अन्यदेवमुखेकुत्सनपराअन्ने

सौ नवीभत्सरसः गंगायौ शिरसिवर्तमानयांसापत्न्यात
दी रुद्रोषितिरौद्ररसः गिरिजाचरिते परस्पराविरुद्धान
०५ लचन्द्रादित्याग्नित्रयेपविस्मयवती अनेनाद्भुतरसः
105 हरस्याशिवस्याहूयः सर्पाः कंकणभूतास्तेभ्योभीता
अनेनभयानकरसः सरसिरुहाणांपंकजानांसौंद
र्यजयिनीनिवीररसः । सर्वोऽध,

शिवान्त्रयाण्यादि ममजन्मपरास्तुस्मेवाईषद्धास्यवतीतिद्वा॰
स्यवसः मयिदीनेसकरुणाकारुण्यरसाविष्टातवद्द
ष्टिर्जयति जयतीत्यत्रजननीतिपाठे हेजननीतिसंबोध
नम् ॥
गतेकर्णाभ्यर्णंगरुतइवपक्ष्माणिदधती
पुरांभेत्तुश्चित्त प्रशमरसविद्रावणफले
इमेनेत्रेगोत्राधरपतिकुलोत्तंसकलिके

तवाकर्णाकृष्टस्मरशरविलासं कलयतः ५२

हे गोत्राधरपतिकुलोत्तंसकलिके गोत्रां पृथ्वीं तां धा-
रयंतीति गोत्राधाराः पर्वतास्तेषां पतिरीश्वरः हिमा-
लयस्तस्य कुलं वंशस्तस्योत्तंसकलिके भूषणकलिके
स्वरूपे तव इमे नेत्रे आकर्णाकृष्टस्मरशरविलासं
कर्णपर्यंताकृष्टकामस्य मार्गणशोभां कलयतः ॥

स्मरयतः नेत्रैकीदृशे कर्णाभ्यर्णे कर्णान्तिकं गतेऽपा
ङ्गे गरुत इव वाणपत्त्राणि वपत्त्राणि दधती पुरां भेत्तुः शि
वस्य प्रशमरसविद्रावणफलेशां निरसहरीकरणप्रयो
जनमेव फलेशालंययोरिति परितोऽनूपकम् ५१

विभक्तश्चैवर्ण्यव्यतिकरितनीलोत्पलतया ।

सौ विभातित्वन्नेत्रत्रितयमिदमीशानदयिते पुनःस्रष्टुंदेवांद्रु
टी हिणहरिरुद्रानुपरतान्रजःसत्त्वंबिभ्रत्तमइतिगुणानांत्र
८ यमिव ५३ ॥

हेईशानदयिते शिववल्लभेत्वन्नेत्रत्रितयमिदमुपरता
न्लयंगतान् स्रष्टुंरजःसत्त्वंतमइतिगुणानांत्रयंबिभ्र
दिवविभाति कीदृशंनेत्रत्रयंअञ्जनिकारितं,

107

नीलांजननतया संवद्धृश्यपांसांजननतया विभक्तैश्चैव वर्णैर्यवि
भक्तैः संवद्धैर्विवर्णैपवैश्चैव वर्णैर्यवैश्चेत्यर्थः विभक्तैश्चैव वर्णै
र्व्यतिकरितनीलाम्बुजननतया इति पाठः क्वचित् विभक्तै
र्नव्यक्तैर्नचैव वर्णैर्नश्वेतरक्तनीलरूपैरणवर्णैश्चयैरणाव्य
तिकरितैः संवद्धैयन्नीलाम्बुजननतयानङ्गावेन विस्मपते
गुणानांत्रयमिव भातीत्यन्वयः विभोर्नाभिकमलपव

सौ त्रस्मात्स्पष्टः त्वन्नेत्रकमलेन त्रलविस्मृतकङ्गाः सष्टा इति

टी व्यतिरेकोलंकारः विष्णुपते हे ईशान ईश्वरदयित भक्त

०८ जनेनतदुपरित्वन्नेत्रत्रितयमिदंकामदं गुणानां त्रयमिव वि

108 भाहिभातीत्यर्थः एवं निश्चितं नरसिंहसूत्राभिप्रायेणाने

त्रयवर्णनं शेषं समानम् ॥ ५३ ॥

पवित्रीकर्त्तुं नः पशुपतिपराधीनहृदये।

इयाभिरेभिर्वक्ष्यमाणधवलश्यामरुचिभिः नदः शोणो
गंगातपनतनयेति प्रथमं जयाण्यं तीर्थानामनुपन
तसिसम्भेदमनघे ५४

हे पशुपतिपराधीनहृदये
शिवाधीनमानसे हे अनघे निष्पापे प्रथमं निश्चितं नो
स्मान् पवित्रीकर्तुं नेत्रैः शोणोनदः गंगातपनतन
या यमुना इति जयाण्यं तीर्थानामनु संभेदं संगमम

मो
टी
४९
109

पनघसि श्रापयासिनेत्रैः कीदृशैः दयाभिज्ञैः दयैवभिन्नं
येषां तैः पुनः कीदृशैः वरुणधवलश्यामरुचिभिः रक्त
शुक्लश्यामकान्तिभिः विसृपते पशुपतिपराधीनहृ
दयेति गंगाविशेषणं अयीति सम्बोधनपदं ईदयेति
यमुनाविशेषणं ईकामं ददाति ईदः कृष्णः तेन तस्याः दृश्यं
यानीत्यर्थः उभयोः कृष्णवर्णत्वात् अनयोः स्थाने सुरवहूपेययाणा

समन्वयमुपनयसीत्यर्थः ५४ हे अपरोक्षकरुणाप्रज

नयापरोक्षकरुणा जयनयनपेषमन्यचकिता।
निलीयन्तेतोयेनियतमनिमेषाः शफरिकाः
इयंचश्रीवद्धच्छदपुटकपाटंकुवलयं जहाति
प्रत्यषेनिशिदविघटय्यप्रविशति ५५

इतिः कथयनेस्तवनयनयोः पेषमन्याद्भीताः शफरिकः

सौ प्रोष्यानियतंनिश्चितं तोयेनिलीयन्ते जलदुर्गमाश्रयेति
टी इयंचश्रीःकमलकांतिस्तवनयेनेरम्भुन्याच किलाश्रत्स्थे
११ प्रातः वहच्छदपुटकपाटेज्ञवलयंकान्तिःकमलेजेहा
ति निशिराज्ञोविघट्याह्वास्पप्रविशति। राज्ञावि
110 होजनस्वराज्ञोनिद्रालतयातिष्ठति । दिवसपंकेरुहे
दृष्टापलायत इतिलोकप्रसिद्धं विपदे ॥

अपगतस्मरणं मातृपितृदेवर्षिस्मरणं यस्मात्तावपर्णो था
र्मिकः वसुदेवोवातस्यापेहितः अपत्योवाअपर्णाः
भगवान् तस्यसम्बोधनं हे आपर्णेकीदृशो समुद्दूप
शायनस्यानस्यकौसुम्भवस्त्रस्यतल्पोमहायदानादपप
तस्मरणेज्जलेनवर्मिश्रमितिभीत्यातदाश्रयणंस्वरतायेर
तिभावः ५५ हेथरणिधरराजन्यतनयेशैलाधिसुते

मै तवनिमेषोन्मेषाभ्यां अभिमीलनोन्मीलनाभ्यांजगतीष्ट
टी ष्वीप्रलयंनाशमुदयमुत्पत्तिंयातिशमेनानीतिसन्तआहुः
॥। निमेषोन्मेषाभ्यांप्रलयमुदयंयातिजगती
तवेत्याहुःसन्तोधरणिधरराजन्यतनये
तदुन्मेषाज्जातंजगदिदमशेषंप्रलयतः
परित्रातुंशंकेपरिहृतनिमेषास्तवदृशः ५९

त्वदुन्मेषात्तवोन्मेषात्तवालोकनोन्मीलनाज्जातेप्रादुर्भू
तमशेषंजगत् प्रलयतः संहारतस्तवदृशास्त्वात्तंपरि-
हृतनिमेषात्त्यक्तनिमीलनाइतिशंकेतर्कयामीत्यर्थः
विस्मयते हेयवराणिधवद्धश्रीधरराजन्योरञ्जावचन्दः त
नयोयस्य सराजन्यनन्दनयः सम्प्रद्यस्यासिंस्तवनिमेषोन्मे
षाभ्यांजगतीप्रलयलीयता उदयंव्यक्तिंददातीत्यर्थः ४०

सौ हे शिवे कृपया करुणया मामपि दवीयांसं दूरवर्तिनं

टी दृशा द्राघीयस्या दरदलितनीलोत्पलरुचा

दवीयांसं दीनं स्नपय कृपया मामपि शिवे

११२ अनेनायं धन्यो भवति न च ते हानिरियता

112 वने वा हर्म्ये वा समकरनिपातो हिमकरः ५७

दीनं दुःखितं द्राघीयस्या दीर्घतरया दृशा दरदलित ।

नीलोत्पलरुचा ईषद्विकसितश्यामसरोजकान्त्याहृष्ट्वा
त्वपयानेनस्नापनेनाहंधन्यः कृपासनाथश्च पुनस्तेतव
हानिःक्षतिर्नभवति वनेकानने हर्म्येगृहेहिमकरश्चन्द्र
मास्तस्यसमकरनिपातःसमानकरप्रसारः यथौषधीश
श्यामापिचन्द्रस्यवनेपत्रपातोनवाहर्म्येपत्रपातस्तथान
वापिनिकटस्थेपत्रपातोमयिहृदयस्थेनचपत्रपातःसमुद्रे

सौ न इति भावः विश्वेशशिवेकल्याणगोर्यशोघंसमानम् ५७

१३ अगालेतेपालीगुगलमगराजन्यतनये

नकेषांमायतेऊसत्त्वमशरकोदंडकृतके

113 तिरश्चीनोयत्रश्रवणपथमुल्लंघ्यविलसन्

नपांगव्यासंगोदिशतिशरसंधानधिषणां ५८

हे अगराजन्यतनयेपर्वतराजपुत्रितेनवाले, ॥

वक्रंचकरालेकामकार्मुककौतुकंनयतीनेनजनयति
श्रुपितुसर्वेषांजनयतीत्यर्थः यद्वपालीयुगलेतिरश्री
नोवक्रः श्रवणपथंकर्णप्रान्तंउल्लंघ्यविलसन् शोभ-
मानोपांगव्यासंगः कटाक्षविक्षेपः शारमत्वानधिषणां
वाणसंयोजनवुहिंदिशतिसंपादयतीत्यर्थः। विस्तुप
हे श्रुगराजन्यतननयेन श्रेविस्मुगच्छतीत्यगः वैसवः।

मौ तद्वाजन्मस्तद्वेषः तनयपवनतनयः परिवालत्वात्तस्य
ही इनः प्रभुः अगराजतनयापार्वतीतस्याइनःप्रभुरितिवा
०.१८ अगराजस्यतनयेनेतितृतीयान्तंपदं अगराजस्यतनये
114 नैवस्मवेनमैनाकेनसहवाकेषामाधने इतिपदच्छेदः
अकारोनकारार्थः केषांजलकेनयत्तइत्यर्थः शेषंत
ल्सम् ५८ ॥

स्फुरद्गण्डाभोगयोः कपोलस्थलयोः प्रतिफलितेप्र

स्फुरद्गण्डाभोगप्रतिफलिततताटंकयुगलं
चतुश्चक्रं मन्ये तव मुखमिदं मन्मथरथम्
यमारुह्य द्रुह्यत्यवनिरथमर्केन्दुचरणं
महावीरो मारः प्रमथपतये सज्जितवते ५९

तिबिम्बितं ताटंकयुगलं कर्णभूषणयुगलं विशेषहृद्यं.

सौ यस्तत इदं त्वं च तश्चक्रं मन्मथरथं मन्ये विश्वयतिवि

ह्री म्बाभ्यां ताटंकयुगलं चक्रचतुष्टयोपलंभात् येनायमा

१५ रुह्य महावीरो मारः कन्दर्पः प्रमथपतये महारुद्राय द्रुह्य

ति कोहनाय अर्केन्दुचरणं सूर्यशशिचक्रद्वयमव

निरथं भूमिरथं आरुह्य स्वमात्मानं काममस्तरं परशत्रुं

त्रिपुरमितिजितवते तिरस्कृतवते अत्रारुहे सम्भयत्रावेदि

अथवा अवनिरथं खलु योजितवते अजितवतः श्रयर्थैः
विस्तपते स्मरारीगोपालध्यानाभिप्रायेणताटंकद्वयमते
श्रीभूषणवर्णनं ताटंकयुगलेलाति अलंकरोतीतिडः
णड्लयोरैक्यात्ताटंकयुगलपदं ५९ हे शर्वाणि सरस्व-

सरस्वत्याः सूक्तीरमृतलहरीकौशलहरीः
पिबन्त्याः शर्वाणि श्रवणचषकाभ्यामविरलं ।

सौ
टी
११८

116

चमत्कारश्लाघ्याचकितशिरसः कुण्डलगणो
रणत्कारैस्तारैः प्रतिवचनमाचष्ट इव ते ॥ ६० ॥

त्याः सूक्तीर्गद्यपद्यरूपाः श्रवणचषकाभ्यामविरतं पि
बन्त्यास्तव कुण्डलगणस्तारैः स्फुटैः रणत्कारैः शाब्द
विशेषैः प्रतिवचनं प्रत्युत्तरमाचष्ट इव वदतीव सूक्तीः की
दृशीः रसामृतलहरीणां सुधातरङ्गाणां ।

कौशलहरीः माधुर्यं हरन्तित्यनेनं अवन्तीत्यर्थः नवकी
दृश्यपाश्चमत्कारेणश्लाघ्यायामाधुर्यादेन्तकता अथवा
चमत्कारस्य याश्लाघ्या सा धूर्तिः तया चालितं कम्पितं शी
रो यस्या इत्यर्थः विपद्वे शार्वस्याशिवस्य अतः प्राणने
जीवनरूपं भिद्यते तच्छर्वाणि अवर्णकर्णाः तद्रूपा
भंगं च घकाभ्यांते नवस्तनौः पिबन्त्याः सरस्वत्याः अणउ

सौ लगराः स्तनकोरैः प्रतिवचनमाचष्ट इवेत्यार्थः ९८

ती अस्मौनामस्ताः वंशास्त्व हिनगिरिवंशध्वजपटि

१२८ त्वदीयो नेदीयः फलतु फलमस्माकमुचितं

वहन्तमल्पर्शकाः शिशिरतरनिःश्वासमरुदितनाः

समस्ताः पस्तानां वहिरपि च मुक्तामणिथरः ९९

हे त्वहिनगिरिवंशध्वजपटि त्वहिनगिरिः ॥ ॥

117

हिमाचलस्तस्य वंशोन्वयः तस्य पो धजस्तस्य पादिपताके
नदी यो सो नामा वंशोस्माकं नेदीयो निकटवर्ति मच्चवितं
नड्क्तियोगं फलं फलतु देशविशेषवंशान्तुकोत्पत्ति
रितिकविसम्प्रदायमनुसरन्नाह प्रन्तराभ्यन्तवेशिशिर
तरेण शीतलेन निःश्वासेन च दिता निहिताशुक्ला वहनु
यो नामा वंशस्तासां शुक्लानां समस्याः संपन्या वहिरपि वहिः

मौ प्रदेशेपिनासाग्रमौक्तिकव्याजेनशुक्तामणिधरोशुक्राद्
ही पमधिधारकः विस्फुरते नासावंशः कीदृशः त्वह्निनगि
.१८ रिवंशध्वजपटीत्वं ददातीति पटित्वदः शिवससायुज्यदो देवि
स्मुक्तदीपस्तनमवन्ती शोभंतल्पं नासाग्रेनवमौक्तिकं
करतलेवेरांडकरेकंकमित्यादिगोपालध्यानान्नासाग्र॰
मौक्तिकवर्णनमुपपन्नम् ॥ ६१ ॥

118

प्रकृत्यारक्तायाः स्फुटति नवदन्तच्छदरुचः
प्रवक्ष्ये साहश्यं जनयतु फलं विद्रुमलता न
विम्बं त्वद्विम्बप्रतिफलनलाभादरुणितं
तुलामध्यारोढुं कथमपि विलज्जेन कलया ६२
हे स्फुटति प्रकृत्या स्वभावेन रक्ताया लोहिताया दन्तच्छ
दरुचो धरकान्तेः साहश्यं प्रवक्ष्ये विद्रुमलता तर्हि फ

सौ लेऽज्जनयत्न विम्बंकलयैकदेशेनापिकथमपिकष्टेनत्व
टी लामधास्तेष्ठुंनलज्जेत अपित्वलज्जैनैव कीदृशंविम्बंत्व
११९ हिम्बप्रतिफलेननलाभादरुणिनंत्वन्मूर्तिप्रतिविम्बवशा
द्वक्रे हृग्विम्बप्रतिफलेनेतिकविसाठः ॥ नन्वदृशि
म्बः स्वर्यप्रतिविम्बस्तेनप्रतिफलनं पाकस्तल्लाभादिति
विम्बपते स्वदास्तिशोभनदनेमाहृष्णंपप्रकृत्यारकाया।

119

दन्तच्छदरुचश्चसादृश्यंप्रवदत्य इत्यर्थः तारुण्यवलनं
सुन्दरीगोपालमूर्त्यभिप्रायेण ६२ नववदनचन्द्रस्यत्वं
स्मितज्योत्स्नाजालं नववदनचन्द्रस्य पिवतां
चकोराणामासीदतिशयतयाचञ्चुजडिमा
अतस्तेपीतांशोरमृतलहरीमम्लरुचयः
पिवन्तिस्वच्छन्दंनिशिनिशिभृशंकांजिकधिया

सौ
टी
१२

न्मुखेन्दोस्स्मितमीषद्धासः स एव ज्योत्स्ना तस्या जालं सम्
हं पिबतां चकोराङ्गनाम निर्वृततयात्यन्तमभुक्ततयावं तु जडि
माग्रस्तचिरासीत् अतो हेतोस्तस्य विनाशात् ते चकोराश्चन्द्र
रुचयः सन्तः कांचिकधिया आरणालबुद्ध्या निशि रात्रौ भ्र
मातिशयेन शीतांशोश्चन्द्रस्यामृततन्लहरीं स्वधाधारां
पिबन्तीत्यर्थः विस्मयतेप्येवम् ॥ ६३ ॥

120

हे जननि तव जिह्वा रसना विजयते पत्युः शिवस्य गुणगा

अविश्रान्तं पत्युर्गुणगणकथाम्रेडनजडा

जपापुष्पच्छाया तव जननि जिह्वा जयति सा

यदग्रासीनायाः स्फटिकदृषदच्छच्छविमयी

सरस्वत्या मूर्तिः परिणमति माणिक्यवपुषा ६४

णकथायाः धर्मज्ञानवैराग्यैश्वर्यादिजल्पनस्य आम्रेडनेना

सौ
टी
१२१

वर्त्तनेन जडा इत्यत्र शाह्यग्रहे वैशद्येन तदेकनामग्रहणमा
त्रोपलक्षणं शाकिकाजपाद्यष्टाद्याद्युपविष्टायाः सरस्व
त्यामूर्तिः स्फटिकदृषत् स्फटिकपाषाणः तद्वदच्छाविम
लाश्वेताच्छविः कान्तिस्तन्मयीत्युक्ता माणिक्यवपुषा
माणिक्यमयेन रूपेण परिणमति श्वेतरूपं त्यक्त्वा रक्तरू
पे बिभर्तीति भावः ॥

विश्वपते पालकस्य तवजननं प्रादुर्भावो देहपरिग्रहस्स्याः
स्त्रीतितस्यजननिः कृतदेहपरिग्रहस्य जनिकाजननि जनिका
।विजयते इत्यर्थः ६४

रणेजित्वाशत्रूनपहृतशिरस्कैः
कवचिभिः निवृत्तैश्चरणांशाविश्वरहृदर्शनिर्माल्यविभु
रैः विरिंचेन्द्रोपेन्द्रःशशिशिशिरकर्ष्टैरथबला
विलम्ब्यन्तेमातस्तवबदनताम्बूलशकलाः ६५

मो हे मातः रणेषु दुर्दैत्यान्देवशत्रून् जित्वा परिभूय अपहृ-
टी॰ तानि स्वकानि शिरस्त्राणि मुकुटानि यैः कवचिभिरामुक्त-
१२२ कवचैः निवृत्तैः स्वरतः परावृत्तैः चण्डीश्वरस्य योषाः भागस्त्वि
पुरहरनिर्माल्यं नत्वा विभुवैः शिवनिर्माल्यस्याभक्षणात्
विशिष्टचन्द्रोपलैः ब्रह्मेन्द्रविष्णुभिः शशिशिशिरकर्पूर-
धवलाः स्थिताः शशिशकल।

कपर्द्दिरधवलाइतिवापाठः तत्रशशिशकलंचन्द्रखण्डः क
ण्डंचतद्धढवलाइत्यर्थः तववदनंमुखंताम्बूलशकलाः
खण्डाविलुम्पन्ते ग्रहमहमिकयागृह्यन्ते ग्रहमेवकृत्वा
गृह्यन्तेइत्यर्थः विसृपते मातःलक्ष्मीतःनिहृतेः तवदंक
स्थितलक्ष्मीनिर्माल्यमुपादयत इत्यर्थः यद्वा ग्रमामाता
इतिपदच्छेदः त्रिपुरहरनिर्माल्यविमुखैःसहृदयतः शशी

सौ शाकलकर्ह्रंरथवला अतोविलम्बनन्त इत्यर्थः ७५ ॥

टी विपंचागायन्तीविविधमथानंपशुपतेस्त्व
यारब्धेवक्तुंचलितशिरसासाधुवचने
११२ तदीयैर्माधुर्यैरपलपिततंत्रीकलरवां
निजांवीणांवाणीनिचुलयतिचोलेननिभृतं ६६

विपंच्यावीणयाविविधंनानाप्रकारंपशुपतेः ॥

महेशस्य प्रपथानं निर्मलचरितं गायन्तीवाणीसर
स्वती नित्यं तं यथास्यादोलेनोपदिस्यवेणावीणां
लज्जितानिचुलयति आच्छादयति लज्जाहेतुमाह
वीणांविशिनष्टि त्वयाभ्ललितशिरसा कम्पितशि
रसा साधुवचने साधुवादे वक्तुमारब्धे सति वदीयैः
साधुवचनसम्बंधिभिः साधुयैरपलपितेनिहते

सौ स्तन्वी रंगा कलोरवो यस्मात्तस्मादित्यर्थः॥ विस्तुपत्तेष्वे
टी करा्ग्रेण स्पृष्टं तुहिनगिरिणा वत्सलतया
२५ गिरीशेनोदस्तं मुहुरधरपानाकुलतया
करग्राह्यं शम्भोर्मुखमुकुरवृन्तं गिरिसुते
कथंकारं ब्रूमस्तव चिबुकमौपम्यरहितं ६७
वं ६९ हे गिरिसुते तव चिबुकं कथंकारं केन प्रकारेण

ब्रूमोवर्णयामः तत्रहेतुः औपम्यरहितेसादृश्यपात्रति
योगितं उपमानस्यविरहात् तुहिनगिरिणाहिमाल
येनशुभ्रूर्वीरेवारेवत्सलतयाप्रश्रीत्वेहेनकराग्रेणगृहः
स्ताग्रेणहस्ताग्रभागेनस्पृष्टंगिरिशेनशिवेनप्रथर
पानाकुलतयाशुभ्रूर्वीरेवासमुदस्तमुन्नोलितंशंभोः
शिवस्यकरयोर्हस्तकरग्रहणयोग्यंप्रसवमकुरस्यप्रवा

सौ दर्शस्यहृतंदंडामित्यर्थः विस्मृपते तुहिनस्यहिमस्यगि

टी रिश्चन्द्रः तेनकराग्रेणकिरणाग्रैः स्पृष्टे हे वत्सलगि

५८ रिशाम्यमहेशस्यापीनः ईश्वरतयाप्रसिद्धे तयालस्यारा

धयावाधरपानाकुलतयामुकुन्दरत्नमुग्धमौलिनशम्भोः

सूर्यस्यकरग्रहणायोग्यकमलसदृशपत्वात् ॥

श्रथवांशंकल्याणंभवतीत्यस्माच्छब्दम् ॥

स्तस्तनवचिबुकमित्यर्थः कस्याश्चमर्थाल्लक्ष्म्याकी
दृशंहिमगिरिसुतेकथंकारं हिमगिरिसुतापार्व
तीईः लक्ष्मीस्तयोः कथमिदंस्पष्टमिति शङ्ककारके
नवचिबुकेभोपम्यरहितमित्यन्वयः ६७ ॥ पुरदम

भुजाश्लेषान्नित्यं पुरदमयितुः कण्टकवती
तवग्रीवाधत्ते मुखकमलनालश्रियमिव,

सौ स्वतःश्वेताकालागुरुबहलजम्बालमलिनामृणा
ली लीलालित्यंवहति यदधोहारलतिका ॥ ६८ ॥
२९ पुरदमयितुःशिवस्य भुजाभ्यामाश्लेषादालिंगनात्कंट
कवतीपुलकवती तवेयंग्रीवामुखकमलस्यमुखारः
विन्दस्यनालश्रियं कंठशोभांधत्तेस्वतःस्वभावात्श्वे
ताधवलाकालागुरुवहलजम्बालेनकृष्णागुरुसमूहेनम

हारलतिका अहो ग्राह्यैर्मरणलीलालिंग्यं विसशो
भं यद्यस्माद्ववहति यत्ने यदहो इत्यत्र तदथ इति पादः
तश्च तद्योग्यीवाया अथ इत्यर्थः विसपते भवसज्जाय
त्वमस्वभस्यवस्याय यस्य दमयितुर्नाशकस्य तवय.
दाश्लेषाल्लस्याल्लिंगनात् यहा कण्ठकवनी इति वश्री
वेति पदच्छेदः ई: लक्ष्मीस्तामितो युक्तः वकार इवा.

सौ र्थे तत्वेताघोतकः नात्वभियमित्यन्तरंयोज्यं अथवा

टी. ः लक्ष्मीस्तयाञ्चितमनुयातंविस्तुवातीति साचासौश्री

१९ वेति भगवदाज्ञिष्टालक्ष्मीः श्रीर्वेत्यर्थः कीदृशीनवग्र-

न्नाश्लेषात्कंठकवतीत्यर्थः शेषंतुल्यम् ८८ ॥

गलेरेखास्तिस्रोगतिगमकगीतैकनिपुणेविवाहव्यानद्धत्रिगुणगु

णसंख्याप्रतिभुवः विराजंतेनानाविधमधुररागाकरभुवां.

त्रयाराणांग्रामाराणांस्थितिनियमसीमानइवते ६९ ॥
हेगतिगमकगीतैकनिपुणे गतिस्तन्नस्वरूपज्ञानंनस्यग
मकंज्ञापकंसंगीतशास्त्रगीतानितानिविशेषणानितेषु
निपुणेचतुरे वस्तुतस्तुगतिः रागसंगीतंगमकः स्यादि
स्वरस्यपुनः पुनः घोषणंगीतं सप्तवितार्थप्रबन्धसूत्रणाः
नदकं गतिस्तुरागसंगीतंयत्रालापः प्रकीर्तितः गमको

सौ° शृङ्गनादस्य परिभावो रसात्मकः गीतं शर्वं यत्र रूपाथ रञ्जिता
टी° शक्तिरिष्यते यते तेषु एकनिपुणेण परमचतुरे नवगलेति सो
२९ रेखा विराजन्ते शोभन्ते कीदृश्यो विवादकरणे व्यानद्धा वि
शेषेण वद्धास्त्रिगुणो यो गुणो मंगलसूत्रं तत्र्याधिसंख्या
तस्याः प्रतिभुवो विनेश्याः ॥ तडक्ते ॥ ब्रह्मविट
स्त्रीशारूपेष्वरन्यहतविहितकम् ॥

128

रुक्मजं स्त्रीणांमंगल्याभरणं विद्धीति यद्वा वादिनोवि
वार्थ्यानद्वोवद्वोपः प्रगुणउत्कृष्टोगुणानन्तस्तस्ययासं
ख्यानन्तानिभुवस्तज्ज्ञापकायावज्ञयप्रतिवादिगुणवन्तं
कुर्वन्तीत्याचारः नानाविधानांमधुराणांरागाणांषड्जमध्य
मादिसप्तस्वरानुबन्धवसन्तगौडशृङ्गारकर्णाटादिगीतानां
माकरउत्पत्तिस्तस्याभूमिरूपाणांत्रयाणांत्रिसंख्यानांष

सौ इज्जग्रामममध्यमग्रामपंचमग्रामाणां स्थिति नियमसीमा
टी नइव पवस्वरकलदाविष्टानांग्रामाणांस्थितैर्यो निनियम
•२६ मनदंर्थ्यसीमानश्वमर्यादाचिकत्त्वपाइन्यर्थेः विस्तुपदे ग
निगमकेत्यादिगलस्यविशेषणंशेषंसमानम् ९९ ॥

मृणालीमहीनांनवभुजलतानांमनरणं ।

चतुर्भिः सौन्दर्यसरसिजभवः स्तौति वदनैः ।
नखेभ्यः सन्त्रस्यन्प्रथममथनादन्धकरिपोः
चतुर्णां शीर्षाणां सममभयहस्तार्पणधिया १०

मृणालीवत्सरोजिन्यंकुरवत् मृद्वीनां चतसृः संख्यानां त
व भुजलतानां बाहुवल्लीनां सौन्दर्यं शोभां सरसिजभुवो
ब्रह्मा चतुर्भिर्वदनैः कारणभूतैः स्तौति प्रथमतनात्सं·

सौ

टी

३९

चमसुखस्यप्रथमकर्तनात् ग्रन्थकारिपर्ममेहेशास्यनवेभ्यः

सत्रस्तन् विभ्यन् अवशिष्टानांचतुरंगोशीर्षाएंगमस्त

कानांसमंयुगपदेव अभयस्यभीत्यभावहस्तेनर्पणादि

यादानधिया विसृपतेष्येवम् ॥ ७० ॥

130

नखानामुद्योतैःनवनलिनरागंविहसतां

कराणांतेकान्तिंकथयकथयामःकथममी ।

दयाचिन्तामणिं नङ्गजनत्वकलयाहन्नकमलं
यदिकीडल्लक्ष्मीचरणानललालाहरणदलं ॥

नखानांकरजानामुद्योतैःप्रभाभिर्नवनलिनरागंनूतन
शतपत्रशोभांविहसन्तांनिरस्कुर्वन्तौ ते तवकरारण्यंका
तिं सौन्दर्यंकथंकेनप्रकारेणअमीवयंकथयामोवर्णये
यामः अमुमितिपाठेकानिविशेषणं तमेइतिपाठे

सौ सम्बोधना क्रीडन्त्याविहरन्त्यालक्ष्म्याश्चरणाब्जलाद
टी याकृणदलंरक्तपद्मं यदिकदाचित्तदाकमलैकलदै
२९ कदेशेनसाम्यं सादृश्यंभजतिधत्तेनान्यथेत्यर्थः क
मलसाम्येनवकराणांतावत्तिष्ठतु कमलानामेवतव
करसाम्यंकदाचित् किमितिभावः विस्तुपदे उत्कृष्टा
मालक्ष्मीः प्रमाणंचोपनिषदांविघनेयस्यतस्मिंस्त्वयि

विघ्नंमानानांनवकगाणामिन्यवयः उत्कर्षमानेपति-
माणंयस्यतस्मिन् नमेभूमगणुलेशनिवा ११ ॥ हे

समंदेविस्कन्दहिपदनपीतस्तनयुगं ।
नवेदंनःखेदंहरवतमनंतमस्तुतमुखम्
यदालोक्याशंकाकुलितहृदयोहासजनकः
स्वकुंभोहेरंभःपरिमृषतिहस्तेनकडिति १२

सौ हे विद्योतनशीले समं युगपदेव स्कन्दः कार्त्तिकेयो द्वि
टी॰ पवदनो गणेशः ताभ्यां पीतमास्वादितं सततं प्रस्नुत
॰३१ मुखं सदा दुग्धस्रावि तत्क्षीरमुखं तव स्तनयुगं नोऽस्माकं खेदं
दुःखं हरतु नाशयतु यत्स्तनमालोक्याशंकयानैकै
रणाकुलितं हृदयं मनो यस्या नपवहासजनकः तनयुगे
स्वकुम्भभ्रमात् हेरम्बगणेशः स्वकुंभौ निजमस्तकौ हस्तेन
झटिति ।

शीघ्रं परिग्रहशान्ति स्पृशाति निष्टतिनवेतिदृष्ट्वाविचारय

तीतिभावः विष्णुपदे सहेरम्भ इतिसंबंधः हेमन्दे मन्दो

न्ध्रूनः २ः कामोयस्मात् श्रैसोमन्देसम्नुहोसलोपः हेवि

स्कन्दहिपवदन विगतः स्कन्दोहिपवदनश्चयस्मात्

सतथा उपवीतमिदंसूनहृदयंयशोदायानः रवेंदहरत

शेषतल्पं सन्दीगोपालाभिप्रायेणवासनवर्णम् ११

सौ हे नगपतिपताके तेतव अमूवक्षोजौस्तनावमृतरसस्य

ही अमूतेवक्षोजावमृतरसमाणिक्यकलशौनसन्देह

७३ स्पन्दोनगपतिपताकेमनसिनः पिबन्तौतौ यस्मा

दविदितवधूसंगमरसौ कुमारावद्यापिद्विरदव

दनक्रौञ्चदलनौ ७३

माणिक्यरत्नकलशौ भवतः

नोस्माकंमनसिनसन्देहस्पन्दःलेशो यस्मात्कारणात् ॥

133

पिबन्तौ हि द्विरदवदनक्रौंचदलनौ गणपतिस्कन्दावद्यापि
कुमारावेव स्तनामृतपानादेव तयोर्न जरेति भावः कीदृ
शाववविदितवधूसंगमरसौ अज्ञातस्त्रीसंभोगस्वादावा
पर्थः विश्वपते अमू द्विरदवदनक्रौंचदलनौ तव
विराड्रूपस्य वतो ज्ञाताभ्यां वद्वा हृदयं अज्ञोऽग्रजन्मानौ
कीदृशौ अमृतवसमार्गणिकाकलशौ यस्मात्पिवन्तौ व

सौ तैते तस्मादद्यापिकुमारीमनसिकीदृशेनगपतिपता
टी केनगानांपतिर्विस्मुः सपवपताकायशःख्यापिकाय
३४ स्मिन्नित्यर्थः ३४ ॥ वहत्यम्बस्तम्बेरमदनुजकुं
भप्रकृतिभिः समारब्धांमुक्तामणिभिरमलांहा
रलतिकां कुचाभोगोबिम्बाधररुचिभिरन्तःशब
लितांप्रतापव्यामिश्रांपुरविजयिनःकीर्तिमिवते

134

हे अम्बमानस्तव कुचाभोगो मुक्तामणिभिः समारब्धां
घटितामम लांनिर्मलांहारवल्लिकां वहति मुक्तामणि
भिः कीदृशैः स्तंबेरमदनुजकुम्भस्थलनिभिः स्तम्बेरम
दनुजो गजासुरस्तस्य कुम्भपदवस्थलानि जन्मस्थानं येषां
तैः विम्बाधरस्फविभिरधरविम्बकान्तिभिः अन्तर्मध्ये
शबलितांमिश्रवशीकृतां कामिव प्रतापेन लोहितव

सौ	र्येनव्याभिख्यासस्मनां ज्ञवविजयिनेमहेशस्यकीर्तिमिव

टी	तथाच गङ्गाम्बरमारणेनयः शिवस्यप्रतापोयाचकीर्ति

१३५	स्तामिव तवङ्कचाभोगोबिभर्तीतिभावः विस्तुपते. हेश्व

भुजनक ॥ ७४ ॥

तवस्तन्यंमन्ये तुहिनगिरिकन्येहृदयतः

पयपौरावारःपरिवहतिसारस्वतनइव ।

135

दयावत्या दत्तं इव विडुशिश्रुरास्वाद्यन नव यत

कवीनां शोफानामज्ञनिकमनीयः कवयिता २५

हेतुहिनगिरिकन्येनवस्तन्यस्तनोद्भूतं दुग्धं हृदयतः स्माग

स्वतश्च सरस्वती सबंधीपयः पारावारः क्षीरसमुद्रः प

रिवहति मन्ये दयावत्या त्वया दत्तं यतः स्तन्यं द्रविडशिशु

र्मलतरणमास्वाद्य शोफानां कवीनां मध्ये कवयिता कविरज

सौ निज्ञात इत्यर्थः अत्रपूर्वं कांचीदेशेपिशागपाद्दविद्वाल
टी णगदेहे स्कन्दोवतीर्णः सचपितरिदेशान्तरंगतेमातरि
१२९ चपानीयानयनार्थंगतायांबरग्मासवयस्कः प्राङ्गणेत्वधा
रुदन्नासीत् एतस्मिन्नेवकाले शिवेनसहगच्छन्त्याशिव.
यानिकारुण्याङ्गतलमागत्यस्तन्यमस्मैदत्वान्तर्हिताः सच
तावदथिकोमहाकविज्ञात इति किंवदन्तीजनाः ॥

136

विस्नुपदे धरणिधरकन्यायाः ३ः कामवांछिते यस्मा
त् सतयास्खलोपः नवहृदयतः हृदयेदयावतिकारुण्य
शालिनि श्रीदांतेस्तनंस्तन्योचितस्फारतत्पवस्तुसार
स्वतंपयः पारावारंपरिवहतीतिमन्ये यस्तन्यंहार:
त्रूपंवस्तुभवतोद्रविडशिशुरास्वाद्यप्रौढानांकवयिता ज
नीत्यर्थः यद्वादयावत्यायशोदयादत्तंस्तनंहृदयतोव

सौ इतिकमनीयः सारस्वतः पारावार इतिमन्ये इह द्रविडशि

टी शुरासीति द्रविडशिशुरापार्वतीस्तन्यपायशोदातन्ननसा

१३१ साघशोप्रौढानांकवीनामितोनुगतः प्रकृष्टोजनिहे

कवेइत्यर्थः ७५ हरक्रोधज्वालावलिभिरवली

137 ढेनवपुषागभीरेतेनाभीसरसिकृतसङ्गोमन

सिजः समुत्तस्थौतस्मादचलतनयेधूमलतिका

जनस्तां जानीते जननि नवरोमावलिरिति १०॥

हे जननि मातः अचलतनये पर्वतपुत्रि इह अक्रोधज्वाला

वलिभिः शिवकोपपावकसमूहैः अवलीढेन व्याप्तेन वपु

षा शरीरेण मनसिजः कन्दर्पः स्वर्वतार्थं तव गभीरना

भीसरसि कृतझम्पो जात इति विशेषः तस्मात्तन्नाभीसर

सो धूमलतिका काचन नाम समजनस्यातमायः पिराडस·

सौ - योगेनजलस्यभूमौत्पत्ते नाभ्रमलनिकांतवरोमावलि
टी रितिजनोजानीते जननीतिसंबोधने विश्वपते नाभीस
१३८ रसिकौहृषे अचलः नयेनचलतिवेदमार्गादिति अच
लोब्रह्मासपवननयोयस्यतस्मिन् नाभीतपव ब्रह्मण
उत्पत्तिः जननमुत्पत्तिरस्यास्तीतिजननीजननिचन·
ङ्गोमजननिरोमनस्यावलिः नूतनरोमावलिरित्यर्थः १

138

यदेतत्कालिन्दीतनुतरतरंगाकृतिशिवे
कृशेमध्येकिंचिज्जननितवतद्भातिसुधियां
विमर्दादन्योन्यंकुचकलशयोरन्तरगतं
तनूभूतंव्योमप्रविशदिवनाभींकुहरिणीं

हे शिवे हे जननि तवकृशेमध्ये कालिन्द्यायमुनाया
स्तनुतरोति सूक्ष्मोयस्तरंगोवीचिस्तदाकृतिस्तदत्

सौ काचियदेतत्किंचिन्नीलेरवाकृतिवस्तु तदन्योन्यप
टी॰ रस्परञ्जचकशालयोर्विमर्शोत्सेचह्वानाघट्टितंच तत्
१३५ भूतंमाकाशंकहरिणीमत्यन्तगंभीरदेशाश्रुकानांभी
प्रविशाद्दिवस्थितियोभातीत्यर्थः विष्णुपदे मध्येकी
दृशोशिवेशोभनेव्योमवतीहशंजननमुत्पादकम
स्यास्तीतिजननंनिजगज्जनकमित्यर्थः ॥

139

अन्योन्यं लक्ष्मीनारायणयोः विमर्दाद्दालिंगनात्तनूभ
तेऽङ्गचकलशयोरर्थात्तस्या अन्तर्गतेमध्यवर्तिशोषे

स्थितो गंगावर्तः स्तनमुकुलयो समाने ॥

मावलिलता लतावालंसकुरंगुकस्तमशार ॥
तेजोऽङ्गनवलः रतेलीलागारेकिमपिनवनाभी ॥
तितीरिजे विलहारेसिद्धेर्गिरिशनयनानांवि ॥

सौ हे गिरिजे तवनाभी अनेन प्रकारेण विजयते सर्वोत्क

टी. र्षेण वर्तते प्रकारमेवाह स्थिरः स्थैर्यशाली गंगाया

१८. आवर्तो भूमिस्तथा स्तनावेव मुकुलौ यस्याः सा स्तनमु

कुलासा चासौ रोमावलिलता रोमराजिरूपिणी वल्ली

तस्या आलवालं जलधारणार्थं गर्तविशेषः निजा

वालमितिक चित्पाठः निजं स्वकीयमालवालं देव स्यादाल

वालमावापावाधनदीसरिदित्यमरः ॥१॥

140

तथा कुसुमशरः कामः तस्यतेजोऽतिबहुः प्रतापा
ग्निस्तस्यकृशानुसमत् अस्यालयस्तथा रतेः कामपत्न्याः
किमप्यनिर्वचनीयंलीलागारंक्रीडामन्दिरं तथा गि
रिशनयनानामानन्दरूपायाः सिद्धेः कारणीभूतेवि
लहारमित्यर्थः विश्वपते हे गिरिजेगिरिजायाः
पार्वत्याः कामो यस्मात् विःपतीगरुडः तेनात्यन्त

सौ रहस्यागतीति यद्वा गिरिजापार्वती ई: लक्ष्मी: विगरूढ:

टी॰ तांल्लात्यचुग्रहस्यागतीतिगिरिशानयनानांसिद्धेः काम

भस्मीकरणादर्शनादिरूपाया: सिद्धे:द्वारे नाभीथ्याना

१४। देवहृंदर्शनादिमहेशास्येतिभावः शेषंतुल्यम् ३८ ॥

निसर्गश्रीराणास्मनतटभरेराराक्लमक्षुषो

नमन्मूर्तेर्नाभौवलिभुशनकैस्तुघ्यतइव ॥

चिरंतेमध्यस्यत्रुटितनदिनीतीरफणा
समावस्थास्यैषाभवतुकुशलंशैलतनये ॥१९॥

हे शैलतनये तवमध्यस्यकुशलंभवतुकीदृशस्यनिसर्ग
तीणस्यस्वभावेनकृशस्य तत्रापिस्तनतटभरेणकुचा
भोगभरेणक्लमजुषः क्लेशजुषः नमन्मूर्तेः भारस
हिष्णुताविरहेणवक्रीभूतवपुषोनाभेर्वलिषुवशानकै ॥

सौ मन्दं मन्दं तु घन इव इति तद्वासौ तटिनी नीवन कस्लेनस

टी मानावस्थानानाट्ट शावस्था नयास्य मास्थि निर्वस्येत्यर्थः

१५२ विस्तुपले शैलतनये शैलतनया या ईः कामो लक्ष्मीः

समस्यानिर्यस्मादित्यर्थः यद्वा शैलतनयस्य मैनाकस्य ईः

लक्ष्मीर्यस्य स तयोभयोः समुद्र इव शायिनात अर्थे लक्ष्मीः

हरेः सुंदरी गोपालवावर्णनाभिप्रायेण स्तनतटभरेण

152

कुचौसद्यःस्विद्यत्तटघटितकूर्पासभिदुरौकषन्तौदोर्मूलेक
लककलशाभौकलयता तवत्रातुंभंगादलमितिवलग्नं
तनुभुवात्रिधानद्धंदेवित्रिवलिलवलीवल्लिभिरिव ८० ॥

हे देविसद्यःस्विद्यतोः तरुणादेवस्विद्यतोयौवनमदोष्मणा
शिवविषयभावानुरागेणवास्वेदंभजतोःस्तनतटयोःकु
चतटयोःघटितस्यनिविष्टितस्यकूर्पासस्यचीनांशुककंचु

सौ टी ॰१२

कस्माभिदुरौभेदनशीलौदेर्ह्लेवाऊम्लहृयंकषन्तौ
बाम्रुवन्तौ तवऊचौकलककलशौस्तवर्णोऊंभयति
मौकलयताजाननतानग्रुवाकन्दर्पेणविलग्नमुदरंभ
गाग्रातंवलितंत्रिवलिलवलीवल्लिभिस्त्रिस्र्टाभिः मध्येरे
खाभिर्लवलीसंज्ञकाभिःलताभिर्वद्धमित्यर्थः ॥

143

विस्मृपते कान्तायाःऊचौकनककलशाभौ.

उन्मनवीजपरिस्फुरणक्रमंहृदयसमोमदहेतकलय
ताज्ञाननतानन्तभुवाज्ञीवेननतजशरीरेभूराश्रयायोयस्मते
नविथानहंश्रवणमननानिदिध्यासनन्द्रूपप्रकाशनये
णयिवलिलवलीवल्लिभिरिवनहंमनसीतिशेषः
ध्यानमित्यर्थः किमर्थंभगाङ्क्षणद्वलयंतेचैवसंव
हुमात्मानंज्ञातंदेवोब्रह्मा ग्रज्ञासीतिदेविश्रदन्तेनग्रे

सो मकलिंगपदमगवानन्भवास्वशरीरोत्पन्नेनब्रह्म
टी णावलग्नसंयुक्तंदेविसकलदेवाश्रयमित्यर्थः ८०
१४४ गुरुत्वंविस्मार्यलितिथरपतिः पार्वतिनिजान्
तिनमाद्याञ्छिघतवयिहरणान्रूपेरणनिदधे
श्रतस्तेविस्मीर्णोगुरुरयमशेषांवसुमतीं
नितम्बप्राग्भारःस्थगयतिलघुत्वंनयतिच ८०

144

हे पार्वति क्षितिधरपतिः हिमालयः निजात्मकीया
त्रिजेवाटकप्रदेशाद्भुतत्वे विस्तारमाक्षिघट्यक हि
त्यवगिभाशितन्नान् विवाहादिषयद्देयंस्तदायोहरणं
तदित्यमरः अतोहेतोः तेनितम्वप्राग्भारोजवनभा
रः प्राग्भारश्चैवभारश्चतयाक्रान्तः समार्थ इति विश्व
कोशः विस्तीर्णोगुरुः गौरवशाली अशेषांसर्वांव

सौ
टी
१८५

ष्टुमन्तीष्टश्रीस्थगयति आच्छादयति लघुत्वेलाघव
तांलाघवंवाथारतांनयति प्रापयतीत्यर्थः विश्वपते
गुरुत्वंकीदृशंपर्वतस्येदंपार्वतं इदन्तंनङ्गसकेनतथा
गुरुत्वंनिदृथे हे हरणन्नूपेरणहरणंमनोहारिरूपंय
स्याः साहरणानूपालक्ष्मीःतस्याःइनः ईश्वरः वंशी
वनकारयोःश्लेषभेदः ने नववामनमूर्त्तेःशेषंसमानं ८।

हे गिरिसुते उभाभ्यामूरुभ्यां करीन्द्रारणामैरावता
दीनां शुण्डान् हस्तान् तथा कनककदलीं स्वर्णरंभा

करीन्द्राणां शुण्डान्कनककदलीकांडपटलीं शुभा
भ्यामूरुभ्यामुभयमपि निर्जित्य भवती सुवृत्ताभ्यां प
त्युः प्रणति कठिनाभ्यां गिरिसुते विजिग्ये जानु
तस्याः कांडपट (भ्यां विबुधकरिकुम्भद्वयमपि ८२

सौ लीस्तंभसमूहस्तमित्यभाभ्यामूरुभ्यामुभयंनिर्जित्य
टी स्तहस्ताभ्यांशोभनप्रकारेणवर्तुलाभ्यांपत्युर्महेशस्य
·५९ प्रणतिभिःकठिनाभ्यांजानुभ्यांविबुधकरिकुम्भद्वय
मपि पैरावणमस्तकयुगलमपिभवतीत्यतोविजिगेय
जितवतीत्यर्थः विस्पष्टे गिरिसुतनाया ३ः कामोवा
ञ्छितार्द्दःलक्ष्मीःसपत्निर्वायस्मात् हे गिरिसुतेभवतीवे

विद्यमानायांईः लक्ष्मीः शोभा उभयमप्युक्तं निर्जित्वावि
वृथकरिद्वंद्वयमपिविजिगषश्न्यर्थः शोभंतल्पं ८२ ॥

पुराजेतंरुद्रंहिगुणशारगर्भैगिरिसुते निषंगो
जंघेतेविषमविशिखोबाढमकृत यदग्रेदृश्यंते द
शशरफलाः पादयुगलीनखाग्रच्छद्मानः सुरमुकुट
हे गिरिसुते पुरापूर्वंरुद्रं शाणैकनिशिताः ८३

सौ शिवं विषमविशिखः कामस्तेन वजे चेह्नि शरणाशरण

टी भौद्ग्रयंपंचबाणत्वादेनावद्भिः शौवैरजे योयमिति ह्रि

४ शरणावेवनिजपंचशरान्विहि यतोहेतोः निषेयोनूणी

यैनिश्चयेनाह्ननहृतवान् यदेयेययोरनिमेषं समता·

मापन्नयोः जंघयोरये पादयुगलीनखापवङ्कघफले

येषांते पादयुगलीनखाग्रच्छमानो ।

147

दशाशरफलादशासंख्याकवाणयोरग्रभागादद्दपनो की
दशाः स्वरमुक्तदशारैकनिशिताः नमस्कारसमयेमहे
स्वादिमुक्तैकदिग्गुनशाणादेवज्रघर्षणादेवनिशिताः स्वरव
तयातीतगणइत्यर्थः विस्तुपते गिरिसुतायाः इः कामईः
लक्ष्मीः वा यस्मादिति सम्बोधनपदंशोषतल्य ९३ हे
क्रतीनांमूर्धानोदयति तवयौ घोरवरनया ।

सौ ममाप्येतौमातः शिरसिदययाधेहिचरणौ ययोःपाद्यंपा
ही· थःपशुपतिजटाजूटतटिनी ययोर्लाक्षालक्ष्मीररुणह
रिचूडामणिरुचिः ८४
·१८ मातःश्रुतीनांवेदानांमूर्धानो
न्तभागाउपनिषद्भ्रूतरणायौतवचरणौकर्मणीशेखरतया
न्ते सद्रूपेणारथतिविहरन्ति सर्वासांश्रुतीनांतत्त्वचरणत्वेन ।
तात्पर्यात् ॥ एतौचरणौ ।

148

ममापिशिरसिदयाकारुण्येनदेहिनिवेशायययोश्चरण
योः पाद्यंतत्संबंधगलत्तरंगं तद्रूपंपाथोजलंपशुपतिजटा
जूटतटिनीगंगानद्यायद्योः लातालक्ष्मीर्योविकसम्यत्
श्चरुणोविक्रोहरस्याशिवस्यमूर्द्धमणिर्भूकटवत्वंनसप्त
चिघुतिरित्यर्थः विसृपते मातश्वयत्र माश्वतश्वतिपदस्थे
दः दययाश्वदेहीतिच्छेदः श्वतोहेतोः ममापिशिरसिमा

सौ
ही
१५४

प्रदेहि ममापि शिरसि मातः परिमाणांशामृत इति द्विव
चनान्ते वाग्योः पाद्यमिति वामनस्य स्तनीयचरणोपरि
एवार्थे यस्माद्यमर्जितैस्सैव गंगेति शुराणप्रसिद्धिः हरि
त्रिदः शेषं समानम् ॥ ८५ ॥

हिमानीहन्तव्यं हिमगिरितटाक्रान्तिरुचिरौ
निशायां निद्राणां निशिशापरभागे च विषदौ ।

149

परंलक्ष्मीपात्रंश्रियमभिसृजन्तौसमयिनां
सरोजंत्वत्पादौजननिहसतश्चित्रमिहकिं ८५

हे जननि त्वत्पादौसमग्रगुणसम्पन्नौन्यूनगुणंसरोजंहस
तइति किंचित्रंनकिमपीत्यर्थः कीदृशं हिमानीहन्त
व्यं तुहिनसमूहेननष्टकांतिनवचरणौतुहिनगिरेस्तटा
क्रान्तौकटकसंचारेपिरुचिरौ अनुपहतशोभौसरोजं

मै निशायांराज्ञोनिद्राणंमुद्रितं पादोत्नुनिशिराज्ञोपरभा
टी गेदिनेचक्रविरोसशोभौ परभागेनिपाठेराज्ञोपरभागेन
१५ विरूढकांति संसर्गेनसशोभोसरोजस्यराज्ञेस्तमोवद्ध
लत्वेनशपामत्वाचरणयोः सहजयालस्यापाटलका
न्तिसंबंधाहिरूढकांतित्वंपरभागोभवेद्रागोद्वयसंसर्गे
नाकविरित्यभिधानात् तथासरोजंपंकेवलंलस्याश्रियः

150

पात्रमवस्थितिस्थानं नत्वतस्मादानेभोगेसमर्थंनत्वत्पादौ
त्वसमर्पिनां त्वद्भक्तिमार्गप्रवेशगानांश्रियमैश्वर्यंस्वजनो
दिशन्तावित्यर्थः विश्वपतेजगतिनांसमस्तजीवानांजय
तः पराजयतः त्वत्पादाब्जकमलतलयोमगोजेचाकुलत
णमिति न किंचिद्भिन्नमित्यर्थः ॥ नवास्मिपदयोर्द्वन्द्वाय
नमोवाकंब्रूमोनयनरमणीयायपदयो।

नवासैहंह्राये स्फटरुचिरसालङ्ककवने
श्रमूपत्यत्यर्थंयदभिदननायस्पृहयते
पशूनामीशानःप्रमदवनकंकेलितरवे ८९

नवासैपरयोर्हंह्राय नमोवाकं नमस्कारवचनंब्रूमोव
दामः कीदृशायनयनरमणीयायलोचनानन्दजनका
य तथा स्फटरुचिरसालङ्ककवने स्फटोरुचिरसो ।

मौ
टी
०५१

151

कान्तिर्द्वेधीयस्यताहशोग्र्यलभ्यापते आखाता पुष्पवानि
तिवचनात् दोहदरूपंताडनंतस्मैस्टहयते स्पृहांकुर्वते
प्रमदवनेलीलोद्याने नत्रय:कंकेलितरुरशोकहृततल्ल
स्मै कंकेलि:कामकेलि:स्यादशोकोरक्तपुष्पकश्रुतिवि
स्पकोशा:पशूनांदेवानामीशान:शिव: अन्यत्तमसूयति
मात्सर्यंकरोति त्वचरणस्पर्शास्वंकथमन्येनापिलभ्य

सौ	त इत्याशयेनेतिभावः विसृपते स्फुटरुचिरमालङ्कः
टी॰	कवते प्रकाशमानकांतिइवात्मकथावकप्रकाशयस्य
१५२	पादद्वयस्याभिहननायाधिककांतिमन्यतयातिरस्कार
यस्तदृश्यते प्रशोकहृतायाशिवे प्रहृष्यति इतिकथम
यंतद्देवदारवाप्यस्यभगवच्चरणाद्वन्द्वस्यशोभांतिरस्क
तेमुद्यत इत्याशयेनेतिभावः ॥ ८० ॥

—तेनवचरणकमलेभर्तारंशिवंललाटेताडयतिस

मृषाकृत्वागोत्रःस्खलनमथवैलक्ष्यनमितं

ललाटेभर्तारंचरणयुगलेताडयतिते चिरा

दन्तःशल्यंदहनकृतमुन्मूलितवता तुला ८

कोटिक्वाणैःकिलिकिलितमीशानरिपुना

ति तुलाकोटिक्वाणैः नूपुरध्वनिभिरीशानरिपुनाकामे

मेनाकिलिकिलितशौर्येणगर्जितं जितशात्रवदर्पस्य
प्रतिज्ञापूरणीकृतः सिंहस्यगर्जितं सिंहनादः किलकि
लेतिविख्यः भर्तारंकीदृशंमखाभिध्येवगत्रोसवलनं
त्वदन्यस्त्रीणांनामग्रहणंकृत्वा अथानन्तरंवैलक्ष्येण
लज्जाकुलेनननमितंतत्रभीशानरिपुनाकीदृशेनचिरा
दृष्टंकालमारभ्यदहनकृतंशिवललाटलोचनानलस

153

सम्यादितंशाल्यंडः रवम्रन्मूलितवनाहरीकुर्वता उन्मूलि
तावतीतिपाठः प्राविष्कुर्वतः पूर्ववैरस्यानिष्कार्निनि·
ष्क्रियंकुर्वते इत्यर्थः विस्मपते चरणयुगेचरणाम्बुजे
लमिदंत्वान्यनुगदहणानि इतिललोविस्मृत्तमदत्यप
सत्यतीति ललाटाईः लक्ष्मीस्तेनव ईशानरिपुनाथ
गुना देवतल प्राइतिसम्बोधनं कोटिकारणैः कोटि

सौ शाङ्कैः किलिकिलितंमर्जितं ललाटंभर्गोरंकीदृशं सबल

टी नंस्वमार्गोत्थशपावनत्रूपं भ्रूगोरचस्वस्मिन्द्दापराधं स्खाक्ष्ण

१५४ त्वानवायमपराधनोभवतीत्यादिवचनेनाल्पापराधका

154 न्तिहृत्वा प्रथानन्तरं वैलतस्थेनमदीयकठिनहृद

याभिघातेन नवचरणमिति कोपव्यथितमिति विधा

दाविष्कारेणनामितंनमापितमित्यर्थः प्रत्रसर्वंस्थगुर्वलम्

मध्येकः श्रेष्ठइति जित्वा सर्वैस्तगणोनिन्दांकृत्वानर
प्रमाणं प्राप्य रुद्रनिकटंगतस्तेनालिंगितुमारब्धः
पिशाचादिभिरवृः श्मशानवासीनमयालिंगनीयइतित
न्निन्दामकरोत् त्रिशूलेन रुद्रेणापिहृतेवैकुण्ठे ल
क्ष्म्यासहसम्प्रस्थविष्णोर्वक्षसिचरणाघातमदात् त
दाभगवतासबहुमानमहोकठोरेमदीयेवक्षसितपो

मौ दुर्बलस्य नवपादस्पर्शो महद्दुःखमुपजनिष्यतीति श्र
टी भिसंधाय तस्मादसेवाकर्मचारव्यं ततोतिक्रमावन्तस
१५५ र्वाधिकमेवामंस्तेति पौराणिकीकथा ८७

पदं नैकान्तीनां प्रपदमपदं द्वे विविपदो कथं नीतंस
155 द्भिः कठिनकमठीकर्परतुला कथं वा हस्ताभ्यामुप
मनकाले पुरभिदा यदादायन्यस्तं दृषदि दयमानेन मनसा ८८

हेदेविनवसमदं पादाग्रेकान्तीनांपदंस्थानंविपदामा
पदांमस्थानंकविनायाकमठीकच्छपी नस्यायत्पृष्ठक:
पालंनसम्बलांसाम्यंसङ्गिः कथंनीतंश्रपदस्थानिकोमल
त्वादित्यर्थः श्रकोमलत्वंचोपयमनकालेविवाह स
मयेदयमानेनदयायुक्तेनमनसा करुणाभूतेनपुरभिदा
शिवेनबाहुभ्यामादायदृषदि विवाह कर्मोपचितेपाषा

सौ णेनङ्गपरिपदंकथंन्यस्तमित्यर्थः विष्णुपदे देवाश्रसि
ही न्वसन्तीति देविसकलदेवाश्रयमिति प्रमदाविशेषणं हृष
१५८ दिवत्तसिंहासनेप्रमदं शिवेनस्थापितमित्यागमः ८८
नरैवैनौकस्त्रीणांकरकमलसंकोचशशिभिस्तरूणांदिव्या
नांहसनाश्चतेचंडिचरणौ फलानिस्तुस्थेभ्यःकिसलयकरा
ग्रेणदरथनांदरिद्रेभ्योभद्रांश्रियमनिशमाह्नायददथतो ८९

156

हे चंडिके तवचरणौ दिव्यानां नखूणां कल्पवृक्षाणामिह
सतश्वस्त्रस्यगुणाधिकाभावः नखूणामिति कर्माणिच
ष्ठी नैवैः कीदृशैः नाकस्त्रीणां स्वर्गाङ्गनानां करकमल
संकोचेहस्तकमलमुकुलीकरणे शाशिभिश्चन्द्रायमाने :
प्रणामसमये इतिभावः हासे हेतुमाह फलानीति
किसलयकराग्रेणेति नवदलरूपहस्ताग्रेणस्वस्थेभ्यः

मे॰ अथच धनादिमननयास्वस्थेभ्यः स्वरवस्थेभ्यः फलानिदध-
टी॰ तो नवग्रहाणामित्यस्य विशेषणं चवर्णेणविशनष्टिदशिदेभ्यो उ
१५० गोतेभ्योभद्रं समस्तंर्णेष्ठियेलक्ष्मीमान्निधामविरतमाह्लयक

गितिदधतोग्रयच्छन्तो विश्वपते चेंडभचेंडफलदानेनरुद्रा

दयोदेवाग्रस्सभक्तास्सन्तीति चेंडभंडीचासौचवर्णश्चासौचेंडिच

वर्णश्चासौफलफलदेवाग्निर्नागविनयर्था: ८९ ॥

कदाकालेमातः कथयकलिनालङ्ककरसं पिबेयंविद्या

र्थी नवचरणनिरोजनजलं मङ्कृत्याङ्कानामपिचकवी

नाकारगनया यदाधनेवाणीमुखकमलनामलरमना

हे मातः कथयविद्यार्थीसन् नवचरणनिरोजनजलंचरण

नालनजलं कदाकस्मिन्कालेपिबेयं कीदृशं कलिनःसङ्का

नःमतालनवेलायां मलङ्ककरसोयस्मिंस्तत मङ्कृत्यास

सौ भावन एवमूकानां वक्तुमशक्तानां कवितायाः काव्यस्य
ही कारनयाहेतुतया पञ्जलं वा एषाः सरस्वत्या मुखकमलता
५८ म्बूलरसतां तस्मादृशपमाधनेशृह्णाति वाणीकर्त्री मुखक
मलताम्बूलरसतां वदनकमलताम्बूलरागशोभामाथ
नेकवेनीत्यर्थः इति केचित् विष्णुपक्षे मातः लक्ष्मीर्वा एषा
मुखकमलताम्बूलरसतामाधनइत्यर्थः लक्ष्मीर्वाणीच।

158

मुखकमलतान्मूलरसतामाधत्त इतिवार्थः यद्वा अमा
इति अतइति परिच्छेदः प्रकृत्याप्रकृतिरूपायाभवान्या
अमासहवाणीसरस्वतीमुखकमलरसतांयदाधत्ते अ
तोहेतोः कदापिवेयमित्यर्थः ६० नेतवचरणयुगलंखे
आकाशे अलमत्यर्थमतिशयेनचरन्तः संचरन्तोभवन
कलहंसानत्यजन्ति कीदृशाः पदन्यासक्रीडापरिचयंचर

सौ गाविन्यासलीलाभ्यासमासमन्तात्त्वं मनोऽसि येषान्ते
टी श्वालघुमनश्च चरणयुगलकीदृशं सुभगस्य मनोहरस्य
१५९ मणिमंजीरस्य रत्ननूपुरस्य यद्रणितं नस्यकलात्कपटात्
स्वस्य चरणस्य विक्षेपे विन्यासे शिक्षामाचरतां त्वां वाणं ३
नः कीदृशं चारुचरिते मनोज्ञं संचारे चरितं तच्चरितं सा
तू स्यात् संचारिन कर्मणीति विश्वः ।

159

चारुचरिते इति सम्बोधनं विष्णुपते स्वविक्षेपकालेचा
रुचरिते उत्कृष्टमनोरमचरिते शितामाचलागमित्यन्व
यः शेषं तुल्यं पदन्यासेन्यस्य विहृत्य वस्तुनस्तु भवेने श्री
चक्रेते पर्ज्ञायां नेकलो व्योमभूवः कराढो येषां तेकल
हंसाचक्रादि देवताः तेचरणकमलमत्तानतो भर्केकमल
संकोचविकास प्रपंचजाद्वैतात्मक ब्रह्मरूपमद्वैतपदः

सौ त्मकब्रह्मस्वरूपमद्वैतपरंब्रह्ममिति कृत्वा स्मृतवचनात् न
टी जहति न त्यजन्ति पदानि स्थानानि चतुर्दशभुवनानि ते
१६० षां न्यासः सृष्टिक्रीडारतापरिचयः संहार आरंभं कर्तुम
नो येषां ते तथा सृष्ट्यादिकारणसामर्थ्यप्राप्त्यर्थं त्वच्चर
णोपासनां कुर्वन्तीत्यर्थः देहहृदाकाशे त्वच्चरणं चरन्त आर्स
द्यन्तो ध्यायन्त इत्यर्थः शोभनश्चासौ ववितेपश्चेति।

160

श्रवितेयोनिर्विकल्परूपं ब्रह्मज्ञानं तस्मिन् शिक्षामाव
ज्ञाणं कीदृशेचारुचरिते मोतदानात्प्रशोभनचरित्रयु
क्ते भवानीपतेसम्बोधनपदमिदं षड्गुभगमैश्वर्यमस्या
स्तीतिसभगः ईश्वरः मशिवत्समन्नुकरोतीति मञ्जीरः
टिलोपे ईश्वत् प्रत्ययान्तमिदं जीवेश्वरयोस्तयोराणि ते
व्याख्यानं तथाच उक्तमस्यादिवाक्येजीवब्रह्मणोरैक्यर्म

सौ ख्यातं च्छलात् जहदजहल्लक्षणयापि निर्विकल्परूपं
टी ब्रह्मज्ञानमाचक्षाणं हेतोर्हि तद्रूपं नवचरणहृद्यं सख्यादि
१९ कारण सामर्थ्यलाभार्थं तद्ध्यानं त्यजंति उभयपक्षेप्य
योऽर्थः भवानीपते भवनकलहंसाः श्रीचक्रस्या देवता ः
पंचाशत्संख्यास्तथा हि प्रथमं गुरुश्चक्रेश्वरः ततो गण
पतिः सर्वद्वारनिर्विष्टः ततो नानाद्भुतमहोद्यान,

कालनाथश्चतर्हीश्पालकोटीयनाथः कल्पतरुवाटि-
कायां वसन्तनाथः सन्तानतरुवाटिकायां श्रीघननाथः पु
ष्परागवाटिकायां मृतुंजयनाथः पद्मवाटिकायां श्रद्धा
देवी आमोदवाटिकायां विश्वावसुर्गन्धर्वपतिः वैडूर्यवा
टिकायां वेदमाता गायत्री मुक्तामणिवाटिकायां पूर्वभा
गे देवेन्द्रनाथः तस्य दक्षिणे वैश्वानरः तस्यावास्याश्गायां

सौ यमनाथः तस्माद्दक्षिणपश्चिमे निर्ऋतिनाथः तस्याः प
टी० श्चिमे वरुणनाथः तस्मा वायव्ये मारुतनाथः तस्या उत्त
१९ रे कुबेरनाथः तस्याः प्रागुत्तरभागे रुद्रः वेतालवाटिका
यां वातृपाली विद्रुमवाटिकायां ब्रह्मनाथः माणिक्यमेण
पे श्री विष्णुनाथः सहस्रस्तम्भमंडपे शंभुनाथः अमृत
वाटिकायां भावनी देवी ॥

विमर्षणवाटिकायां कुरुकुल्लादेवी मण्डपवाटिका
यांमार्तण्डभैरवः चंद्रिकोद्गारवाटिकायांसमोनाथः
शृंगारोपरिशाखावायांचन्द्रनाथः महापद्माटव्यां अन्न
पूर्णा चिन्तामणिगृहप्राग्द्वारवेद्यांभट्टारिका चिंता
मणिगृहराजपूर्वोत्तरमणिधिष्ण्यमन्त्रचक्रमातंगी
तस्यैवदक्षिणभागेमणिधिष्ण्यमन्त्रचक्रवाराही चक्र

सौ राजमहारथपटहेनानाभट्टारिकेति श्रीचक्रस्थानेश्री
टी कामेश्वरीभट्टारिकेति ९१ केशेषुभ्रालावक्रामन्दह

९२ भ्रालाकेशेषुप्रकृतिसरलामन्दहासिते शिरी
षाभागात्रेदृषदिवकठोराकुचतटे भृशंतन्वीम
ध्येपृथुरपिवरारोहविषयेजगत्त्रातुंशम्भोर्जयति
करुणाकाचिदरुणा ९२ ॥

सिते ॥

ईषद्धसिते प्रकृत्या स्वभावेन सरला हृज्वी गात्रे शरीरे
शिरीषकुसुमवत् कोमला कठिना मध्ये उदरे भृशम
तिशयेन तन्वी कृशा वरस्यग्रेष्टस्यारोहस्य नितम्ब
स्य विषये स्थाने पृथुः प्रथिमगुणयुक्ता आरोहं जघ
नं श्रोणी नितम्बो स्त्रीकटीनटे इति विश्वः एवं शंभोर्म
हेशस्य करुणा भवानीरूपा अरुणा रक्तवर्णा काचि

सौ दनिर्वचनीयाजगद्भुवनेशांतरतिलंजयतीत्यर्थः विश्व
टी॰ पते शंकल्याणंभवत्यस्माच्छंभुः विश्वस्वरूपकरण
१६४ जयतीति कीदृशी केशेषुकोब्रह्माईशःशिवः तदि
रुहेषु शृगालावक्रा अमन्दमस्वल्पंहसितमपहासो
164 यस्मात् समन्दहसितोवर्णः तस्मिन्ख्यातिसर॰
लः स्वभावनस्रजः शेविसंगायन्तीत्यगावैस्रवा.

स्नाञ्चासमन्ताज्ज्ञायते रतनीत्यर्थात्रेवैसवरतकोयद्य
नगच्छतीत्यर्थः ननुपतिवेदनञ्चासमन्ताज्ज्ञायतेरत
नीत्यर्थः आसनस्तस्मिन् शिरीषवत्कोमलाका
मिन्याः ऊर्वयोस्तटेनिकटेषु कामोयस्मात्सोऽञ्चनदः
कामीनास्मिन् दृषदिकठोरावरेनपाश्विनमारोहन्तीति
वरारोहादैत्यास्तेषुभस्त्रशांतनवीसत्या इमथ्येतत्सीउपरि

सौ हृष्णुवकला मकरणाकाविदिति श्रुतिज्ञास्तितत्त्वानेष
टी करुणा अनुकूलेत्यर्थः ९४ पुरारातेः शिवस्यान्तः
१६५ पुरारातेरन्तःपुरमसि ततस्त्वच्चरणयोः सपर्याम
र्यादा तरलकरणानामसुलभा तथाह्येते नी
ताः शतमखमुखाः सिद्धिमतुलां तवद्वारोपान्त
पुरं प्रधानमहिषी असि भवसि। (स्थितिभिरणिमाद्याभि
रमराः ९५

165

तत्तोहेतोः तरलकरणानामजितेन्द्रियाणां तवचरण
योः समर्यामर्यादासम्पूर्णासमर्थायाः पूजायामर्यादाति
प्राइतिवा श्रमुलभाइष्याप्याइसाध्येनियावत तथापि
संपूर्णापूजाया अभावेपि असम्पूर्णपूजयेवपतेनरल
करणानांरंभादिपरीरंभादिसंभाविनानां तथापि सं
हूतहृदयोः शान्तमुखमुखा इन्द्रादयो मरादेवाः तवद्वा

भै रोपान्तोऽस्थितिभिः त्वदीयचिंतामणिगृहद्वाज्ञस्थांति
टी मकल्याणानिविघ्नादिभिरणिमाद्याभिर्दशभिः सिद्धिभिः
१९६ भोगैश्वर्यसम्पदमतुलामतिशायतांनोनाःमपिनाश्रयादे
त्वत्स्नामाहात्म्यप्रकर्षइत्यर्थः विश्वपते हे अनन्तः शरा
न्तः पुरे अन्तः शरत्नृपा मा लक्ष्मीर्यस्य सतया ततश्यवसय
मायांतमिल् तेनसितासेनासात्विकीत्वच्चरणयोः सपर्यामयीर्दे

166

तरलकरणानामिंद्रियादीनां भुवनामैकदैन्यभेदेनकर्तुः
शिवस्य अनुलभा यद्वा भुवनानामरातेः नाशकस्यतव
हारोपान्तस्थितिभिरित्यनेनान्वयः अथवा तच्चरणयो
स्सितासितसत्वप्रथानामपर्यामर्यादातरलकरणानां
भोगैकलम्पटानामिन्द्रादीनामरातेः प्रह्लादस्यभुवाम
नुलभाभागेर्लभ्याज्ञाना तथापि शान्तमखण्डरवाग्रम

मो यथा अणिमाद्याभिः सिद्धिभिर्नाथः संपूर्णफलावाप्तेः प

टी घपि प्रकारस्यतथामीन्द्रादीनाम साम्यिकेनराजमेनेवा

१८० वरोनाणिमासिद्धिर्जातेवत्यर्थः ९३ ॥

यथास्येमं चवं द्रुहिणहरिरुद्रेश्वरमुखाः शिवः स्वच्छा

167 याकपटघटितमुक्तपटः तदीयाभेभासामभिफलनं

लाभ्यकरणतयाधारीरीशृंगारः जरवकनरोरप्यस्वलभः ९४

द्रुहिणो ब्रह्मा सृष्टिकर्त्ता विष्णुः स्थितिकर्त्ता रुद्रः संहर्त्ता
ईश्वरस्तिरोधानः पञ्चैश्चैतैभिः पादरूपैः भ्यन्तोधारितः
शिवः सदाशिवोनुग्राहकः तेतवमंचत्वंगताः कीदृशाः
स्वच्छछायया पकान्तछायया कान्त्या घटिता कपटेन
छलेन मच्छेदपटा आस्तरणरूपाः सदाशिवस्य शिवस्य
पत्वात् पतादृशात्कुरवकतरोः स्वच्छेन्दनददातिकश्च

सौ त्वदीयानां त्वदंगमं भूतानां भासामारक्तकान्तीनां प्रतिफ

टी लनलाभेन संक्रांतिलाभेन त्वत्करणानयां पाटलवर्णतया

१९८ शरीरीकृतवीजपरिग्रहः श्रृंगारो रसश्चेवेत्यर्थः तदुक्तं रु

द्रयामले ब्रह्माविष्णुश्च रुद्रश्च ईश्वरश्च सदाशिवः पञ्चैते पं

168 चमहाप्रेता भूतादिपतयो मताः चत्वारो मंचचरणाः पंचम

प्रच्छदःपटः सचैत्वकाशरूपेण शिवो नाभिर्नवग्रहाः ॥

तत्रासनेसमासीनानिर्भरानन्दरूपिणीति शृंगाररसमस्य
प्रणामत्वंसंगीतशास्त्रे शृंगारःशुचिरुज्ज्वलइत्यादीनामु
क्तत्वं कोशेषुपपन्नं तथाप्यत्ररागप्रधानरसोद्रेकाम
यत्वादकरुणानयात्रवर्णनमित्यवगन्तव्यं विस्मयेत शि
वोगुणत्रयरहितः शुद्धात्मातत्वमंचतत्वं क्रीडास्यत्वंग
तः आत्मारामत्वाद्भवतः सआत्माकीदृक् इतिस

मो हरिरुद्रेश्वरभूतः हरिविन्दुः पञ्चभिर्देवैः हृदयध्यानाव
टी स्थायां भूतो भूतः पुनः कीदृक् स्वच्छच्छायावासनात्मि
१६२ तयाच्छायया बुद्ध्यावघटितो सम्बद्धः कपटो मायातद्
पः आकारकत्वात् अच्छदपटो यद्यपि तथा शुद्धस्य मा
169 यारहितत्वात् त्वदीयानामीश्वरसम्बन्धिनीनां भासां
बुद्धीनां मायारूपाणां प्रतिफलनलाभादस्मिता.

जगत्कर्तृत्वाभिमानवान् अतएवमुहुश्चैतत्यस्यमा
यासम्पत्काङ्क्षेतते शारीरीशृंगारोरमइति अद्रूपोद
शांऊत्तुकंदोशदिद्रूपवानिवभवतीत्यर्थः अथवाशि
वोमहेशास्तवमंचत्वंगतः अपानेनत्वांहृदयेकृत्वा
मंचतामापन्नः शिवः कीदृशः द्रुहिणहरिरुद्रेश
रुद्रूपभूतः पञ्चैरपरित्यक्तः पुनः कीदृशः स्वच्छा

सौ या कपटचटितमच्छदपटः शुभकांतिसमवहमच्छदप
री टत्रूपः पतपवमंचतेनोक्ताः त्वदीयानां भासांशपाम
१२० कान्तीनांप्रतिफलनलाभेनारुणतयासूर्यंनयाप्रका
तवानीतः पद्मांमणिमञ्जरतामम्बरमणिर्भया द
श ॥ नर्वेद्हास्तिमितकिरणश्रेणिमसृणः [illegible]
कायेनिधावत् शरीरीशृंगारोरसमयेतिशृंगाररं [illegible]

दृष्टानित्वद्दकंप्रतिफलितः मग्नानिविकचे
निरातंकचन्द्रान्निजहृदयपंकेरुहमिव १५

कलंकः कस्तूरीरजनिकरबिम्बंजलमयं कलाभिः क
र्पूरैः मरकतगकनिविडं प्रतत्वद्भोगेनप्रतिदिनमिदं
रिक्तकुहरं विधिर्भूयोभूयोनिविडयतिनूनंतवकृते १६

कलंकोलांछनंकस्तूरीरजनिकरबिम्बंचन्द्रमंडलंजलमयं

सौ जलस्वरूपमनपवमरकतकरणं अतिगभीरस्वच्छजल
दी स्फुरद्विद्रुमोपलब्धिः कलाभिः षोडशसंख्यैरेवकर्पूरैः
१८१ घनसारपिंडैः निबिडितंभरितं कूस्मपतेतद्भोगेनलाम्बू
लकरणगुडवाहकीभूत्वा तद्भोगेनताम्बूलास्वादरूपेण
रिक्तकहृदं शून्याभ्यन्तरनिरंतरंविविधिद्वंसातांम्बूलकर
णगुडवाहकीभूत्वातद्भोगेनसेव्यमानो ।

भूयोभूयः प्रतिक्षुल्लकपैतं कलान्तरकर्पूरखंडमादाय त
वक्त्रेतेवदर्थे निविडयति पूरयतीत्युभयभक्तसाधारणो
र्थः वस्तुतस्तु कलंकोंकस्थिकं विन्दुचक्ररूपंकलंकोंका
पवादयोः तद्देवकस्तूरीवासनावैन्दवचक्रवासनयावा
सितस्यैवचक्रान्तरस्यसर्वसिद्धिप्रदत्वात् तदुक्तं योगि॰
नीहृदये शून्याकाराद्विसर्गान्ताद्विन्दुप्रस्पन्दसंविदः प्र

२

सौ प्रकाशपरमार्थत्वस्फुरत्तालहरीप्लुतात् प्रसृतं विश्व
टी लहरीस्थानमाहुर्द्व्यात्मकं बैन्दवं चक्रमेतत्स्यात्त्रिरूपं चतु
१२२ नर्भवेत् धर्माधर्मौ तथात्मानं मातृमेयौ तथा प्रमा नव
योन्यात्मकं चक्रं चिदाकारमहमिति पुनः कीदृशं जल
152 मयं रजनिकरबिम्बममृतमयं चंद्रमंडलरूपं सध्यात्रि
कोणमुदितं परमामृतानन्दमिश्रकैः ।

ग्रस्तवीजं वकारात्मकमितिवार्थः विकऋहरुंवरिक्तःष्ट्
न्योविसर्गः ऋहरेरवमध्येयस्यतत् अतोकारमारभ्यक
लाभिः विन्दन्तस्वरैस्तदधिष्ठात्रकैमेख्यादिननतिथि
रूपपंचदशविद्याभिः कष्टैरष्टकान्तरवारकैः निविडितं
वेष्टितं मरकतकरंडमितिविन्दुचक्ररूपकमिदंविन्दुचक्रं
तद्योगेनतद्रूपीरभूतेन एकैकनित्यात्मनाशतितिदिनं

सौ प्रतिनियैर्याविधिवाक्यंभूयोभूयोनिविडयतिनियोजयत्ययं
टी भावः पंचपंचस्वरयुक्तंत्रिकोणरेखात्रयंमत्यर्हं कामेश्व
१७२ र्यादिचित्रान्तानांनित्यानांमध्येविसर्गेसोन्तर्याश्चसृजनं
पुनःमध्येअनुलोमविलोमक्रमेणुक्तसपत्नयोः
173 कामेश्वर्यादिचित्रान्तानांचचित्रादिकामेश्वर्यान्तानांनम
नित्यावैकैकस्यापवर्जनाद्युक्रमयेतिविस्तृपतेप्येवम् ९९

स्वदेहोद्भूताभिर्घृणिभिरणिमाद्याभिरभितो नि
षेव्यां नित्ये त्वामहमिति सदा भावयति यः
किमाश्चर्यं तस्य त्रिनयनसमृद्धिं तृणयतो
महासंवर्ताग्निर्विरचयति नीराजनविधिं ३०

हे नित्ये तव स्वदेहोद्भूताभिस्त्वच्छरीरोत्थाभिर्घृणिभिः
किरणरूपाभिरणिमाद्याभिरावरणभूताभिरभितो नि

सौ॰ षेव्यांसेव्यमानोन्तामहृमित्यभेदेनयोभावयतिचिन्

टी॰ यनस्याशिवस्यसम्टह्निमैश्वर्यंन्तःण्ययनः न्तण्वन्तमा

१२४ ण्णस्यतम्यमहृासंवर्तोग्निः मलयाग्निःनीराजनविधिंर

चयतीति किमाश्चर्यंवाश्चर्यंमित्यर्थः नङ्के कादि

मते न्वदेहोत्थितेजोभिः किरणैर्वाणिमादिभिःश्चा

हूतांन्तामहृमितिभावयंस्त्वत्समोभवेदिति विस्पदे

हे निषेव्यसेवनयोगपश्यामिति संबोधने स्वदेहः परमे

श्वरसदेहः तस्माद्भूताभिः ह्लाणिभिस्तेजोरूपाभिरणि

मादिभिरणिमादि संज्ञकरूपाभिः गोपीभिः सहत्वाम

हमित्यभेदेन यः सदा भावयति नित्येनित्यरूपंपद्मल

तत्रिभिर्नेत्रैस्त्रिनयनस्य शिवस्य भित्तकत्वाननन्तस्य रहिः

भितांतरणायतः स्तणवत्सर्वतः तस्य महासंवर्ताग्निर

सौ पिनीराज्ञनविधिंविरचयति तस्याभिलाषाभ्याजठरा
दी नलज्वालाजालदुःखोपशमनेस्वल्पफलेभलयका
१७५ लीनानलज्वालाजालदुःखमपनयतीतिभावः तदु
क्तक्रमदीपिकायां द्विजोभिलाषाहूतिदिनेशोनहूतन
175 यः स्वयभूत्वाभिलाषामदतिविरहेगोपसुदृशां प्रसो
चेतोभिः खेलैर्ललितनललितैः नर्मविधिभिः इति।

हीराज्याद्यैरनवरतमिताममलभत भवानीपत्तेदत्तावे
येणोकं श्रुतूणांकरुणातरंगिनांगीष्टनपाशांकुशाद्य
ष्पबाणचापां अणिमादिभिरावृतांमयूखैरहमित्येव
विभावयेभवानी ४० [illegible]
करालेकन्दर्पाः कतिचनकदम्बद्युतिवशः हरसमतन्ड्रान्तिम
नसिजनयामासमदनो भवत्यायेभक्तापरिणतिरमीषा

सौ भियमुमे ९८ ॥ हे उमे विमालाः पुरुषा भवत्यांरक्ताः

टी. अमीषांगुरोवतःस्थलोमृदङ्गनस्थूलस्तनभरंमृदङ्गत

१२९ उत्तुङ्गनयोद्भुतःस्थूलःपरिणाहवान् स्तनभारोयस्यत

त् हसितंस्मितंचारुमनोहरंकटाक्षे अपांगप्रदेशेशोक

निचनकतिपयेकन्दर्पःकामावपुःशरीरंकदम्बपुलि

कदम्बाकारंरोमांचयुक्तमित्यर्थः ।

176

इयंपरिणतिः परिणामस्वरूपाः स्वरूपाभवन्तीतिभा
वः अतोहरस्यविलेस्वरूपांतित्वरूपंजनयति हरोपिभ
रूपोस्वदाकारात् दृष्ट्वाविषमशरविकलांगोभवती
तिभावः विरूपते भवतिवपि प्रांसमरणेभवतिकी
दृशो तमेउत्कृष्टासामनातस्वरूपायस्माउत्कृष्टप्र॰
माणाकृतस्यापिशिवस्यमनसिभ्रमजनकत्वेनविरोधा॰

सौ त्वंकारः अमीषांभक्तानांहृदयेवत्सः स्थलंस्थूलस्तनभरेय

टी हासमुद्भूतः स्थलोतिशायितः स्तनशाहः ध्यानिहृपोयः

१३ कलत्रंवैधात्रंकतिकतिभजन्तेनकवयः श्रियोदेव्याः को

वानभवतिपतिःकैरपिधनैः महादेवंहित्वातवसतिस

तीनामचरमेकुचाभ्यामासंगःकुरवकतरोरप्यसुलभः

श्रीवत्सांकस्तंविभर्तिशेषंसमानं ९६ ॥ हे सति

नकेवलंत्वंनाम्नासती अपितुसतीनामचरमेपतिव्रता
नांप्रथानभूतेवैधात्रंविधात्समस्वधि कलत्रंसरस्वतीक
ति कवयोनभजन्ते कलत्रीकुर्वन्तियत्किंचित्कविवैने
वकलत्रंकुर्वन्ति सरस्वतीवल्लभत्वंप्राप्नुवन्ति लस्पादे
व्याःपतिःकैरपिकिंचिन्मात्रैरपिधनैः कोवानभवति
तवपयोधराभ्यामासंगःपरिवंगः कुरवकतरोरप्यस्तु

सौ॰ लभः उपवने आलिंगनेनकृतविशेषस्यदुर्लभइत्यर्थः
टी॰ विस्मृपते आलिंगनादिनामहादेवंश्रेष्ठंदेवंहिनिश्चितं
१२८ त्वांलक्ष्मीकृत्य हे सति सतीनांवसतोदेहे सतीनांविध
मानानां प्रचरमाश्रेष्ठाईः लक्ष्मीस्तस्याः कुचानामासंगः
कुरवकतरोरप्यसुलभः अथवा वैचाग्रेकलत्रे सरस
ती कतिकवयोनभजन्तेनस्याः ॥

128

कोवाब्रह्मापतिः नभवति अपितुभवत्येव तथाच स

रस्वत्या अपिपतिरहयं श्रियोलक्ष्म्याः कैरपिथनैः कौस्तु

भादिभिः सहउचाभ्यामासंगः महादेवंहित्वा नैवेव

नान्यस्य कीदृशः उरवकतरोरप्यसुलभः नतुलक्ष्म्या

स्वदतिविकेनगसनेनकिमतआह देव्यादिवइतिया

तनुसारात् कान्तिशीलायाः क्रीडावत्यागतिशालिन्या ः

सौ चरमेसतिचरमेवयसिवार्द्धकेसति सतीनामसतीति

टी॰ संज्ञाभवति तथाच तस्याऽपिस्थैर्यत्वथ्येवेति तत्व

१२९ भावोत्कर्ष इत्यर्थः ॥१॥ हेपरब्रह्ममहिषिमहेशपत्नि॰

129 गिरामार्देवींद्रुहितागृहिणीमागमविदोहरेःपत्नीप

द्मांहरसहचरीमद्रितनयां तुरीयाकापित्वंदुरधिगमनिः

सीममहिमामहामायेविश्वंभ्रमयसिपरब्रह्ममहिषि १०

महामायेत्यनाद्यविद्यारूपेत्यर्थः। पत्नी गिरां देवी सर
स्वतीत्याह। वेदविदः हरेर्विष्णोः पत्नी लक्ष्मीरित्यर्थः
शिवस्यधर्मिणी हिमालयपुत्रीत्याह। स्वमतमाह त्वंका
प्यनिर्वचनीयातुरीयासत्वरजस्तमादित्रयातिरिक्ताऽसीत्याह
ऽनेघा निःसीमोपर्यन्तो महिमाप्रभावो यस्याः सा विश्वं
प्राणिजातं भ्रमयासि स्वकीयनानारूपप्रदर्शनादिनाहि

सौ मनेकरोषीत्यर्थः विश्वपते हे महामाये महामायाईः
टी लक्ष्मीर्यस्येत्यर्थः पङ्. क्त्वादिति सिलोपः त्वां सरस्वतीं
१८. लक्ष्मीं भवानीं चागमविदो वदन्ति स्त्रीरूपोपितमेवेत्यर्थः
वस्तुगत्या कापि दुरधिगमनिःसीममहिमा तुरीयाज्ञाय
त्वमवस्थात्रयावस्थातिरिक्तावस्था त्वं विश्वं जगद्भ्रमयसि
नानात्वेन दर्शयसि कीदृशं जगत्परं ।

ब्रह्मैव महिषो वाहनमाधारः उपादानकारणं यस्य तत्

परब्रह्ममहिषिमहिषवाहनत्वेन संसाररूपवर्णनात्तस्य

यमसदृशंभयदायकत्वं सूच्यते १० त्वङ्गजनवान् त्वङ्गः

...स्त्वत्यालस्याविविधिहरिसपत्नो विहरते रतेः पातिव्र

त्यंशिथिलयति नम्रेण वपुषा चिरंजीवन्नेव क्षपितपशु

पाशव्यतिकरः परब्रह्माभिख्यं रसयति रसं त्वद्भजनवान् ११

सौ त्वद्भजनवान् त्वद्भक्तः सरस्वत्यागाधपयादिद्रूपयाविषया

टी लक्ष्म्याधनसमूहेनविहरते क्रीडते विधेःब्रह्मणो हरेर्वि

१८। ष्णोःसपत्नःसमानपत्नीकः रम्येण शोभनेनवपुषा श

18 रीरेणअतनोः कामपत्न्याः पातिव्रत्यंशिथिलयति ह्रीक

रोति चिरंजीवन्नेव अस्माघनुलेचनीयं कालशृंखलंव्यावर्त

मानःस्वतपितोह्रीकृतःपशुपाशानांशृंखलादीनांव्यते ॥

सम्बन्धो येन स तथा यद्वा तत्पिताः पशूनां पाशघृणा
शंकादयः तेषां व्यतिकरो येन तथाभूत स्मन् पंचैजास
नामकं रसं रसो वै रस इति श्रुतिः रसयत्यास्वादयतीत्य
र्थः तदुक्तं कुलचूडामणौ घृणा शंका भयं लज्जा जुगु
प्सा चैव पंचमी कुलं जातिश्च शीलं च चत्वाष्टौ पाशाः प्रकी
र्तिताः पशैः पाशैर्विरहितो निर्विकारो जितेन्द्रियः विश्व

सौ व्याप्त महाज्ञानः क्रमेण गुरुषो भवेत् विस्मृपदे हरि
टी रिन्द्रः शेषं समाने ।०। निधीयते ज्जगदस्मा मिति निधि :
१८२ निधे नित्यस्मेरे निरवधि गुणे नीति निगुणे निरा
घातज्ञाने नियम परिचित्तैक निलये नियंत्या नि
खिले निखिल निगमान्त स्तुतिपदे निरातंके नित्ये
नेन निधे जगदाधार भूते ३ स्यार्थः। निगमयममापित्स्त
निधिमे ।८२

182

नित्यस्मेरेनित्यास्मितोल्लसद्वदने जीवानांमिथ्याभूतज
गदावेशनिरीक्षणास्मिन्नकारणे ननुजगदाधारता श
रीरस्यास्मिन्योगश्चशारीरिणांपरस्परविरुद्धं कथमेक
त्रह्मावेवेत्यतआह निरवधिगुणोभक्तानुग्रहणाय नाना
रूपगुणाविष्कारेण सर्वमुपपद्यते नैष्येवभावः ननुय
दिभक्तानुग्रहायशरीरादिपरिग्रहः तत्कथंकश्चिद्राजा

सौ कश्चित्तपस्वीन्यादि भक्तेषु तारतम्यमित्यत आह नेति
टी निर्गुणे भक्त्यनुरूपफलदानदक्षे नहि कर्मपरतंत्रमाह
१८३ निरवद्ये इति निरवद्यं तत्त्वाप्रतिहतं निराघातत्वात्तेनैव निरा
घातमप्रतिहतमन्यानर्थीनं ज्ञानमनुग्रहाय यस्याः ।
नन्वस्मात्तन्त्रोऽपि कश्चिदिह फलदातृत्वं नवेति कथं वै
षम्यमत आह नियमपरचित्तैकनिलये ध्यानयुक्तानां

नियमपरचिन्नमात्रस्थिते तर्हि नियमपारतन्त्र्यमेवा
गतमतआह नियत्यानिर्मुक्ते नियमादिजन्यदृष्टानपेते
पलादृश्यणांमधिपि किंप्रमाणमतआह निखिलनिगमान्तैः
सकलवेदान्ताइवस्तुतिपदानियम्याः सा सर्ववेदान्तेषु
तमेवप्रतिपाद्यतिभावः स्तुतेपदेचरणोयस्याइत्यर्थः
केनप्रकारेणस्तुतपदइत्यत आह निरातंके निर्गतआ

स्तो तेकोवंभुज्ञनभीतिर्यस्यास्मा नित्यकालत्रयात्राधेम
टी॰ मापीमांस्तुतिंनिगमयनिगमीकृतत्वकोरानीत्युक्तेर्णि
१८४ यू वेदमिवसर्वंसंप्रतिपन्नंकृर्विन्त्यर्थः विस्मृपते हेति
येभक्तानांनिधिस्वरूप ग्रन्थानिपदानिसमम्पन्नानि
नेनानित्यत्वादिगुणयुक्तेत्वयिविषये इमांस्तुतिंममनि
गमयवेदाचरणीयांकुर्वित्यर्थः ममस्तुतिंचानेन प्रामा सकलेनमया कृतानि १८२

184

प्रदीपज्वालाभिर्दिवसकरनीराजनविधिः सुधासूते

श्चन्द्रोपलजललवैः पाद्यघटना स्वकीयैरंभोभिः सलि

लनिधिसौहित्यकरणं त्वदीयाभिर्वाग्भिस्तव जननि वा

चांस्तुतिरियम् ९२॥

हे वाचां जननि मातृकारूपे

त्वदीयाभिरेव वाग्भिस्तव स्तुतिरियं नमद्वाग्भिरित्यर्थः

यथा प्रदीपज्वालाभिर्मिव सकरस्य सूर्यस्य नीराज

सौ नविषयिताराधिकाविधानेनहिसकलभुवनान्तर्वर्त्तिधा
टी न्तधंसकस्यभगवतोमहामातोराद्रस्यचन्द्रकान्तमणिपा
१८५ नीयसंभवैर्जलैः पाद्यघटनार्घ्यदानेस्वकीयेनिर्जैःजलै
रंभोभिःसमुद्रस्यसौहित्यकरणोत्तृप्तिसम्पादनं सौहि
185 त्यंतर्पणंतृप्तिरित्यमरः अत्रयत्रशाखाभावेयदीपे
त्यादीनांदृष्टान्ततानिदर्शनालंकारनीत्या ।

तितीर्षुश्चस्त्वं मोहाद्रूपेनास्मि सागरमिति वत्. वि-

स्मृपतेजननमस्यास्तिजननीजीवः जननिवातमध्ये द्

यंत्वदीयाभिरेववाग्भिरन्तर्यामिनयात्वयैवनिर्मिता म

त्सुखावाप्तिसरणामात्रमेतस्याः ९३ ॥ अयंमदीयमव

लोकानतोऽपिसमयगर्धान्तरेसमपिगमनानिन्द्यमेतत्

ग्रत्यन्तदुर्गमतरे पथिसंचरन्तः श्लाघ्याभवन्तिकवयःप्रत

सौ
टी
१२६

प्रयाताः बोधेनानेज्ञननिज्ञातज्ञनाईनेनवैकुण्ठना
ष्यपरितापिकृतायतेन मातर्भवानिकरवाणितथापि
काङ्क्षमाङ्कंठितोस्तुमयितेकरुणाकटाक्षः ॥ १०५
इति श्री सौन्दर्यलहरीविवरणं संपूर्णं शुभं
श्रीनगर

126